

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Ekonomická fakulta

Studijní program: P 6208 – Ekonomika a management
Studijní obor: Organizace a řízení podniků

**FINANCOVÁNÍ SPOLEČNÉ ZEMĚDĚLSKÉ
POLITIKY SE ZAMĚŘENÍM NA ČESKOU
REPUBLIKU**

**The Common Agricultural Policy Financing with the Intention of the
Czech Republic**

Ing. Blanka Baráková

Školitel: prof. Ing. Jiří Fárek, CSc., katedra ekonomie

Počet stran: 153

Počet příloh: 9

Liberec, 2010

Anotace

Disertační práce se zabývá dotačním systémem společné zemědělské politiky Evropské unie a vlivem této politiky na zemědělství v ČR prostřednictvím zkoumání ekonomických výsledků zemědělských podniků před a po vstupu do EU. Práce je rozdělena do šesti na sebe navazujících kapitol.

Nejprve jsou zkoumány principy a nástroje společné zemědělské politiky, pomocí nichž jsou dosahovány její cíle a které jsou hlavní příčinou tržních deformací, odlišného vývoje cen v porovnání se světovými trhy a velké finanční náročnosti této politiky, což jsou hlavní oblasti její poměrně značné kritiky. Historický vývoj je v práci zachycen prostřednictvím reforem společné zemědělské politiky. Pomocí vybraných ukazatelů jsou v třetí kapitole analyzovány cíle společné zemědělské politiky definované již v roce 1957. Stanovená hypotéza, že původní cíle společné zemědělské politiky již byly dosaženy, byla potvrzena. Evropská unie dosáhla svého hlavního cíle, tj. zajištění potravinové soběstačnosti, dále zvýšila produktivitu v zemědělství, stabilizovala trhy a zvýšila příjmy zemědělců.

V práci je dále analyzováno financování společné zemědělské politiky a je zkoumána pozice nových členských států, které přistoupily do EU v roce 2004 a 2007. Hypotéza, že tyto státy jsou v rámci dotačního systému znevýhodňovány, se při zohlednění rozdílné výše nákladů nepotvrdila. Ačkoliv jsou tzv. přímé platby na nižší úrovni než jak je tomu u starých členských států, v rámci podpory rozvoje venkova je tento rozdíl dorovnáván.

Poslední dvě kapitoly se věnují České republice. Předpoklad, že díky zvyšující se informovanosti a zkušenostem postupně rostla míra čerpání podpor poskytnutých v rámci společné zemědělské politiky, se nepotvrdil a naopak byl zjištěn klesající trend, čímž nebyla potvrzena hypotéza. Způsobeno je to postupným navyšováním dotací, avšak poměrně stagnující výší jejich čerpání. I přes nedostatečné využívání nabízených finančních prostředků došlo k výraznému zlepšení ekonomické situace zemědělského odvětví v ČR. Hypotéza o pozitivním vlivu společné zemědělské politiky a jejího dotačního systému na zemědělství v ČR byla potvrzena. Zkoumané ukazatele zaznamenaly po vstupu do EU poměrně výrazné zlepšení, které bylo ovšem způsobeno především samotnými dotacemi. Regresní analýzou byla prokázána závislost mezi ekonomickými výsledky a dotacemi, což je pro budoucí vývoj negativní jev.

Summary

The dissertation thesis deals with the system of subsidies of the common agricultural policy of the European Union and the influence of this policy over agriculture of the Czech Republic via researching economic results of agricultural enterprises before and after the accession into the EU. The thesis is divided into six consequential chapters.

At first, principles and instruments of the common agricultural policy are under review. With them, the objectives of the policy are attaining. They are the main cause of market deformation, different price development in comparison to world markets and high financial intensity, which are main areas of its quite large critics. Historical development is intercepted through common agricultural policy reforms. The objectives of this policy defined in 1957 are analysed in the third chapter. The laid down hypothesis, that the original objectives of the common agricultural policy has already been reached, were confirmed. The European Union reached its main goal, i.e. to ensure self-sufficiency, also increased productivity in agriculture, stabilized markets and raise incomes of farmers.

In thesis, there is furthermore analyzed financing of the common agricultural policy and position of new member states that entered in 2004 and 2007 is examined. The hypothesis, that these states are within subsidy system disadvantaged, wasn't confirmed with regard to different level of costs. Although the direct payments are on the lower level than at older member states, this difference is minimizing within the support of rural development.

Last two chapters concern to the Czech Republic. The presumption that rate of budget execution has been gradually rising, thanks to increasing informedness and experience, wasn't proofed. On the contrary, downward trend was realized. The hypothesis wasn't confirmed. It was caused by sequence increasing of subsidies, but quite stable level of budget execution. Contrary to insufficiently exploitation of offered financial resources, significant improvement of economic situation of agricultural branch was realized in the CR. Hypothesis about positive influence of the common agricultural policy and its subsidy system to agriculture in the Czech Republic was confirmed. Indicators that were researched have recorded quite large improvement after the accession into the EU. That was caused mainly by subsidies. Regression analysis proved correlation between economic results and subsidies, that is negative phenomenon for the future development.

Annotation

Diese Dissertation befasst sich mit dem Subventionssystem der gemeinsamen Agrarpolitik der Europäischen Union und ihrer Auswirkung auf die Landwirtschaft der Tschechischen Republik mittels der Untersuchung der ökonomischen Ergebnisse der Agrarbetriebe vor und nach dem EU-Beitritt. Die Dissertation gliedert sich in 6 Teilen.

Zuerst werden Prinzipien und Instrumente der gemeinsamen Agrarpolitik untersucht, die zu ihrer Zielerreichung dienen und die auch der Hauptgrund der Marktdeformation sind. Im Rahmen dieser Politik werden meistens unterschiedliche Preisentwicklungen in der EU im Vergleich mit der Welt und ihr erheblicher Finanzaufwand kritisiert. Eine historische Entwicklung wird in der Arbeit mittels der Reformen der gemeinsamen Agrarpolitik beschrieben. Durch einige Indikatoren werden im dritten Kapitel Ziele der gemeinsamen Agrarpolitik analysiert, die schon im Jahre 1957 definiert wurden. Die festgelegte Hypothese, dass die ursprünglichen Ziele der gemeinsamen Agrarpolitik schon erreicht wurden, wurde bestätigt. Die Europäische Union gelangte an ihr Hauptziel, d.h. Sicherstellung der Nahrungsselbstversorgung, erhöhte weiter die Produktivität in der Landwirtschaft, stabilisierte die Märkte und erhöhte Einkommen der Landarbeiter.

In der Arbeit wird weiter die Finanzierung der gemeinsamen Agrarpolitik analysiert und die Stellung der neuen Mitgliedsstaaten, die in Jahren 2004 und 2007 der EU beigetreten sind, wird hier untersucht. Die Hypothese, dass diese Staaten im Rahmen des Subventionssystems benachteiligt werden, wurde nach Berücksichtigung der unterschiedlichen Kostenhöhen nicht bestätigt. Obwohl die sog. Direktzahlungen auf niedrigem Niveau im Vergleich zu den „alten“ Mitgliedsstaaten sind, wird diese Differenz im Rahmen der Unterstützung der Landentwicklung ausgeglichen.

Die zwei letzten Kapitel befassen sich mit der Tschechischen Republik. Die Prämisse, dass dank der erhöhten Informiertheit und Erfahrungen die Höhe der Schöpfung des Unterstützungsgeldes im Rahmen der gemeinsamen Agrarpolitik progressiv wuchs, hat sich nicht bestätigt. Es ergab sich ein rückgängiger Trend und damit wurde diese Hypothese nicht bestätigt. Dieser Trend wird durch eine progressive Subventionserhöhung und stagnierende Schöpfungshöhe verursacht. Auch bei unvollständiger Ausnutzung des Unterstützungsgeldes hat sich die ökonomische Lage der Landwirtschaftsbranche in der Tschechischen Republik verbessert. Die Hypothese, dass der Einfluss der gemeinsamen Agrarpolitik und ihres Subventionssystems auf die Landwirtschaft der Tschechischen Republik positiv ist, wurde bestätigt. Die sondierten Indikatoren haben nach dem EU-Beitritt eine erhebliche Verbesserung verzeichnet. Diese Verbesserung wurde vor allem durch die Subventionen verursacht. Durch eine regressive Analyse wurde die Abhängigkeit zwischen den ökonomischen Ergebnissen und den Subventionen nachgewiesen, was für die zukünftige Entwicklung ein negativer Effekt sein könnte.

Klíčová slova

společná zemědělská politika EU, dotační systém v zemědělství, ekonomické výsledky zemědělských podniků, přímé platby, exportní subvence, společná organizace trhu, Program rozvoje venkova, národní dotace, zemědělské odvětví ČR

Key words

common agricultural policy of the EU, system of subsidies in agriculture, economic results of agricultural enterprises, direct payments, export subsidies, common market organization, Rural Development Programme, national subsidies, agriculture of the Czech Republic

Schlüsselwörter

die gemeinsame Agrarpolitik, EU, Subventionssystem in der Landwirtschaft, ökonomische Ergebnisse der Agrarbetriebe, Direktzahlungen, Exportsubvention, gemeinsame Marktorganisation, Programm der Landentwicklung, Landwirtschaftsbranche der Tschechischen Republik

Byla jsem seznámena s tím, že na mou disertační práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 - školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé disertační práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li disertační práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Disertační práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací se školitelem disertační práce a ostatními odborníky v oboru.

V Liberci, 28. 03. 2010

Obsah

Seznam používaných symbolů a zkratk	9
Seznam tabulek.....	11
Seznam obrázků.....	12
Úvod	14
1 Vznik, cíle a nástroje společné zemědělské politiky EU	17
1.1 Cíle a principy společné zemědělské politiky EU.....	20
1.2 Institucionální rámec společné zemědělské politiky EU.....	24
1.3 Nástroje společné zemědělské politiky EU	26
1.3.1 Důvody státních zásahů do zemědělského sektoru	26
1.3.2 Historický pohled na používání ekonomických nástrojů v zemědělství	27
1.3.3 Základní rámec nástrojů SZP EU – společné organizace trhu	29
1.3.4 Systém cenové podpory	29
1.3.5 Variabilní dovozní přírážky	32
1.3.6 Exportní subvence	34
1.3.7 Systém kvót	35
1.4 Dílčí závěr	37
2 Reformy společné zemědělské politiky EU	38
2.1 Mansholtův plán	38
2.2 MacSharryho reforma SZP	40
2.3 Agenda 2000	43
2.4 Reforma Franze Fischlera – Mid-Term Review	44
2.5 Současná situace – kontrola stavu reformy SZP, tzv. Health Check	47
2.6 Dílčí závěr	50
3 Dosažení cílů společné zemědělské politiky EU	53
3.1 Produktivita v zemědělství	53
3.2 Příjmy zemědělců	55
3.3 Ceny potravin	56
3.4 Potravinová soběstačnost	61
3.5 Dílčí závěr	62
4 Financování společné zemědělské politiky EU	64
4.1 Rozpočet Evropské unie	64
4.1.1 Rozpočtová procedura	64
4.1.2 Příjmy rozpočtu EU	67
4.1.3 Výdaje rozpočtu EU	69
4.2 Fondy sloužící k financování společné zemědělské politiky	71
4.3 Výdaje rozpočtu EU alokované do společné zemědělské politiky	76
4.4 Rozdělení dotací mezi jednotlivé členské státy	82
4.5 Dílčí závěr	88

5	Společná zemědělská politika EU v České republice	90
5.1	Koncepce agrární politiky a dotační systém před vstupem České republiky do EU	90
5.1.1	Podpory poskytované Ministerstvem zemědělství ČR.....	94
5.1.2	Předvstupní pomoc EU.....	96
5.2	Dotační systém po vstupu do EU	98
5.2.1	Přímé platby	99
5.2.2	Podpory v rámci strukturální politiky	102
5.2.3	Národní podpory a opatření.....	104
5.2.4	Podpory tržních cen.....	104
5.2.5	Dobíhající podpory z předvstupního období.....	105
5.2.6	Změny v systému podpor v ČR v novém programovém období 2007 – 2013 .	106
5.3	Financování společné zemědělské politiky EU v České republice	107
5.3.1	Vývoj finančních prostředků poskytnutých do zemědělství ČR v rámci společné zemědělské politiky EU	108
5.3.2	Čerpání dotací a podpor poskytnutých prostřednictvím společné zemědělské politiky EU	111
5.4	Dílčí závěr	116
6	Zemědělské odvětví v ČR v kontextu vstupu ČR do EU	117
6.1	Komparace českého zemědělství s ostatními státy EU	117
6.1.1	Zemědělská půda.....	118
6.1.2	Počet pracovníků zaměstnaných v zemědělství	119
6.1.3	Zemědělská produkce.....	120
6.1.4	Podíl zemědělské půdy na celkové rozloze státu	122
6.1.5	Podíl pracovníků v zemědělství na celkovém počtu pracujících osob.....	123
6.1.6	Podíl zemědělské produkce členských států na celkové zemědělské produkci EU	124
6.1.7	Podíl zemědělství na hrubém domácím produktu	124
6.1.8	Produktivita půdy a pracovníků	126
6.1.9	Lorenzova křivka.....	127
6.2	Vývoj ekonomické situace zemědělského odvětví v ČR	128
6.3	Závislost mezi dotační politikou EU a ekonomickými výsledky zemědělského odvětví ČR.....	135
6.4	Dílčí závěr	138
	Závěr	142
	Bibliografické citace	145
	Bibliografie.....	149
	Seznam příloh.....	153

Seznam používaných symbolů a zkratek

AEO	agroenvironmentální opatření
APA	Agrární platební agentura
apod.	a podobně
BEUC	Bureau Européen des Unions de Consommateurs (Evropský výbore svazu spotřebitelů)
CIAA	Confédération des Industrie Agro-Alimentaires de l'EU (Konfederace potravinářského a nápojového průmyslu)
COPA	Výbor zemědělských organizací v Evropském společenství
č.	číslo
ČR	Česká republika
DPH	daň z přidané hodnoty
EAFRD	European Agricultural Fund for Rural Development (Evropský zemědělský fond pro rozvoj venkova)
EAGF	European Agricultural Guarantee Fund (Evropský zemědělský záruční fond)
EAGGF	European Agricultural Guidance and Guarantee Fund (Evropský zemědělský orientační a záruční fond)
ECU	European Current Unit (Evropská měnová jednotka)
EDF	European Development Fund (Evropský rozvojový fond)
EHS	Evropské hospodářské společenství
ERDF	European Regional Development Fund (Evropský regionální rozvojový fond)
ES	Evropské společenství
ESF	European Social Fund (Evropský sociální fond)
EU	Evropská unie
EURATOM	Evropské společenství atomové energie
FIFG	Financial Instrument for Fisheries Guidance (Finanční nástroj pro podporu rybolovu)
ha	hektar
HDP	hrubý domácí produkt
HND	hrubý národní důchod
HNP	hrubý národní produkt
HRDP	Horizontální plán rozvoje venkova
IASC	Integrovaný administrativní a kontrolní systém
ISPA	Instrument for Structural Policy for Pre-Accession (Nástroj pro strukturální předvstupní politiku)
LFA	Less Favoured Areas (Méně příznivé oblasti)
LPIS	Land Parcel Identification System (systém pro vedení a aktualizaci evidence půdy dle uživatelských vztahů)
mil.	milion

mld.	miliarda
MZe	ministerstvo zemědělství
OECD	Organisation for Economic Cooperation and Development (Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj)
OP	operační program
OP RVMZ	Operační program rozvoj venkova a multifunkční zemědělství
PGRLF	Podpůrný garanční rolnický a lesnický fond
r.	rok
SAPARD	Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development (Speciální předvstupní program pro zemědělství a rozvoj venkova)
SAPS	Single Area Payment System (jednotná platba na plochu)
SPS	Single Payment Scheme (jednotná platba na farmu)
SROP	Společný regionální operační program
STO	společná tržní organizace
SZIF	Státní zemědělský a intervenční fond
SZP	společná zemědělská politika
tab.	tabulka
tis.	tisíc
tj.	to jest
tzn.	to znamená
USA	United States of America (Spojené státy americké)
ÚZPI	Ústav zemědělských a potravinářských informací
VL	variable levies (variabilní dovozní přírážky)
WTO	World Trade Organization (Světová obchodní organizace)

Seznam tabulek

Tab. 1: Komparace vybraných zemědělských ukazatelů států zakládajících EHS v době jeho vzniku	18
Tab. 2: Reformy SZP	51
Tab. 3: Cíle SZP dle jejich zaměření na spotřebitele a zemědělce	53
Tab. 4: Produktivita práce v zemědělství v letech 1968 až 1990.....	54
Tab. 5: Vývoj soběstačnosti zemí EU v produkci základních zemědělských komodit.....	62
Tab. 6: Příjmová strana rozpočtu EU pro rok 2008	68
Tab. 7: Výdajová strana rozpočtu EU pro rok 2006	70
Tab. 8: Finanční perspektiva 2007 – 2013	71
Tab. 9: Finanční alokace výdajů na SZP v letech 2007 – 2013 v EU-27.....	84
Tab. 10: Komparace nákladů a dotací na hektar zemědělské půdy	87
Tab. 11: Pilíře zemědělské politiky ČR v období revitalizace a adaptace	92
Tab. 12: Postupné zavádění přímých plateb v ČR	100
Tab. 13: Sazba přímých plateb v ČR.....	101
Tab. 14: Postupné zavádění přímých plateb v ČR	101
Tab. 15: Vývoj dotací a důchodu z faktorů v letech 2000 až 2007.....	136
Tab. 16: Vývoj dotací a podnikatelského důchodu v letech 2000 až 2007.....	137

Seznam obrázků

Obr. 1: Systém cenové podpory	30
Obr. 2: Ovlivnění trhu zemědělské komodity působením cenového systému EU.....	32
Obr. 3: Variabilní dovozní přírážky	33
Obr. 4: Variabilní dovozní přírážky při změně světové ceny	34
Obr. 5: Vývoj reálného příjmu v zemědělství v letech 1980 až 1985 (EU-10).....	55
Obr. 6: Vývoj reálného příjmu v zemědělství v letech 1986 až 1994 (EU-12).....	55
Obr. 7: Vývoj reálného příjmu v zemědělství v letech 1995 až 2003 (EU-15).....	56
Obr. 8: Vývoj reálného příjmu v zemědělství v letech 2004 až 2007 (EU-25).....	56
Obr. 9: Ceny vybraných zemědělských komodit v EU porovnání s cenami na světových tržích.....	57
Obr. 10: Vývoj cen kukuřice v evropských zemích v letech 2000 až 2008.....	58
Obr. 11: Vývoj cen pšenice v evropských zemích v letech 2000 až 2008.....	58
Obr. 12: Vývoj světové ceny rýže v letech 2004 až 2009.....	60
Obr. 13: Vývoj světové ceny kukuřice v letech 2004 až 2009.....	60
Obr. 14: Vývoj světové ceny pšenice v letech 2004 až 2009.....	60
Obr. 15: Vývoj světové ceny sóji v letech 2004 až 2009.....	60
Obr. 16: Vývoj světové ceny ovsa v letech 2004 až 2009	60
Obr. 17: Vývoj světové ceny řepky jarní v letech 2004 až 2009	60
Obr. 18: Růst produkce vybraných zemědělských komodit	61
Obr. 19: Rozpočtová procedura	66
Obr. 20: Rozdělení výdajů EAGGF (záruční sekce) dle jejich ekonomické povahy.....	73
Obr. 21: Pilíře společné zemědělské politiky	74
Obr. 22: Pilíře společné zemědělské politiky a jejich financování	75
Obr. 23: Vývoj výdajů alokovaných do SZP dle členských států.....	78
Obr. 24: Vývoj výdajů na SZP a celkových výdajů EU.....	79
Obr. 25: Vývoj výdajů na SZP a rozvoj venkova	81
Obr. 26: Finanční prostředky na SZP na jeden hektar zemědělské půdy v roce 2006.....	83
Obr. 27: Finanční alokace přímých plateb v letech 2007 – 2013 v EU-27	85
Obr. 28: Finanční alokace přímých plateb a podpor v rámci rozvoje venkova v letech 2007 – 2013 v EU-27	86
Obr. 29: Vývoj hrubé zemědělské produkce, pracovníků v zemědělství a hospodářských zvířat v letech 1989 až 1998.....	91
Obr. 30: Systém podpor v České republice v roce 2002 dle jejich účelu	94
Obr. 31: Programy předvstupní pomoci v letech 2000 až 2000.....	97
Obr. 32: Systém podpor v České republice v roce 2004 dle jejich účelu	99
Obr. 33: Systém podpor v České republice v roce 2008 dle jejich účelu	106
Obr. 34: Rozdělení finančních prostředků dle jednotlivých os Programu rozvoje venkova ČR na období 2007 – 2013.....	106
Obr. 35: Pilíře společné zemědělské politiky a jejich financování v České republice.....	107
Obr. 36: Finanční alokace výdajů na společnou zemědělskou politiku v ČR v letech 2004 až 2006	109
Obr. 37: Finanční alokace výdajů na společnou zemědělskou politiku v ČR v letech 2007 a 2008.....	110
Obr. 38: Finanční alokace výdajů EAFRD v letech 2007 – 2013 v ČR	111
Obr. 39: Vývoj čerpání podpor v rámci SZP v letech 2004 až 2008: procentuální vyjádření. 113	
Obr. 40: Vývoj výdajů rozpočtu a jejich čerpání v rámci SZP v letech 2004 až 2008.....	114
Obr. 41: Vývoj čerpání národních podpor v letech 2004 až 2008	115
Obr. 42: Zemědělská půda	118

Obr. 43: Počet pracovníků zaměstnaných v zemědělství.....	119
Obr. 44: Zemědělská produkce	120
Obr. 45: Podíl zemědělské půdy na celkové rozloze státu	122
Obr. 46: Podíl pracovníků v zemědělství na celkovém počtu pracujících osob	123
Obr. 47: Podíl zemědělství na hrubém domácím produktu.....	125
Obr. 48: Zemědělská produkce přepočtená na hektar zemědělské půdy a na pracovníka v zemědělství.....	126
Obr. 49: Lorenzova křivka u vybraných států v roce 2006.....	127
Obr. 50: Zemědělská produkce v ČR v letech 2002 až 2008.....	129
Obr. 51: Vývoj reálných mezd a relace nominálních mezd zemědělství/národní hospodářství v letech 2000 až 2008	130
Obr. 52: Vývoj produktivity práce v letech 2000 až 2008.....	131
Obr. 53: Vývoj vybraných ekonomických ukazatelů v letech 2000 až 2008.....	132
Obr. 54: Vývoj důchodu z faktorů a podnikatelského důchodu v letech 2000 až 2007 po odečtení dotací.....	133
Obr. 55: Vývoj zahraničního obchodu v letech 2000 až 2008.....	134
Obr. 56: Závislost důchodu z faktorů na dotacích	136
Obr. 57: Závislost podnikatelského důchodu na dotacích.....	137
Obr. 58: Významnost zemědělství v daném státu (vlevo) a významnost zemědělství daného státu v Evropské unii (vpravo)	138

Úvod

Disertační práce se věnuje dotačnímu systému společné zemědělské politiky (SZP) Evropské unie. Cílem práce je kritické zhodnocení vývoje SZP, jejího financování a vlivu vstupu České republiky do Evropské unie, respektive vlivu této politiky na ekonomické výsledky zemědělského odvětví.

K 1. květnu 2004 Česká republika vstoupila do EU, čímž přijala i pravidla jednotného trhu s vnitřním bezcelním režimem. Kromě nových odbytišť a finančních prostředků s sebou ovšem unijní trh přináší i vyšší konkurenci, která je výhodou pro spotřebitele, ovšem pro samotné zemědělce znamená mimo jiné tlak na snížení cen. Zemědělci tak musí reagovat nejenom na nové výzvy, ale také hrozby.

Společná zemědělská politika a výdaje do zemědělství jsou velice diskutovaným a kritizovaným tématem, kterým se zabývají nejenom členské státy EU, ale také mezinárodní organizace hájící zájmy všech států, jako jsou Světová obchodní organizace (WTO) či Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD). Také Spojené státy americké často kritizují protekcionistickou společnou zemědělskou politiku EU, která brání ostatním státům volně vstupovat na evropský trh se zemědělskými komoditami.

V práci je nejprve (kapitola 1) zachycen vznik společné zemědělské politiky, který byl spojen zejména s potřebou obnovit potravinovou soběstačnost po druhé světové válce. Významnou součástí této politiky jsou její principy a nástroje, které jsou v rámci této kapitoly také popsány. Kapitola 2 se věnuje historickému vývoji společné zemědělské politiky z hlediska jejích reforem.

Již v roce 1957 bylo stanoveno pět cílů SZP, jejichž dosažení bylo prioritou tehdejšího Evropského hospodářského společenství. Zda se to podařilo a původní cíle SZP byly dosaženy zkoumá kapitola 3. Vzhledem k dlouhému časovému období, které od jejich stanovení uplynulo, je formulována následující hypotéza:

Původní cíle společné zemědělské politiky již byly dosaženy.

Hlavním důvodem častých dohadů politiků, odborníků i laické veřejnosti jsou zejména výdaje společné zemědělské politiky, resp. dotace plynoucí do zemědělství. Rozpočtu EU a financování společné zemědělské politiky se věnuje kapitola 4. Již od počátku integračního procesu byla tato politika nejnákladnější. V roce 1970 tvořily výdaje na SZP 96 % celkových výdajů. V současné době jsou tyto výdaje výrazně nižší, jedná se o zhruba 40 % celkových výdajů rozpočtu EU. I přes výrazný pokles se stále jedná o téměř polovinu rozpočtu EU. A právě z tohoto důvodu je třeba, aby tyto finanční prostředky byly nejenom efektivně vynakládány, ale také rozdělovány mezi všechny členské státy tak, aby žádný nebyl znevýhodňován. Na základě skutečnosti, že přímé platby, které se postupně staly hlavní složkou výdajů na společnou zemědělskou politiku, jsou novým členským státům vypláceny nižší než tzv. starým členským státům, je formulována a v této kapitole ověřována následující hypotéza:

Nové členské státy jsou v rámci dotačního systému společné zemědělské politiky znevýhodňovány.

Kapitola 5 se věnuje realizování společné zemědělské politiky v České republice. Nejprve provedena deskripce agrární politiky a dotačního systému v ČR před a po vstupu do EU. V současnosti čerpají čeští zemědělci více finančních prostředků z fondů EU než z dalšího zdroje financí, kterým jsou národní dotační programy. Do roku 2006 mohli zemědělci obdržet dotace i prostřednictvím strukturálních fondů Evropské unie v rámci politiky rozvoje venkova. SZP a strukturální fondy byly v rozpočtu EU dvě odlišné kapitoly. V systému financování ovšem došlo ke změnám, které měly vést ke zjednodušení SZP. Od roku 2007, kdy je v platnosti nová rozpočtová perspektiva 2007 – 2013, je rozvoj venkova zařazen pod společnou zemědělskou politiku jako její druhý pilíř. Vytvořeny byly dva nové fondy, které nahradily původní Evropský zemědělský orientační a záruční fond. První z nových fondů, Evropský zemědělský záruční fond, slouží k financování opatření týkající se zemědělského trhu a druhý, Evropský zemědělský fond pro rozvoj venkova, je určen k financování opatření týkajících se rozvoje venkova.

Zemědělcům je nabízeno poměrně velké množství podpor. Zvýšením informovanosti o jednotlivých dotačních titulech i způsobech jejich čerpání se věnuje nejenom Ministerstvo zemědělství ČR, ale i další státní i soukromé instituce. Zemědělci se mohou účastnit různých seminářů a školení, případně získávat informace prostřednictvím velkého množství publikací

či internetových zdrojů. Ačkoliv je ČR součástí EU poměrně krátkou dobu, je možné toto období považovat za dostačující pro seznámení se s novým dotačním systémem. Míra čerpání dotací by tak měla být na vyšší úrovni než v prvním roce členství. V kapitole 5 byla tedy stanovena tato hypotéza:

Míra čerpání nabízených podpor z fondů EU má rostoucí trend, který souvisí s postupným získáváním zkušeností a rostoucí informovaností českých zemědělců.

V kapitole 6 je provedena komparativní analýza pomocí absolutních a relativních ukazatelů s cílem porovnat význam zemědělství v jednotlivých členských státech a také význam zemědělství daného státu v rámci celé Evropské unie, přičemž důraz je kladen na pozici České republiky. Jelikož zemědělství nemá na tvorbě bohatství daného státu hlavní podíl, ve většině ekonomik není stěžejním sektorem. Jeho význam v evropských zemích kolísá, čemuž je v rámci této kapitoly také věnována pozornost prostřednictvím relativních ukazatelů.

Částka, kterou každoročně čeští zemědělci získají prostřednictvím společné zemědělské politiky, je zcela jistě nezanedbatelná a pro rozvoj odvětví prospěšná. Vstupem do EU se ČR otevřely nejenom nové možnosti, ale i hrozby v podobě vyšší konkurence. Pokud mají čeští zemědělci na trhu EU obstát, je třeba zvýšit jejich konkurenceschopnost, k čemuž by měly dopomoci podpory z EU i z národních zdrojů. Již od samotného vstupu ČR do EU je možné pozorovat změny v ekonomických výsledcích zemědělských podniků. Nejedná se pouze o vliv dotací, který je hlavním faktorem, ale i o nové trhy a obchodní partnery, které ČR prostřednictvím členství v EU získala. V kapitole 6 byla proto stanovena následující hypotéza:

Společná zemědělská politika EU a její dotační systém spolu s dotačním systémem ČR pozitivně ovlivňují český zemědělský sektor, resp. jeho ekonomické výsledky.

1 Vznik, cíle a nástroje společné zemědělské politiky EU

Hlavním důvodem vzniku společné zemědělské politiky (SZP) bylo zajistit pro západní Evropu, která se po 2. světové válce potýkala s nedostatkem potravin, soběstačnost a ukončit její závislost na dovozu. „*Společná zemědělská politika je tedy dítětem mimořádných poměrů. Zrodila se v době, kdy Společenství nebylo nezávislé v zásobování strategickým produktem - potravinami - v době, kdy byla Evropa rozdělená studenou válkou, v době, kdy Společenství nemohlo zcela ignorovat předchozí praxi národních zemědělských politik členských zemí.*“¹ Tento prvotní cíl, zajištění potravinové soběstačnosti, bylo zcela jistě pro další rozvoj Evropy nezbytné splnit. Po jeho dosažení se ovšem společná zemědělská politika začala ubírat směrem, který je v současné době často kritizován a již několik reforem se snaží o napravení soudobého stavu.

Společná zemědělská politika se začala vyvíjet se vznikem Evropského hospodářského společenství na základě podpisu tzv. Římských smluv, které vešly v platnost v roce 1958 a byly podepsány Francií, Spolkovou republikou Německo (SRN), Itálií, Belgií, Lucemburskem a Nizozemskem. SZP tak byla součástí integračního procesu od jeho samotného počátku. „*Tento sektor společné integrační politiky hrál ve vývoji integračního procesu v západní Evropě a v aktivitách orgánů ES/EU od počátku mimořádně důležitou a pro mnohé vnějšího neinformovaného pozorovatele až nepřiměřeně významnou roli.*“² Následující tabulka 1 zachycuje vybrané zemědělské ukazatele, pomocí kterých si můžeme utvořit představu o relativním vztahu těchto jednotlivých států z hlediska zemědělského sektoru. Francie měla díky své největší rozloze orné půdy, která tvořila 46,7 % z celkové rozlohy orné půdy a největšímu podílu na produkci potravin, dosahujícímu 39,4 % z celkové produkce potravin, silnou pozici při vyjednávání o budoucí podobě SZP a i nyní je její vliv značný.

¹ URBAN, L. *Společná zemědělská politika: jak dlouho vydrží?* [online]. [cit. 2009-05-22]. Dostupné z WWW: < http://www.europeum.org/disp_article.php?aid=560 >

² JAKŠ, J. *Quo Vadis Evropská unie*. Praha: ETC Publishing, 1998, str. 73, ISBN 80-86006-57-3

Tab. 1: Komparace vybraných zemědělských ukazatelů států zakládajících EHS v době jeho vzniku

	Francie	Itálie	SRN	Nizozemí	Belgie a Lucembursko
Orná půda celkem (km²)¹	346 330	209 650	143 320	23 100	18 720
Podíl na orné půdě v EHS (%)¹	46,7	28,3	19,4	3,1	2,5
Počet pracovníků v zemědělství (mil.)²	3,7	5,0	3,0	0,4	0,2
Podíl pracovníků v zemědělství na celkové pracující populaci (%)²	19,0	25,0	11,0	10,0	20,0
Podíl na produkci potravin v EHS (%)³	39,4	26,3	23,0	6,4	4,9

zdroj: Ritson Ch. and Harvey D. (eds) *The Common Agricultural Policy*. 2nd ed., New York: CAB International, 1997. p. 23. ISBN 0-85198-988-8

Poznámky: 1) rok 1965, 2) rok 1964, 3) rok 1956

Francouzské zemědělství produkovalo více, než kolik byli její obyvatelé schopní spotřebovat. Své přebytky plánovala vyvážet do ostatních evropských států, což bylo hlavním důvodem, proč si svůj souhlas se zavedením volného trhu s průmyslovými výrobky podmiňovala vytvořením společné zemědělské politiky, která by francouzským zemědělcům pomohla k získání nových odbytišť svých výrobků. SRN bylo v odlišné situaci a zavedení společné zemědělské politiky neprosazovalo. Důvodem tohoto negativního přístupu byl tzv. princip preference Společenství. Dle tohoto principu by muselo být preferováno zboží z členského státu, namísto zboží dováženého z tzv. třetích, tedy nečlenských zemí. Obilí, významnou zemědělskou komoditu, nezvládali němečtí zemědělci pro své občany produkovat v dostatečném množství a muselo být dováženo ze zahraničních trhů. Nejčastěji se jednalo o státy, které nebyly součástí Evropského hospodářského společenství. Jelikož jejich ceny byly nižší než ve Francii, odkud by po vytvoření jednotného trhu se zemědělskými produkty bylo obilí nakupováno, pro SRN znamenal vznik společné zemědělské politiky vyšší výdaje. I přes tyto rozpory měli zakládající členové Evropského hospodářského společenství v oblasti zemědělství určité společné zájmy, například rozvoj zemědělské výroby pro zajištění potravinové soběstačnosti. Vzpomínky na 2. světovou válku a s ní spojený nedostatek

potravin byly „hnacím motorem“ pro vytvoření určitého společného systému vzájemné spolupráce vedoucí k zajištění dostatku potravin pro obyvatelstvo.^{3,4}

Stejně jako je Evropa rozmanitá po geografické stránce, tak i zemědělství v různých státech bylo a je rozmanité a vzájemně se doplňuje. Země využívaly svých komparativních výhod k zajištění si pozice na evropském trhu. V dané době měla Francie přebytky obilnin, naopak Německo trpělo jejich nedostatkem. Nizozemí bylo největším producentem masa a Itálie využívala své geografické polohy k produkci plodin vyžadující teplé podnebí. Produkce komodity, která má v daném státě nejvhodnější podmínky (v případě zemědělství se jedná zejména o přírodní podmínky), je zcela jistě správnou cestou. Ovšem v dobách konfliktů, kdy jsou prosazovány zejména vlastní zájmy, je ohroženo vzájemné zásobování a zhoršuje se přístup k zemědělským komoditám. Předpokladem pro diferenciaci zemědělské výroby jsou tedy dobré vztahy mezi jednotlivými státy. Konflikty ovšem nejsou jedinou překážkou dobře fungujícího společného zemědělského trhu. Při nepříznivém počasí, které vede k malé úrodě a tedy nedostatečné nabídce zemědělských produktů, se státy také více uchylují k protekcionismu, omezují vývoz a v první řadě dbají o zájmy vlastních občanů. Ovšem kooperace je právě v těchto dobách nezbytná. Státy by měly více spolupracovat, koordinovat produkci a pokusit se společně problém vyřešit. Překážkou je ovšem samotný fakt, že zemědělská produkce není v krátkém období výrazně ovlivnitelná. V době války jsou státy schopny do několika týdnů zvýšit produkci zbraní, ale v době potravinové krize nemohou zemědělci rychleji sklídit úrodu či v krátké době rozšířit chov zvířat.

V padesátých letech dvacátého století pracovalo v zemědělství Evropského hospodářského společenství 17,5 milionu zemědělců na 65 milionech hektarů zemědělské půdy. Na jednoho zemědělce tedy připadlo 3,7 hektarů zemědělské půdy. V USA hospodařily 4 miliony zemědělců na 400 milionech hektarů zemědělské půdy a na jednoho zemědělce tak připadlo 100 hektarů. Rozdílnost evropského a amerického zemědělství je tedy markantní a bylo zřejmé, že evropské zemědělství je třeba zefektivnit a modernizovat. V současné době již na jednoho zemědělce hospodářského v EU-15 připadá 23,3 ha a v EU-27 14,5 ha zemědělské

³ *Společná zemědělská politika Evropské unie*. [online] Businessinfo.cz [cit. 2008-10-02] Dostupné z WWW: <<http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/politiky-eu/spolecna-zemedelskapolitika-evropske/1000521/4234>>

⁴ *Vznik společné zemědělské politiky* [online] Praha: Ministerstvo zemědělství ČR, 2008 [cit. 2008-10-02] Dostupné z WWW: <<http://www.mze.cz/service.aspx?val=37129>>

půdy.⁵ Z tohoto přepočtu vyplývá, že nové členské státy, které přistoupily v roce 2004 a 2007, mají zemědělský sektor více založený na práci člověka. Pro srovnání v ČR připadá na jednoho zemědělce 19,6 ha, což odpovídá situaci spíše ve vyspělejší EU-15. Vzhledem ke geografické rozmanitosti Evropy nebude nikdy možné vyrovnat se USA, ovšem podstatnější je skutečnost, zda sektor zemědělství produkuje dle požadavků trhu, bez velkých přebytků či naopak nedostatků.

1.1 Cíle a principy společné zemědělské politiky EU

Ve Smlouvě o založení Evropského hospodářského společenství z roku 1957 (s platností od roku 1958) bylo definováno pět základních cílů Společné zemědělské politiky, které jsou stanoveny v Článku 33 (bývalý článek 39) Smlouvy o založení Evropského společenství:

1. *zvýšení produktivity v zemědělství,*
2. *zajištění odpovídající životní úrovně zemědělců a to především zvýšením příjmů osob pracujících v zemědělství,*
3. *stabilizace trhů,*
4. *zajištění plynulého zásobování,*
5. *dostupnost cenově přijatelných potravin pro obyvatelstvo.*⁶

První cíl, zvýšení produktivity, měl být uskutečněn zejména prostřednictvím technického pokroku a využíváním modernějších strojů a postupů v zemědělství. Svým charakterem se tedy jedná o ekonomický cíl. Druhý cíl, zajištění odpovídající životní úrovně, je sociální cíl spojený s vysokou mírou solidarity. Zemědělci získají díky podpoře EU dostatečný příjem a spotřebitelé cenově přijatelné potraviny. Vzhledem k charakteru zemědělského sektoru a jeho závislosti na počasí nejsou příjmy v zemědělství stabilní. Podpora z EU by zajistila alespoň částečnou stabilitu. Třetí cíl, stabilizace trhů, je společně se čtvrtým cílem, zajištění plynulého zásobování, cílem politickým spojeným se zajištěním potravinové soběstačnosti.⁷

⁵ *Společná zemědělská politika Evropské unie.* [online] Businessinfo.cz [cit. 2008-10-02] Dostupné z WWW: <<http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/politiky-eu/spolecna-zemedelskapolitika-evropske/1000521/4234>>

⁶ Smlouva o založení Evropského společenství. [online] Evropské právo online EUR-Lex [cit.30.6.2008] Dostupné z WWW: <<http://eur-lex.europa.eu/cs/treaties/index.htm#founding>>

⁷ NEUMANN P. *Společná zemědělská politika EU: vznik, vývoj a reformy, mezinárodní komparace.* Oeconomica, Praha 2004. ISBN 80-245-0814-1

Cíle jsou stanoveny tak, že užitek plynoucí z jejich dosažení je přínosem jak pro zemědělce, tak pro spotřebitele. Nelze si ale nevšimnout, že druhý a pátý cíl mohou být v rozporu. Zvýšení příjmů osob pracujících v zemědělství lze při dodržení principů volného trhu realizovat zvýšením množství či ceny produktů. Množství nelze v krátkém období zásadně zvyšovat, vzhledem k omezené rozloze zemědělské půdy, přírodnímu a reprodukčnímu cyklu. Druhým způsobem je tedy zvýšení cen zemědělských produktů, což by mohlo narušit dostupnost cenově přijatelných potravin pro spotřebitele, tedy pátý cíl. Aby byly oba tyto cíle dosaženy, je tedy třeba zvýšit cenu pro zemědělce pomocí různých forem podpor tak, aby cena pro spotřebitele zůstala na nízké úrovni. Tím jsou ovšem narušovány principy volného trhu a evropští zemědělci zvýhodňováni před jejich kolegy z tzv. třetích zemí, kteří cenové podpory nezískávají a díky dalším omezením⁸ nejsou schopni stanovit ceny své produkce tak, aby byla konkurenceschopná. Právě za tyto cenové podpory byla a stále je EU kritizována. „Pokud jde o původní cíle SZP a jejich realizaci, lze shrnout, že představovaly sice vnitřně rozporný, avšak z hlediska EHS zpočátku potřebný nástroj ekonomické a sociální stabilizace zemědělské oblasti.“⁹

Dosahování stanovených cílů s sebou nese další efekty, které jsou v určitém směru pro venkov efekty negativními. Zvyšování produktivity je spojeno s úbytkem počtu pracovníků v zemědělství, což má nepříznivý vliv na venkovské oblasti, v kterých se propouštění zemědělských pracovníků projevuje poklesem kupní síly obyvatelstva, odchodem mladých lidí za prací do větších měst, postupným mizením tradic a tradičních řemesel a ukončováním ekonomických činností. Tento celosvětový trend tzv. urbanizace je tedy příznivým jevem pro rozvoj průmyslu soustředujícího se ve velkých městech, ovšem život na venkově se tak stává složitější.

Ve dnech 3. - 12. července 1958 se v italském městě Strese konala konference, které se účastnili ministři zemědělství států, které podepsaly Římské smlouvy. Na konferenci byly vymezeny základní úkoly společné zemědělské politiky, které měly pomoci k dosažení již zmíněných cílů SZP. Jednalo se konkrétně o:

1. *udržování cen nad úrovní světových cen;*

⁸ Podrobněji viz kapitola 1.3.

⁹ NEUMANN P. *Společná zemědělská politika EU: vznik, vývoj a reformy, mezinárodní komparace*. Oeconomica, Praha 2004, s. 10. ISBN 80-245-0814-1

2. *ustanovení společného cenového systému tak, aby zemědělci ve všech členských zemích získávali stejný výtěžek za svou produkci;*
3. *přetvoření struktury zemědělství tak, aby vzrostla jeho konkurenceschopnost při zachování tradičního modelu s rodinnými zemědělskými podniky;*
4. *vytvořit společný finanční režim pro SZP.*¹⁰

Udržování cen nad úrovní světových cen mělo zajistit zemědělcům dostatečný příjem, což pro ně bylo výhodné, ovšem pro spotřebitele to znamenalo vyšší náklady na potraviny. Druhý úkol, společný cenový systém zajišťující stejný výtěžek z produkce, by mohl být funkční za předpokladu stejných nákladů jednotlivých zemědělců v členských státech, což nebylo možné zabezpečit. Zemědělci tak mohli dosáhnout relativně stejných příjmů, ovšem jejich náklady na produkci se mohly výrazně lišit a v konečném důsledku byl odlišný i výsledek hospodaření. Změna struktury zemědělství byla pro pozdější vývoj evropského zemědělství, vzhledem k užítku, jaký mají rodinné zemědělské podniky pro zemědělství a zejména venkov, úkolem přínosným. Mimo to, že zemědělská půda není nadměrně zatěžována, často je zemědělské podnikání doprovázeno i mimozemědělskými aktivitami, například agroturistikou. Zemědělci z rodinných farem mají k půdě vztah, který předávají svým dětem a ti se dále starají o přírodní a často i kulturní (tradiční jídla a zvyky v regionech) bohatství své země. Společný finanční režim pro SZP byl potřebným pro vytvoření průhledného a kontrolovatelného systému jejího financování.

Kromě těchto úkolů byly na konferenci také formulovány principy SZP, a to jednotnost trhu, preference společenství a finanční solidarita.

Princip jednotného trhu představuje volný pohyb zemědělských produktů mezi členskými státy EU bez celních bariér a omezení. Vytvoření tohoto jednotného trhu bylo dokončeno v roce 1968 zavedením jednotného systému cenové podpory¹¹ zemědělských komodit pro celé Společenství, kdy jsou ceny určovány administrativně, nikoliv tržně, Radou EU na základě návrhu Komise. V tomto principu je také zahrnuta harmonizace legislativních, měnových, administrativních, veterinárních a sanitárních předpisů a opatření.

¹⁰ BEČVÁŘOVÁ, V. *Zemědělství v agrobiznisu*. 1. vydání. Brno: MZLU, 2005. 62 str. ISBN 80-7157-891-6

¹¹ Podrobněji viz kapitola 1.3.4.

Preference Společenství je následkem vytvoření jednotného zemědělského trhu. Jedná se o prosazení zásad, dle kterých jsou preferovány produkty vyrobené v členských zemích. Na dováženou produkci jsou uvalena vysoká cla a vyvážená produkce je subvencována, aby byla na zahraničních trzích konkurenceschopná. Tento princip má za úkol chránit vnitřní trh před levnými dovozy z tzv. třetích zemí a před dopady kolísání světového trhu.

Princip finanční solidarity je základním pilířem společné zemědělské politiky a spočívá v soustředování a rozdělování všech příjmů a výdajů na SZP prostřednictvím rozpočtu EU. Jelikož se jedná o společnou politiku, náklady na její fungování jsou hrazeny společně všemi členskými státy.

Po skončení konference v italské Strese bylo rozhodnuto, že tehdejší komisař pro zemědělství, Sicco Mansholt, sestaví návrh, jak postupovat při tvorbě a zavedení společné zemědělské politiky, která měla napomoci zajistit potravinovou soběstačnost, což byl primární cíl této politiky a hlavní důvod jejího vzniku, dále zvýšit produktivitu zemědělství a udržet cenovou stabilitu zemědělských výrobků. Zároveň měla tato politika zabránit odchodu obyvatel z venkovských oblastí do měst. V roce 1960 předložila Evropská komise připravený návrh na vytvoření SZP, která se začala uskutečňovat od roku 1962. Tehdy Rada ministrů začala rozhodovat o základních metodách společné organizace trhu pro obiloviny, které posloužily jako model pro trhy s dalšími zemědělskými produkty. Před konečným rozhodnutím ovšem probíhala složitá jednání, kdy Francie a SRN sledovaly své vlastní protichůdné zájmy. Francie požadovala stanovení cen na takové úrovni, která by nebyla příliš vysoká a vedla by k prodeji většího objemu produkce právě do SRN, které mělo této komodity nedostatek. Avšak SRN žádalo vyšší ceny s cílem ochránit zájmy svých zemědělců, kteří neměli vysokou produktivitu a jejichž vyšší příjem byl tedy závislý na cenách, ne na výstupu. Upřednostňovány byly tedy zájmy zemědělců před zájmy spotřebitelů. Proběhlo několik neúspěšných jednání Rady EU, na kterých se ministři nebyli schopni dohodnout. V září roku 1964 pohrozil francouzský prezident Charles de Gaulle vystoupením Francie ze Společenství, pokud nebude situace rychle vyřešena. Tato hrozba zapůsobila a o tři měsíce později, v prosinci, byly ceny stanoveny na mírně vyšší úrovni, než jaký byl původní návrh Komise, ovšem pro obě strany vyhovující. Od 1. července 1967 vstoupil trh s obilím v platnost a nakonec Francie ze své dominantní pozice vývozce obilí měla prospěch.

1.2 Institucionální rámec společné zemědělské politiky EU

Společná zemědělská politika je řízena, stejně jako ostatní společné politiky, několika institucemi, mezi kterými probíhají procesy konzultace a spolurozhodování. Vliv na konečnou podobu SZP mají také zájmové organizace a lobbyistické skupiny, například Výbor zemědělských organizací v Evropském společenství (COPA), který byl založen na základě konference ve Strese, konané v roce 1958. Jedná se o nadnárodní lobbyistickou organizaci jejímž prvotním úkolem bylo propojit jednotlivé zájmové skupiny farmářů a prezentovat jejich názory a potřeby politikům. Tato organizace stále existuje, shromažďuje informace o potřebách zemědělců a prosazuje jejich zájmy na politické úrovni. Další lobbyistickou organizací je Konfederace potravinářského a nápojového průmyslu (Confédération des Industries Agro-Alimentaires de l'EU – CIAA) hájící zájmy výrobců, stejně jako COPA. Naproti tomu zájmy spotřebitelů jsou hájeny Evropským výborem svazu spotřebitelů (Bureau Européen des Unions de Consommateurs – BEUC).^{12, 13, 14}

Hlavní instituce zabývající se společnou zemědělskou politikou EU jsou:

1. *Rada ministrů zemědělství;*
2. *Generální ředitelství Evropské komise pro zemědělství;*
3. *Výbor pro zemědělství a rozvoj venkova;*
4. *ministerstva zemědělství v jednotlivých státech;*
5. *intervenční fondy v jednotlivých státech.*

Rada Evropské unie se skládá z ministrů jednotlivých členských států, kteří se účastní konkrétních jednání ve složení dle projednávaného tématu. Jednání týkající se zemědělství jsou účastni tedy ministři zemědělství, kteří se scházejí zpravidla jednou měsíčně v rámci tzv. *Rady ministrů zemědělství* a kteří se věnují například zavádění a doplňování jednotlivých tržních organizací, financování SZP, pravidlům hospodářské soutěže a výším intervenčních cen.

¹² FORET, M., ŠAŠINKA O., PROCHÁZKA, P. *Evropské marketingové prostředí*. Praha: Computer Press, 1999. 100 s. ISBN 80-7226-203-3

¹³ KUČEROVÁ, I. *Evropská unie: Hospodářské politiky*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2007. 347 s. ISBN 978-80-246-1212-6

¹⁴ *Společná zemědělská politika Evropské unie*. [online] Businessinfo.cz. [cit. 2008-10-02] Dostupné z WWW: <<http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/politiky-eu/spolecna-zemedelskapolitika-evropske/1000521/4234/>>

Generální ředitelství Evropské komise pro zemědělství (vznik v roce 1958) odpovídá za praktické uplatňování zemědělské politiky a rozvoj venkova. V čele ředitelství je generální ředitel, který je podřízen komisaři pro zemědělství (členu Evropské komise). Skládá se z dvanácti dílčích ředitelství, která se zaměřují na dílčí aspekty zemědělské politiky jako jsou tržní opatření, rozvoj venkova, finanční záležitosti nebo mezinárodní vztahy související se zemědělstvím.¹⁵

Výbor pro zemědělství a rozvoj venkova spadající spolu s dalšími devatenácti státy pod Evropský parlament zabezpečuje zejména fungování a rozvoj SZP a venkova, zlepšování jakosti zemědělských produktů a právní předpisy týkající se veterinárních a rostlinolékařských záležitostí a chovu zvířat.

Implementaci SZP v jednotlivých státech EU zajišťují jednotlivá ministerstva zemědělství členských států. *Ministerstvo zemědělství České republiky* rozpočtuje finanční prostředky určené k předfinancování a kofinancování výdajů SZP, dále poskytuje dotace ze státního rozpočtu na účty Státního zemědělského intervenčního fondu a v neposlední řadě se zabývá návrhy nařízení vlády, kontrolní činností, informační a publikační činností. V oblasti SZP úzce spolupracuje se Státním zemědělským intervenčním fondem.

Dne 30. dubna 2004 byla *Státnímu zemědělskému intervenčnímu fondu (SZIF)* udělena akreditace, která potvrzuje jeho status platební agentury. SZIF je tedy zprostředkovatelem finanční podpory, která je poskytována Evropskou unií v rámci opatření společné zemědělské politiky z evropských fondů a z národních zdrojů. Dříve tedy SZIF prováděl administraci a kontrolu finančních prostředků ze záruční sekce Evropského zemědělského orientačního a záručního fondu, od nového programovacího období 2007 – 2013 je tato činnost spojena s novými fondy – Evropský zemědělský záruční fond a Evropský zemědělský fond pro rozvoj venkova.¹⁶

¹⁵ Directorate-General for Agriculture and Rural Development [online] European Commission. [cit. 2008-11-20] Dostupné z WWW: <http://ec.europa.eu/dgs/agriculture/index_en.htm>

¹⁶ Státní zemědělský intervenční fond [online] Dostupné z WWW: <<http://www.szif.cz>>

Kromě již zmíněných institucí se společnou zemědělskou politikou zabývají další, které ovšem nevytvářejí speciální ředitelství či výbory, ale věnují se tomuto tématu v rámci své běžné činnosti. Například Evropský soudní dvůr dohlíží nad interpretací a aplikací práva EU, tedy i ze zemědělské oblasti a Evropský účetní dvůr kontroluje příjmy a výdaje EU, čímž se snaží předcházet zneužití dotační politiky. Vzhledem ke skutečnosti, že výdaje na SZP tvoří téměř polovinu rozpočtu EU, jedná se o instituci významnou pro správné fungování systému dotací.

1.3 Nástroje společné zemědělské politiky EU

1.3.1 Důvody státních zásahů do zemědělského sektoru

Zemědělský sektor je specifický nejenom svým postavením v hospodářství, ale také podmínkami, ve kterých působí a které se liší od podmínek ostatních sektorů. Neumann (2004) zdůrazňuje především:

- silný vliv přírodních faktorů;
- nedokonalá konkurence v zemědělství;
- nižší úroveň produktivity práce v zemědělství ;
- ekologie a krajinaotvorba.¹⁷

Vliv přírodních faktorů je nezanedbatelný. Zemědělci jsou z velké části odkázáni na počasí, které zásadně ovlivňuje jejich produkci a následně i hospodářský výsledek. Určitým paradoxem ovšem je, že pokud je daný rok počasí velmi příznivé a úroda velká, ceny díky vyšší nabídce klesají. Zemědělci se tedy pro zachování příjmů snaží kompenzovat nižší ceny vyšším prodaným množstvím, čehož se vzhledem ke skutečnosti, že poptávka po potravinách je cenově neelastická, obtížně dosahuje. Celkový zisk zemědělců tak často klesá. Ideální je tedy situace, kdy počasí dovolí vyprodukovat takové množství produkce, které není pro daný trh příliš vysoké. Ceny tak zůstávají na vyšší úrovni a zemědělci celou svou produkci prodají, aniž by se potýkali s přebytky. Množství produkce je ovšem málo ovlivnitelné a dá se tedy říci, že podnikání v zemědělství je velice rizikové.

¹⁷ NEUMANN P. *Společná zemědělská politika EU: vznik, vývoj a reformy, mezinárodní komparace*. Oeconomica, Praha 2004. ISBN 80-245-0814-1

Nedokonalou konkurencí jsou myšleni zejména odběratelé. Zemědělci nejenom v ČR značnou část své produkce dodávají velkým obchodním řetězcům, které si díky své silné vyjednávací pozici zajistí nízké nákupní ceny a stanovují si podmínky nevýhodné pro zemědělce. Jedná se například poplatky za umístění potravin v obchodech, povinnost odkupu neprodaných produktů a finanční příspěvky na tisk propagačních materiálů. Zemědělci jsou nuceni na tyto podmínky přistoupit, vzhledem k nízkým odbytovým možnostem.

Produktivita práce v zemědělství má rostoucí trend, ovšem stále je na nižší úrovni než v jiných odvětvích hospodářství, což se odráží i na příjmech. S rostoucí produktivitou práce dochází k růstu příjmů, zároveň ale i k nižší potřebě pracovníků a jejich odchodu z venkovských oblastí.

V posledních letech je velice probíranou tématikou životní prostředí, péče o krajinu a zacházení se zvířaty. Podporováno je ekologické zemědělství, které nevyužívá chemické přípravky a je tedy velmi šetrné k životnímu prostředí. Omezováno je také hospodaření na svazích, které způsobuje erozi půdy. Důsledky nešetrného hospodaření jsme mohli pocítit v ČR během záplav. Travnaté oblasti pojmu mnohem více vody než orná půda. Ovšem rozšiřování orné půdy způsobilo, že mnoho původně travnatých oblastí, které dříve byly schopny zadržet vodu vyliitou z potoků a řek, bylo nahrazeno právě ornou půdou a voda tak neměla překážku na cestě k obydleným oblastem. Negativní důsledky povodní tak byly mnohem závažnější.

1.3.2 Historický pohled na používání ekonomických nástrojů v zemědělství

Vládní intervence v oblasti zemědělství probíhaly v některých ekonomikách již v první polovině 19. století. Ve Velké Británii byly v letech 1815 až 1846 v platnosti tzv. obilné zákony, které v případě poklesu cen obilí na domácím trhu uvalily vysoká cla na jeho dovoz. Mezinárodní obchod tak byl narušován. Mezi odpůrce těchto zákonů patřil David Ricardo, který je považoval za „brzdu“ hospodářského rozvoje Velké Británie. Ricardo formuloval teorii komparativních výhod, navazující na teorii absolutních výhod Adama Smithe. Obě tyto teorie považují mezinárodní obchod za základní předpoklad hospodářského rozvoje země, díky kterému dochází ke zvyšování národního bohatství. Obilné zákony byly nakonec díky

změně politické moci zrušeny. Anglická buržoazie získala rozhodující vliv v Parlamentu a prosadila liberalizaci obchodu.¹⁸

V druhé polovině 19. století bylo evropské zemědělství liberální. Vzhledem k minimálnímu vzájemnému obchodnímu styku nepociťovaly státy potřebu chránit své trhy a nevyužívaly tak protekcionistické nástroje. Teprve rozvoj lodní dopravy a s ním související zvýšený import obilí z Ameriky a Austrálie přinutil evropské státy reagovat a zavést protekcionistická opatření. Pouze Velká Británie zachovala v platnosti principy volného trhu, čímž své zemědělce vystavila velké konkurenci a nízkým cenám. Zemědělský sektor tak prošel silným útlumem a většina zemědělců zkrachovala. Ačkoliv byly důsledky pro zemědělství velice nepříznivé, naopak průmysl zažil dynamický růst díky příchodu pracovníků ze zemědělství. Ostatní evropské státy zvolily naopak protekcionistický přístup a zavedly opatření na ochranu trhu. Tímto krokem své zemědělce ochránily od levné konkurence, zároveň ovšem došlo k jejich určité izolaci a odlišnému vývoji cen oproti světovým cenám zemědělských komodit. Situace ve Velké Británii naznačuje možný vývoj v ostatních evropských státech v případě uplatňování principů volného trhu. Kdyby se neprovedla protekcionistická opatření, pravděpodobně by evropský zemědělský sektor výrazně změnil svoji podobu a došlo by k přesunu velkého množství pracovníků do průmyslu, stejně jako ve Velké Británii. Nedostatek potravin by tak během světových válek byl markantnější. Z tohoto pohledu je tedy možné protekcionistická opatření považovat za přínosná.

Tzv. Velká deprese v 30. letech 20. století zasáhla i zemědělství. Růst nezaměstnanosti zapříčinil pokles poptávky. Jelikož ale zemědělství není schopné okamžitě reagovat, nabídka převýšila poptávku a došlo k poklesu cen. Státy tak znovu reagovaly prostřednictvím protekcionistických opatření, konkrétně zvýšením cel a poskytnutím exportních subvencí. Samotná cla ovšem nebyla schopna zabezpečit požadovanou ochranu trhu a začaly se tak implementovat další nástroje podporující zemědělství. Kromě cel na dovoz a exportních subvencí byly zavedeny například dovozní kvóty, státní výkupy přebytků, přímá podpora cen a direktivní řízení produkce.¹⁹

¹⁸ Říhová, Kateřina. Události formující podobu mezinárodního obchodu od druhé poloviny 19. století [online]. E-polis.cz, 2. květen 2006. [cit. 2008-03-08]. Dostupné z WWW: <<http://www.e-polis.cz/svetova-ekonomie/147-udalosti-formujici-podobu-mezinarodniho-obchodu-od-druhe-poloviny-19-stoleti.html>>. ISSN 1801-1438

¹⁹ BEČVÁŘOVÁ, V. *Zemědělská politika*. 1 vydání. Brno: MZLU, 2005. ISBN 80-7157-514

1.3.3 Základní rámec nástrojů SZP EU – společné organizace trhu

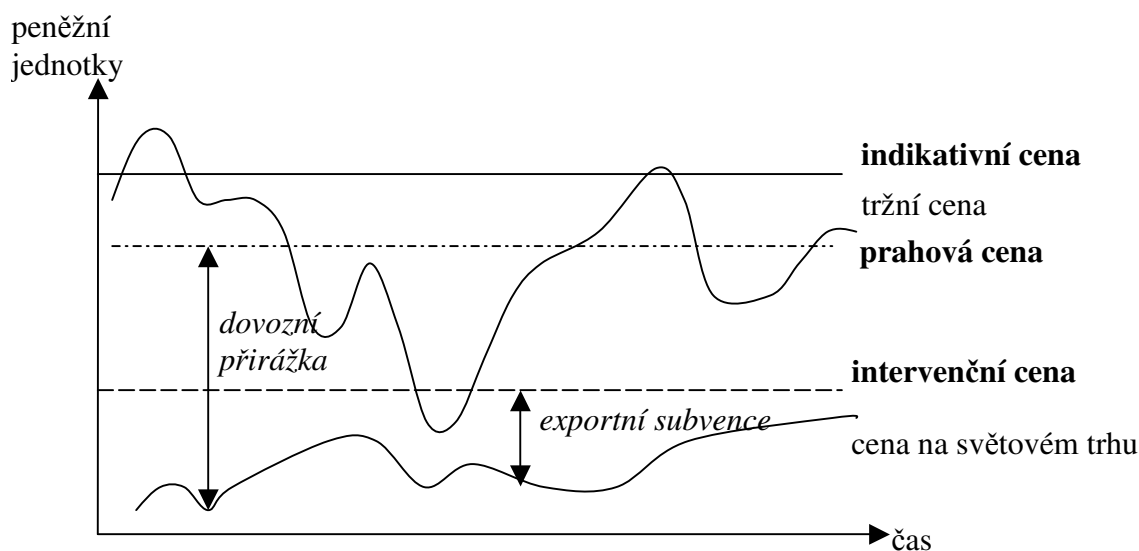
Nástroje společné zemědělské politiky je možné rozdělit na podpůrné a dotační. Tato kapitola se věnuje pouze podpůrným nástrojům, jejichž účelem je regulace unijního trhu se zemědělskými komoditami. Dotačními nástroji, jejichž účelem je finanční podpora zemědělců, jsou přímé platby a platby v rámci programů rozvoje venkova.

Základním rámcem jednotlivých nástrojů společné zemědělské politiky EU byly tzv. společné organizace trhu, prostřednictvím kterých byla SZP realizována. Celkem se jednalo o dvacet jedna tržních organizací pro jednotlivé zemědělské komodity. Jedná se v podstatě o soubor předpisů pro jednotlivé zemědělské komodity, v kterých je stanovena výše intervenční ceny, exportní subvence, kvóty apod. První společné tržní organizace byly ustanoveny již v 60. letech minulého století pro hovězí maso, obiloviny, mléko a mléčné výrobky. Postupně se k nim přidávaly další zemědělské komodity. V současné době EU reguluje více jak 90 % zemědělské produkce. V říjnu roku 2007 se původních dvacet jedna společných organizací trhu sloučilo do jedné společné tržní organizace (STO), jejíž posláním je stabilizace zemědělství prostřednictvím nákupu přebytků, ochranou evropského trhu před levnými dovozy a kompenzací výkyvů cen přímými platbami. Pro české zemědělce jsou informace o STO, včetně konkrétních uplatňovaných nástrojů týkajících se vnitřního trhu EU i obchodu s nečlenskými státy, přehledně zpracovány v publikacích vydávaných Státním zemědělským intervenčním fondem, který je akreditovanou platební agenturou, což znamená, že zprostředkovává a administruje platby zemědělcům z evropských fondů. Kromě tištěných publikací jsou veškeré informace k dispozici i v elektronické podobě na internetových stránkách tohoto fondu. Zemědělci tak mají snadný přístup k informacím.

1.3.4 Systém cenové podpory

Hlavním nástrojem společné zemědělské politiky byl již od samotného začátku systém cenové podpory, jenž je zachycen na obrázku 1. Vytvořeny byly administrativní ceny, které jsou každoročně stanoveny ministry zemědělství členských států EU v Radě EU na základě návrhu Evropské komise. Nejprve je stanovena indikativní cena, poté intervenční a nakonec prahová cena. Tento postup je v souladu se Smlouvou o založení Evropského společenství (konkrétně

se jedná o část třetí, hlavu II – zemědělství, článek 34), kde je stanoveno, že společná cenová politika musí být založena na společných kritériích a jednotných metodách výpočtu.

Obr. 1: Systém cenové podpory

zdroj: vlastní zpracování

Indikativní cena (tzv. cílová cena – target price) je každý rok stanovována Radou EU na základě návrhu Komise. V podstatě se jedná o určité optimum, dle něhož je posuzováno, zda je skutečná tržní cena jednotlivých komodit vysoká či naopak nízká. Indikativní cena bere ohled na situaci na trhu příslušného zemědělského produktu, ovšem je určena na základě nejnižších výrobních nákladů.^{20, 21}

Intervenční cena (tzv. garantovaná) je cenovým minimem, které zemědělcům zaručuje výkup jejich komodit v podobě intervenčních nákupů v případě poklesu tržních cen pod tuto intervenční cenu. Zemědělec má tedy záruku odbytu v podobě tzv. intervenčních, neboli minimálních garantovaných cen. Úkolem intervenčních nákupů je odčerpávání přebytků

²⁰ HARRISON, W. G., RUTHERFORD, T.F., WOOTON, I. *Liberalizing Agriculture in the European Union* [online]. South Carolina: University of South Carolina, 1999. [cit. 2009-08-19]. Dostupné z WWW: <http://www.sciencedirect.com/science/article/B6V82-3Y6PCNJ-P/2/7eecd8c31b321fce775fd880ac1b6c>

²¹ HEALEY N.M. (ed.) *The Economics of the New Europe*. 1st ed. London: Routledge, 1995. 317 pgs. ISBN 0-415-10875-6

z volného trhu. Naopak intervenční prodej má za úkol uspokojit poptávku v dobách neúrody a stabilizovat ceny.²²

Prahová cena zajišťuje zvýhodnění zemědělců z EU před konkurencí (zpravidla mnohem levnější) z nečlenských států tím, že stanovuje na jaké cenové úrovni mohou zemědělské výrobky ze třetích zemí vstupovat na území EU. Jedná se tedy o minimální cenu dovozu. Prahová cena je stanovována mírně pod indikativní cenou, tudíž po přičtení transportních nákladů je cena produktů rovna indikativní ceně. Světová cena²³ je v praxi nižší než prahová a tento rozdíl je pak dorovnáván tzv. variabilní přírůžkou, neboli proměnlivou dovozní daní (variable import levy – VL).²⁴

V současné době již není intervenční cena uplatňována u tak velkého množství zemědělských komodit, jako tomu bylo v počátcích (dříve se jednalo o cca 65 % veškeré zemědělské produkce). Pro udržení intervenční ceny navzdory převisu domácí nabídky EU uplatňuje tři druhy intervenčních aktivit. Jedná se o tzv. řízení trhu, nákup produktů do intervenčních skladů a exportní subvence. Řízení trhu zahrnuje výrobní dotace, které jsou určeny k udržení spotřebitelských cen na nižší úrovni, než ceny výrobců, a k zajištění konkurenceschopnosti produktů EU. Intervenční nákupy zemědělských komodit znamenaly pro zemědělce jistý odbyt jejich produktů, ovšem zároveň s sebou nesly negativní důsledky ve formě vzniku neblaze proslulých hor másla, jezer vína a kopců obilí. V roce 1985 měly tyto zásoby intervenčních skladů hodnotu 10,5 mld. ECU. Náklady na skladování dosahovaly výše 5,2 mld. ECU.²⁵

Následující obrázek 2 ukazuje situaci na trhu určité zemědělské komodity při působení cenového systému. Křivky S_{EU} a D_{EU} zobrazují nabídku a poptávku po dané komoditě v Evropské unii. Indikativní cena (P_i) je stanovena nad prahovou cenou (P_{th}) tak, aby byl tento rozdíl v případě dovozu komodit z třetích zemí dorovnáán transportními náklady. Intervenční

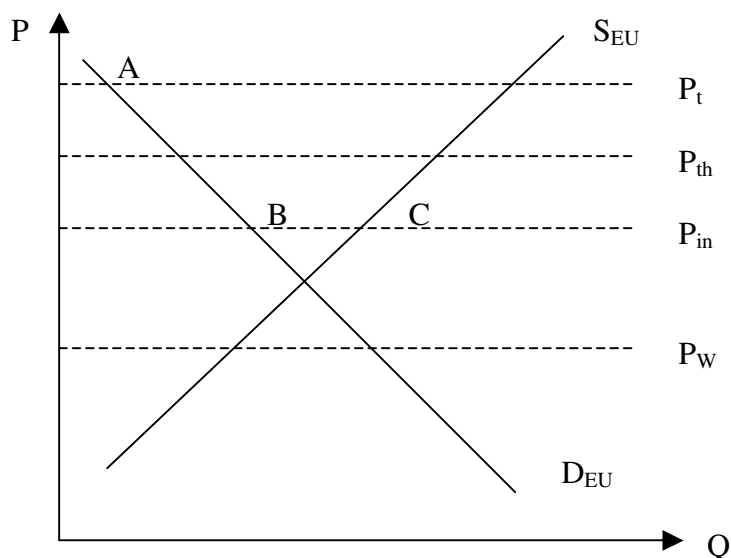
²² URBAN, L. *Společná zemědělská politika: jak dlouho vydrží?* [online]. [cit. 2009-05-22]. Dostupné z WWW: <http://www.europeum.org/disp_article.php?aid=560>

²³ Světovou cenou je obvykle myšlena nejnižší cena, za kterou je daná komodita nabízena ve světě.

²⁴ URBAN, L. *Společná zemědělská politika: jak dlouho vydrží?* [online]. [cit. 2009-05-22]. Dostupné z WWW: <http://www.europeum.org/disp_article.php?aid=560>

²⁵ HARRISON, W. G., RUTHERFORD, T.F., WOOTON, I. *Liberalizing Agriculture in the European Union* [online]. South Carolina: University of South Carolina, 1999. [cit. 2009-08-19]. Dostupné z WWW: <<http://www.sciencedirect.com/science/article/B6V82-3Y6PCNJ-P/2/7eecd8c31b321fce775fd880acf1b6c>>

cena je stanovena nad rovnovážnou cenou (jejíž výše je dána průsečíkem nabídkové a poptávkové přímky), čímž dochází ke vzniku přebytku, resp. převisu nabízeného množství nad poptávaným. Tento přebytek je ve většině případů vyvážen do třetích zemí, případně skladován v intervenčních skladech a v dobách neúrody znovu distribuován na trh EU.

Obr. 2: Ovlivnění trhu zemědělské komodity působením cenového systému EU

zdroj: HEALEY N.M. (ed.) *The Economics of the New Europe*. 1st ed. London: Routledge, 1995. 317 pgs. ISBN 0-415-10875-6

Evropská unie je tedy v konečném důsledku čistým exportérem. Pokud by trh nebyl tímto cenovým systémem ovlivňován, vzhledem k velmi nízké světové ceně by se EU stala naopak čistým dovozcem, protože na úrovni světové ceny (P_w) poptávané množství převyšuje nabízené. Intervenční cena (P_{in}) ovšem tento trh deformuje a stanovuje minimum, za které mají zemědělci zajištěný odbyt. Křivka poptávky, na kterou výrobci reagují se tedy z původního tvaru mění a nově je vymezena body ABC.²⁶

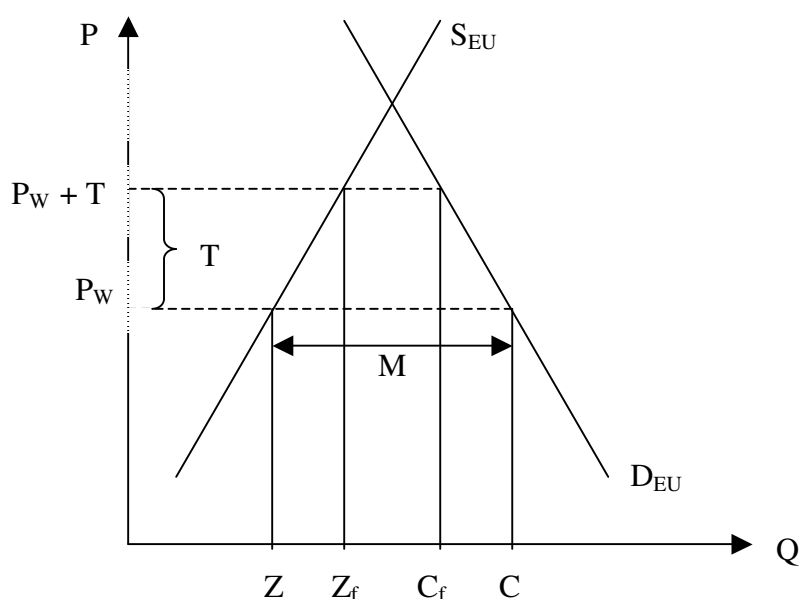
1.3.5 Variabilní dovozní přírážky

Jedním z dalších nástrojů SZP je proměnlivá dovozní daň neboli variabilní dovozní přírážka (variable levies - VL), často také nazývána proměnlivé clo, která je uvalena na dovážené komodity z třetích států, čímž vyrovnává rozdíl mezi světovou a prahovou cenou. Hlavním

²⁶ HEALEY N.M. (ed.) *The Economics of the New Europe*. 1st ed. London: Routledge, 1995. 317 pgs. ISBN 0-415-10875-6

úkolem těchto dovozních daní je tedy zamezit vstupu levnějších produktů na vnitřní trh a s tím souvisejícímu snížení cen pod prahovou cenu, tj. pod cenové minimum. Ceny zemědělských produktů byly díky implementaci variabilní dovozní příirážky často až o 100 % vyšší než světové ceny.²⁷

Tento nástroj je využíván u komodit, v kterých není EU soběstačná a nezahrnuje tudíž intervenci, tj. výkup přebytků. Následující obrázek 3 zobrazuje situaci na trhu, kdy je prahová cena stanovena nad úrovní světové ceny.

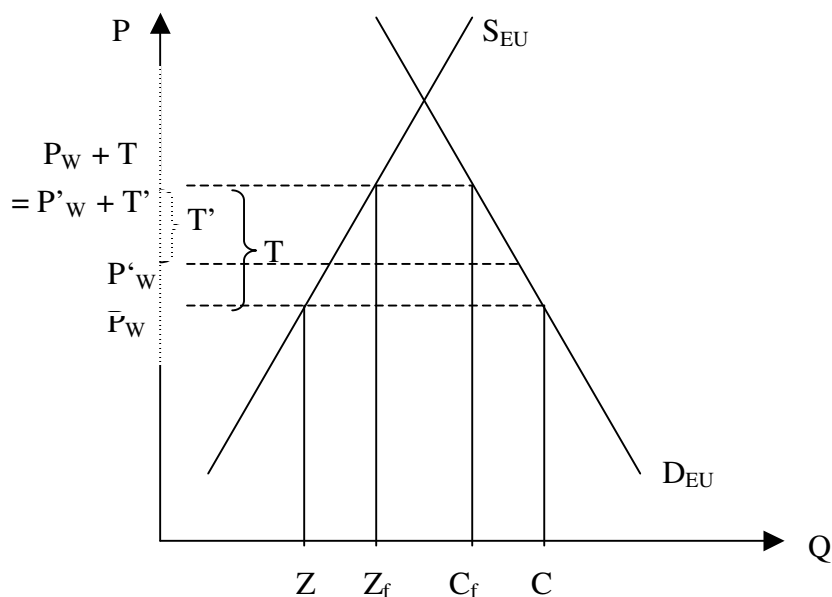
Obr. 3: Variabilní dovozní příirážky

zdroj: BALDWIN, R., WYPLOSZ, Ch. *Ekonomie evropské integrace*.1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2008. 480 s. ISBN 978-80-247-1807-1

Pokud by se produkce prodávala za světovou cenu (P_W), která by pro spotřebitele byla velmi výhodná, nabízené množství Z by bylo mnohem nižší než poptávané množství C . Na trhu by tak byl nedostatek produkce (rovnající se $C - Z$), který by musel být dorovnáván importem (M). Ovšem v případě, že je na trhu stanovena prahová cena ($P_W + T$), tj. cena světová plus daň uvalená na dovážené komodity (T), nabízené množství produktů evropských zemědělců se zvýší na úroveň Z_f a poptávané množství po produkci v závislosti na růstu ceny naopak poklesne na C_f , čímž se sníží objem dováženého množství zemědělských produktů (na $C_f - Z_f$).

²⁷ BALDWIN, R., WYPLOSZ, Ch. *Ekonomie evropské integrace*.1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2008. 480 s. ISBN 978-80-247-1807-1

Variabilní dovozní přírážky jsou charakteristické, jak už jejich název dokládá, variabilitou, která je reakcí na změnu světové ceny. Tuto situaci zachycuje obrázek 4.

Obr. 4: Variabilní dovozní přírážky při změně světové ceny

zdroj: BALDWIN, R., WYPLOSZ, Ch. *Ekonomie evropské integrace*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2008. 480 s. ISBN 978-80-247-1807-1

V případě růstu světové ceny na úroveň P'_W musí být dovozní přírážka snížena tak, aby prahová cena zůstala na své původní úrovni. V počátcích se tyto přírážky denně upravovaly dle světových cen jednotlivých zemědělských komodit. Variabilní dovozní přírážky vytváří bariéru volného trhu a produkce z nečlenských států je znevýhodňována. Na základě Uruguayského kola GATT²⁸ došlo v roce 1995 ke zrušení prahových cen a variabilních dovozních přírážek, které byly nahrazeny celními ekvivalenty uvalenými na dováženou produkci.²⁹

1.3.6 Exportní subvence

Účelem exportních subvencí je zajistit produktům z EU konkurenceschopnost na světovém trhu a stabilizovat příjmy zemědělců. Poskytovány jsou zemědělcům vyvázejícím určité

²⁸ Všeobecná dohoda o clech a obchodu (General Agreement on Tariffs and Trade) je dohoda obsahující pravidla týkající se obchodu.

²⁹ BALDWIN, R., WYPLOSZ, Ch. *Ekonomie evropské integrace*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2008. 480 s. ISBN 978-80-247-1807-1

zemědělské komodity do třetích zemí ke kompenzaci rozdílu mezi nižší světovou cenou a intervenční (garantovanou) cenou. „*Jakmile garantovaná cena překročí rovnovážnou cenu na domácím trhu, vytvářejí se přebytky. Domácí poptávka nestačí spotřebovat produkci a volný export na světové trhy je vzhledem k podstatně vyšší garantované ceně bez dalších výdajů nemožný.*“³⁰ Evropský zemědělec je tak motivován k exportu a může cenu stanovit na úrovni světové ceny, protože rozdíl je mu vyplacen EU ve formě exportní subvence. Pokud by exportní subvence nebyly uplatňovány, evropská produkce by díky své vysoké ceně nebyla na trhu mimo EU prodejná. Zřejmý je tedy negativní dopad na ostatní prodejce z nečlenských států, kteří čelí větší konkurenci a jsou nuceni cenu snižovat, čímž snižují i své příjmy.

O exportní subvence mohou zemědělci žádat na základě získání tzv. vývozní licence, která představuje právo i povinnost ve stanovené době, kvalitě a kvantitě vyvézt zemědělskou komoditu.

Exportní subvence jsou často nahrazovány jinou formou podpory, čímž se vyvážející státy snaží legálně podpořit své producenty. Jedná se například o výhodné vývozní úvěry, jejich záruky či pojištění. Dále mohou být zemědělské komodity vykupovány státními podniky za vysokou cenu a následně exportovány za hranice států a prodány za nižší ceny. Tyto formy podpory jsou v současné době zkoumány Světovou obchodní organizací a pravděpodobně dojde k jejich harmonizaci a eliminaci.

1.3.7 Systém kvót

V závislosti na vysokých intervenčních cenách zemědělských produktů docházelo k nadbytečné produkci, která nebyla na trhu poptávána a začaly se hromadit zásoby, s nimiž vznikaly další, nežádoucí náklady, které se staly důvodem další kritiky společné zemědělské politiky. Zavedení systému kvót mělo tuto nadprodukcii omezit, stanovit maximální množství produkce, na které se vztahují intervenční ceny a tím snížit výdaje. Zároveň tím byl poskytnut zemědělcům předem stanovený garantovaný odbyt a s tím související jistý příjem. Poprvé byly kvóty zavedeny v roce 1984, a to konkrétně pro mléko a mléčné výrobky. Pokud

³⁰ NEDOMLELOVÁ, I. Společná zemědělská politika EU a vývoj zemědělství Libereckého kraje. In FÁREK, J., KRAFT, J., NEDOMLELOVÁ, I. a SOJKOVÁ, L.: *Globalizační a integrační procesy ve specifickém ekonomickém prostředí Euroregionu NISA II. část*. Liberec: TU v Liberci, 2006, str. 62, ISBN 80-7372-154-6

zemědělec překročil stanovenou kvótu, byla mu udělena pokuta. McSharryho reforma tento systém rozšířila i na další komodity.^{31, 32}

Tento systém má jednoznačně pozitivní vliv z hlediska eliminace nadprodukce, ovšem zároveň s sebou přináší i negativní efekty v podobě zvýšené administrativní zátěže, menší flexibility zemědělců, tvorby bariér vstupu do odvětví a velice často kritizovanému omezování specializace dle oblastí. Poslední zmíněné bylo v nedávných letech častým terčem diskuzí v České republice, jelikož tento systém způsobil zánik téměř celého cukrovarnického odvětví navzdory velice příznivým klimatickým i geografickým podmínkám.

S kvótami se běžně v zemědělském odvětví obchoduje. Pokud jeden podnik odhadne, že jeho produkce nedosáhne předem stanovené a jemu přidělené kvóty, může část této kvóty prodat jinému podniku, jehož produkce naopak převyšuje objem vlastněné kvóty.

Kvóty jsou aplikovány do ostatních nástrojů SZP. Setkat se tak můžeme s výrobními, dovozními, vývozními či dotačními kvótami. *Výrobní kvóty* určují maximální množství produkce vyrobené konkrétním zemědělským subjektem, danou oblastí či státem. Jejich účel je prostý – omezit nadprodukcí a tvorbu přebytků. Členské státy obdrží konkrétní množství výrobních kvót a je na každém státu, jak s nimi bude hospodařit. *Dovozní kvóty* určují maximální množství dovezené produkce z třetích států v bezcelním režimu nebo s nižším clem. Chrání tak vnitřní trh před konkurencí ze třetích států. Jedná se také o určitou kompenzaci k výrobním kvótám, které domácí producenty omezují. Importéři prodávají výrobky za cenu, která je na evropském trhu, tedy za vyšší, než je světová cena. Je to pro ně tedy velice výhodné, ovšem v případě, že importérem je podnik z nečlenského státu, zisky plynoucí z této produkce směřují mimo EU. *Vývozní kvóty* určují maximální množství produkce podporované exportními subvencemi. *Dotační kvóty* určují limity pro získání dotací, tedy neomezují produkci, pouze stanovují množství, na které lze získat dotaci, čímž ovšem nepřímým způsobem působí na omezení produkce.³³

³¹ Politiky Evropské unie [online] Centrum evropských studií, Vysoká škola ekonomická v Praze. [cit. 2008-05-10] Dostupné z WWW: <http://ces.vse.cz/portal/index.php?page=view_chapter&kap=25>

³² DĚDEK, O. Společná zemědělská politika [online]. Institut ekonomických studií FSV UK. [cit. 2008-05-10] Dostupné z WWW: <<http://samba.fsv.cuni.cz/~dedek/European%20Economic%20Integration/>>

³³ NEDOMLELOVÁ, I. Teoretické aspekty vybraných ekonomických politik Evropské unie a analýza jejich efektů [doktorská práce] Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, 2002

1.4 Dílčí závěr

Původní cíle SZP, které byly definovány již v roce 1957, odrážely tehdejší situaci a měly přispět k obnově potravinové soběstačnosti negativně ovlivněné válkou a ke stabilizaci zemědělského odvětví. I přes určitý rozpor mezi některými cíly bylo jejich stanovení opodstatněné a za tehdejších podmínek žádoucí. Nevhodně byly ovšem stanoveny konkrétní úkoly, pomocí kterých mělo být těchto cílů dosaženo. Udržování cen nad úrovní světových cen poškozují spotřebitele, kteří vynakládají na potraviny vyšší finanční prostředky, a ustanovení společného cenového systému tak, aby zemědělci ve všech členských zemích získali stejný výtěžek za svou produkci nerespektuje regionální rozdíly mezi vynaloženými náklady, čímž dochází k určité diskriminaci zemědělců, jejichž náklady jsou vyšší.

Co se týče principů SZP, vytvoření jednotného trhu se zemědělskými produkty a finanční solidarita byly v souladu se samotným procesem evropské integrace a jejich implementace měla převážně pozitivní vliv na další vývoj. Ovšem preference společenství, tj. samotná podstata tohoto principu byla v rozporu s pravidly liberálního trhu.

Pomocí jednotlivých nástrojů SZP byl unijní trh byl deformován, docházelo nejen k jeho určité izolaci a k odlišnému vývoji cen oproti světovým cenám, ale také k tvorbě nadprodukce zemědělských komodit, které byly za poměrně vysoké ceny vykupovány, čímž se zvyšovala finanční náročnost této politiky. Levnějším produktům z nečlenských zemí nebyl prostřednictvím dovozních přírážek umožněn volný vstup na trh a naopak unijní zemědělci byli při vývozu podporováni exportními subvencemi, čímž byl negativně ovlivňován i světový obchod se zemědělskými komoditami. Systém kvót je možné považovat za nástroj vhodný k regulaci trhu. Je ovšem třeba pružně reagovat na aktuální situaci na trhu a kvóty upravovat. Výrobní kvóty by měly být stanovovány s ohledem na přírodní podmínky v daném státu, aby nedocházelo k situacím, kdy je z důvodu nedostatečných kvót uzavírána produkce v oblastech pro ni velice příznivých a naopak, v jiných, méně příznivých oblastech jsou vynakládány dodatečné finanční prostředky na podporu její produkce, k čemuž došlo v oblasti cukr, jehož produkce byla v ČR z velké části ukončena, ačkoliv přírodní podmínky jsou zde velice příznivé. Dovozní kvóty je třeba uplatňovat pouze v mimořádných situacích tak, aby se minimalizovaly negativní dopady na deformaci trhu. Uplatňování dotačních kvót je vhodným nástrojem zejména při snaze předejít zneužívání dotačních titulů a účelového pěstování konkrétních plodin, na které je možné získat dotace.

2 Reformy společné zemědělské politiky EU

Snahy o změny společné zemědělské politiky probíhaly v podstatě již od jejího počátku. Autoři reformy se vždy snažili zlepšit určitou část politiky, nebo přímo celou politiku nasměrovat k jiným cílům. Hlavními důvody pro reformní snahy byly zejména akcelerace růstu produkce, s tím související tvorba přebytků a nutnost jejich výkupu a skladování v intervenčních skladech, což zvyšovalo výdaje na tuto politiku, dále intenzifikace zemědělství, negativně ovlivňující životní prostředí a celková finanční nákladnost společné zemědělské politiky. Všechny tyto důvody byly a stále jsou hlavními body kritiky SZP.

2.1 Mansholtův plán

Na konferenci v italské Strese v červenci roku 1958 bylo rozhodnuto o sestavení návrhu dalšího postupu implementace společné zemědělské politiky. Jednalo se o tzv. Mansholtův plán, který byl v roce 1968 uveřejněn jako Memorandum o reformě zemědělství. Cílem plánu bylo snížit množství zemědělské plochy a počet pracovníků v zemědělství, čímž by se zemědělství modernizovalo a produktivita práce by vzrostla. Důležitým bodem bylo i snížení intervenčních a indikativních cen. Plán byl ovšem z velké části odmítnut a realizovala se jen malá část z původních opatření. Jedním z důvodů, proč tento plán neuspěl byl odpor zájmových organizací farmářů. Zhruba 80 tis. belgických, francouzských, německých a italských zemědělců dne 23. března 1971 v Bruselu manifestovalo.^{34, 35, 36}

Již koncem sedmdesátých let dosáhla EU plné soběstačnosti u většiny zemědělských komodit, zejména díky rozšíření Evropského hospodářského společenství v roce 1973 o Dánsko, Irsko a Velkou Británii, kde byly hlavními komoditami obiloviny, hovězí maso a mléko. Začaly se ovšem také projevovat problémy spojené s přebytkem zemědělské produkce, který byl způsoben podporou zemědělců v podobě vysokých intervenčních cen motivujících zemědělce k produkci komodit, které byly nejvíce subvencovány, nezávisle na reálných potřebách trhu.

³⁴ *Společná zemědělská politika Evropské unie*. [online] Businessinfo.cz [cit. 2008-10-02] Dostupné z WWW: <<http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/politiky-eu/spolecna-zemedelskapolitika-evropske/1000521/4234>>

³⁵ KUČEROVÁ, I. *Evropská unie: Hospodářské politiky*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2007. 347 s. ISBN 978-80-246-1212-6

³⁶ Reform of the CAP [online] *The authoritative multimedia reference on the history of Europe*. Dostupné z WWW: <<http://www.ena.lu/>>

Nerovnováha mezi nabídkou a poptávkou po zemědělských produktech pokračovala a přebytky se zvětšovaly i díky technologickému pokroku. EU vytvořila pro tyto přebytky tzv. intervenční sklady, do kterých umísťovala produkci vykupovanou od zemědělců za intervenční ceny. Zejména množství mléka a másla v intervenčních skladech markantně rostlo a v roce 1983 bylo uskladněno více než 7 mil tun másla a 1,1 mil tun mléka.³⁷ Kromě toho byla také výrazná nadprodukce v oblasti obilnin, jichž bylo v intervenčních skladech 18,502 mil tun.³⁸ Ve skladech tak bylo umístěno 26 kg másla, 4 kg mléka a 68 kg obilovin na jednoho obyvatele tehdejší EU-10. Média otevřeně tyto intervenční sklady kritizovala a hovořilo se o horách másla, obilovin, cukru a jezerech mléka a vína. V souvislosti s nadprodukcí rostly i výdaje na exportní subvence. Všechny tyto faktory vedly k vysokému podílu výdajů do zemědělství na celkovém společném rozpočtu, které v sedmdesátých letech minulého století tvořily 80 % rozpočtu, což byla vysoká částka a bylo třeba provést účinnou reformu SZP. Této situaci se pravděpodobně mohlo předejít přijetím Mansholtova plánu. Nižší intervenční ceny by nemotivovaly zemědělce k nadprodukcí a k prodeji přebytků do intervenčních skladů. Náklady na SZP by se tak snížily, zásoby z intervenčních skladů by poklesly a zemědělství by bylo více tržně orientované. Početná skupina zemědělců, která představovala silnou voličskou základnu ovšem dokázala prosadit své vlastní zájmy nad zájmy trhu.

Další pokus o reformu se odehrál v druhé polovině 80. let. Uskutečněn byl zejména z důvodu obrovského nárůstu výdajů na společnou zemědělskou politiku (v roce 1981 činily 10,96 mld. ECU, ovšem v roce 1985 vzrostly na 19,72 mld. ECU). Výdaje i přesto nebyly schopny financovat rostoucí náklady na zemědělské přebytky a na vývozní subvence. Proto se během 80. let evropský rozpočet několikrát dostal do situace, kdy nebylo možno sestavit jeho vyrovnanou podobu v závislosti na vzestupu výdajů na SZP. V únoru 1988 projevíly členské země ochotu zvýšit své příspěvky do evropského rozpočtu a tak byl zaveden nový, čtvrtý zdroj příjmů do rozpočtu EU, což jsou příspěvky ve výši max 1,2 % hrubého národního produktu členské země. Intervenční ceny byly sníženy a poprvé byla zavedena administrativní opatření, která měla snížit nabídku zemědělských produktů (výrobní kvóty u mléka a závazný úkol snížit výměru orné půdy). I přes tato reformní opatření nedošlo ke snížení celkových

³⁷ *Společná zemědělská politika Evropské unie*. [online] Businessinfo.cz [cit. 2008-10-02] Dostupné z WWW: <<http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/politiky-eu/spolecna-zemedelskapolitika-evropske/1000521/4234>>

³⁸ *Reformy společné zemědělské politiky* [online] EurActiv.cz. [cit. 2008-10-02] Dostupné z WWW: <<http://www.euractiv.cz/zemedelstvi0/link-dossier/reformy-spolen-zemdlsk-politiky>>

výdajů na SZP a v roce 1992 musela být uskutečněna další, tentokrát mnohem účinnější reforma, tzv. MacSharryho reforma SZP.

2.2 MacSharryho reforma SZP

Tato reforma z roku 1992 získala název dle tehdejšího komisaře pro zemědělství a rozvoj venkova (Ray MacSharry). Mezi hlavní důvody vedoucí k jejímu vzniku můžeme zařadit předcházející vývoj, který s sebou přinesl nadprodukcí způsobenou systémem cenových podpor (tento systém byl také příčinou rozevírání se cenových nůžek mezi světovými cenami a vyššími cenami v rámci EU), dále konflikty na mezinárodní scéně (zejména USA si stěžovaly na uzavřenost trhu se zemědělskou produkcí a dotace zemědělcům, které je zvyhodňují před producenty z nečlenských zemí) a finanční náročnost společné zemědělské politiky. Ovšem dle zprávy OECD z roku 1994, podpora zemědělců z členských států EU nebyla v porovnání s jinými zemědělci nijak nadměrná. Ze zemí OECD byla EU na žebříčku států, dle podpory zemědělství, zhruba v polovině. Podpora přepočítaná na jednoho zemědělce EU byla 13 000 USD, což nebyla ani polovina podpory zemědělců členských států EFTA (Švédsko, Švýcarsko, Norsko, Finsko a Rakousko) a v porovnání s podporou amerických a japonských zemědělců se jednalo o srovnatelnou hodnotu. Dá se tedy říci, že velcí kritici společné zemědělské politiky EU, Spojené státy americké, ji kritizovaly za to, co samy uskutečňovaly. Sestavení reformy nebylo snadné, vzhledem k tomu, že bylo třeba na jedné straně snížit dotace zemědělcům, na straně druhé však udržet jejich příjmy na stejné úrovni.³⁹

Hlavním cílem této reformy bylo zefektivnění společné zemědělské politiky prostřednictvím liberalizace a snížením intervenčních cen. V rámci reformy bylo třeba také implementovat závěry z Uruguayského kola jednání GATT (General Agreement on Tariffs and Trade – GATT). Toto jednání bylo zahájeno v roce 1986 a teprve v roce 1994 byla podepsána závěrečná dohoda, která uzavřela toto kolo jednání a zároveň založila Světovou obchodní organizaci (World Trade Organization – WTO). Jednou z priorit byla liberalizace obchodu se zemědělskými produkty a omezení protekcionismu USA, EU a Japonska. Rozpor mezi EU a USA byl zmírněn tzv. dohodou z Blair House z listopadu roku 1992, kde se obě strany

³⁹ Baldwin, R., Wyplosz, Ch. *The Economics of European Integration*. Mc Graw-Hill, 2006. ISBN 0-077-103947

dohodly na redukci exportních dotací a domácí podpory týkající se zemědělství. Konkrétně bylo dohodnuto:

- snížení domácích podpor o 20 % vůči období 1986-1988;
- omezení nákladů na exportní subvence o 36 % v šestiletém období 1995 – 2000;
- zrušení dovozních povolení a od roku 1995 zabezpečení přístupu na trh EU v minimální úrovni alespoň 3 % domácí spotřeby z doby 1986 – 1988;
- pokles cel do roku 2000 o 36 %.^{40, 41}

Poslední dva výše uvedené body pomohly otevření se unijního trhu třetím zemím, což je pozitivní a důležitý krok, zejména pro chudé rozvojové státy, jejichž hlavním zdrojem příjmů je prodej zemědělské produkce. Pokud je jim ovšem bráněno ve vývozu a naopak dokonce na jejich trhy přichází dotovaná produkce z ostatních států (zde konkrétně z EU), nemají tyto státy možnost využít svůj potenciál, získat prodejem finanční prostředky a postavit se na vlastní nohy. Často kritizovány jsou celní bariéry, importní přírážky či neochota poskytnout rozvojovým zemím investiční úvěr. Namísto toho je jim poskytována humanitární pomoc, která má pouze krátkodobý efekt a neřeší jejich budoucnost. „*Chceme pomoci Africe? Pak odstraňme celní bariéry a „dovolme“ Afričanům import zboží do Evropy. Peníze přímé pomoci místo do prošlých konzerv investujme do škol a vzdělávání obyvatel černého kontinentu. Tečka. Jenže tento pravděpodobně jediný smysluplný scénář nemá šanci projít přes politiky, vždyť by si pěstovali vlastní konkurenci. Takže konzervy nakonec zase poletí.*“⁴²

Principy MacSharryho reformy byly:

- *snížení intervenčních cen*, což by odstranilo dosud velký rozdíl mezi vnitřní a světovou cenou zemědělské produkce a tím by se zemědělská produkce EU měla stát konkurenceschopnou na světových trzích;
- *zavedení přímých (kompenzačních) plateb* na základě velikosti obdělávané půdy, kusů dobytka apod., což by mělo kompenzovat snížení intervenčních cen;

⁴⁰ *Evropské zemědělství na mezinárodní úrovni* [online] Univerzita Karlova v Praze, Centrum pro otázky životního prostředí. [cit. 2008-10-02] Dostupné z WWW: <http://www.czp.cuni.cz/info/EU/Zemedelstvi/evropsk_zem_na_mezi.htm>

⁴¹ KUČEROVÁ, I. *Evropská unie: Hospodářské politiky*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2007. 347 s. ISBN 978-80-246-1212-6

⁴² ZAORAL, K. Prošlé konzervy. *EURO*. č. 29. str. 11. Euronews: Praha 2009. ISSN 1212-3129

- *vyplácení některých forem kompenzací pouze na základě snižování objemu produkce, tj. ponechání ladem určitého procenta půdy (tzv. set-aside, neboli úhorování), případně zalesnění orné půdy;*
- *využívání zemědělské půdy pro jiné účely, jako je zalesňování, agroturistika apod.;*
- *podpora odchodu starších zemědělců (nad 55 let) do důchodu.* ^{43, 44}

V důsledku uplatňování výše zmíněných principů docházelo k redukci počtu dobytka, rozlohy orné půdy a zalesňování většího počtu původně orné půdy. Větší pozornost se začala také věnovat životnímu prostředí a na finanční příspěvek měli nárok i zemědělci, kteří se orientovali na tzv. ekologické zemědělství, které méně zatěžuje půdu a životní prostředí. Často se mezi odborníky vedou diskuze, zda produkty z ekologického zemědělství mají vyšší výživné hodnoty či více vitamínů. K jednoznačnému závěru se nedošlo a naopak se často objevují studie, z jejichž výsledků vyplývá, že ovoce a zelenina pěstovaná „ekologicky“ a klasickým způsobem je srovnatelná. I přesto se zdá být prosazování ekologického zemědělství, vzhledem k příznivějšímu dopadu na životní prostředí, správným postupem.

Zásadní a pozitivní změnou uskutečněnou touto reformou byl přesun finanční podpory od cen výrobků k příjmům výrobců prostřednictvím přímých plateb. Cenové podpory byly sníženy a naopak vzrostl význam přímých plateb, které měly tuto „ztrátu“ nahradit. Došlo tedy k tomu, že finanční prostředky původně použité na nákup a likvidaci přebytků byly díky této reformě vyplaceny v hotovosti zemědělcům. ⁴⁵

Přestože výsledky reformy lze považovat za významný přínos, výdaje na SZP výrazně nepoklesly. Tento neúspěch byl ovšem kompenzován efektivnějším vynaložením výdajů na SZP.

⁴³ KUČEROVÁ, I. *Evropská unie: Hospodářské politiky*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2007. 347 s. ISBN 978-80-246-1212-6

⁴⁴ *Vznik společné zemědělské politiky* [online] Praha: Ministerstvo zemědělství ČR, 2008 [cit. 2008-10-02] Dostupné z WWW: <<http://www.mze.cz/service.aspx?val=37129>>

⁴⁵ Baldwin, Richard, Wyplosz, Charles. *The Economics of European Integration*. Mc Graw-Hill, 2006. ISBN 0-077-103947

2.3 Agenda 2000

Další reforma je součástí dokumentu „Agenda 2000 – Za silnější a širší Evropu“, který souvisel s rozšířením Evropské unie v roce 2004 a zabýval se oblastmi, které bylo třeba reformovat. Zejména dosavadní systém financování EU bylo třeba změnit a přizpůsobit vstupu nových členských států. Agenda 2000 byla navržena Evropskou komisí již v roce 1997, definitivně byla schválena na berlínském summitu Evropské rady v březnu roku 1999 (z tohoto důvodu je o této reformě někdy hovořeno jako o tzv. Berlínské dohodě) a měla se promítnout do finančního rámce rozpočtu EU na období 2000 – 2006. Původně se předpokládalo, že se bude jednat o radikální reformu, která výrazně sníží výdaje na společnou zemědělskou politiku. Tato vize ovšem nebyla naplněna.⁴⁶

Nejdůležitějšími body reformy SZP, která je součástí Agendy 2000 byly:

- *snížení intervenčních cen*, konkrétně u obilovin, mléka, másla a hovězího masa, což pomohlo k přiblížení evropských a světových cen a podpořilo tak konkurenceschopnost zemědělských produktů EU;
- *vyšší přímé platby*, které by vedly ke slušné životní úrovni zemědělců;
- *podpora venkovského rozvoje* prostřednictvím vytvoření druhého pilíře společné zemědělské politiky – rozvoj venkova;
- *větší důraz na kvalitu potravin a životní prostředí*, což také souvisí se šetrným zacházením se zvířaty a se začleněním ekologických cílů EU do SZP;
- *podpora udržitelného zemědělského vývoje*, tj. podpora zaměřená se zemědělci na produkci požadovanou trhem, namísto produkce nejvíce subvencované;
- *zjednodušení zemědělské legislativy a její implementaci*;
- *stabilizace výdajů na zemědělství*.⁴⁷

Snížení intervenčních plateb bylo dohodnuto v rámci jednání o liberalizaci světového obchodu. Cílem bylo posílení role trhu, což je častým přáním samotných zemědělců. Jako kompenzace k jejich snížení bylo naopak zvýšení přímých podpor, které měly zajistit

⁴⁶ *Vznik společné zemědělské politiky* [online] Praha: Ministerstvo zemědělství ČR, 2008 [cit. 2008-10-02] Dostupné z WWW:<<http://www.mze.cz/service.aspx?val=37129>>

⁴⁷ *Vznik společné zemědělské politiky* [online] Praha: Ministerstvo zemědělství ČR, 2008 [cit. 2008-10-02] Dostupné z WWW:<<http://www.mze.cz/service.aspx?val=37129>>

zemědělcům stálý příjem neovlivněný nepříznivými vlivy, jako jsou počasí či výkyvy cen zemědělských produktů na trzích.

V dřívějších letech se SZP zaměřovala spíše na ceny potravin, snižování výdajů EU na SZP apod. Touto reformou ovšem SZP změnila svoji podobu správným směrem. Nejvíce je to zřejmé na přesunu pozornosti k neekonomickým aspektům, jako je kvalita potravin, ochrana přírody, podpora venkova a péče o zvířata. Tento posun souvisel s několika krizemi, s nimiž se evropské zemědělství koncem devadesátých let dvacátého století potýkalo. Slintavka, kulhavka a tzv. nemoc šílených krav (BSE) způsobily hromadné vybíjení stád a ztrátu důvěry spotřebitelů v hovězí maso. Dalším závažným okamžikem pro budoucí směřování evropského zemědělství byl nález dioxinů v drůbežím mase. Bylo tedy třeba implementovat opatření, která by těmto nepříznivým událostem předcházela.

Ačkoliv je jedním z cílů společné zemědělské politiky EU zajistit zemědělcům vhodné sociální podmínky, které by je nedonutily odejít z venkova za prací do měst a byli by motivováni starat se o krajinu, obhospodařovat ji a zajišťovat obyvatelstvu kvalitní potraviny za příznivé ceny, stále se toto nedaří zcela naplňovat. Na druhou stranu je pro ekonomický rozvoj důležité zaměřit se na tzv. terciární sektor, tj. sektoru služeb, který má ve vyspělých ekonomikách vysoký podíl zaměstnaných osob na ekonomicky aktivním obyvatelstvu. Spolu s tzv. kvartálním sektorem, tj. vědou a výzkumem, tvoří základ vyspělé ekonomiky a je posilován na úkor primárního a sekundárního sektoru, tj. prvovýroba (zemědělství) a zpracovatelský průmysl.

V Agendě 2000 bylo dohodnuto, že dojde v roce 2003 ke zhodnocení reformy SZP a na základě toho budou následovat další kroky.

2.4 Reforma Franze Fischlera – Mid-Term Review

V červenci 2002 předložila Komise Evropské radě zprávu nazývanou Mid-Term Review, která obsahovala zhodnocení předcházející reformy a návrhy dalšího postupu. Na základě této zprávy byla navržena tehdejšími komisařem pro zemědělství, Franzem Fischlerem, další reforma SZP, která byla přijata 26. června 2003 na summitu v Lucemburku. Její zásady vstoupily v platnost v roce 2005 (členské země mohly tento termín posunout až do roku

2007). Z původně méně významného zhodnocení Agendy 2000 se nakonec stala zásadní reforma SZP, která radikálně změnila způsob podpory zemědělců.⁴⁸

Vznik Mid-Term Review byl podpořen i rozšířením EU o dalších deset států, čímž se k původním cca 7 mil. zemědělců přidaly další 4 miliony a rozloha zemědělské půdy vzrostla z původních cca 130 mil. hektarů na cca 162 mil. hektarů. Bylo tedy třeba efektivně zapojit do SZP velké množství evropských zemědělců. Přípravy na jejich vstup již probíhaly několik let předem. Velkým přínosem pro přístupující zemědělce byly předvstupní programy, zejména SAPARD⁴⁹, který je připravil na systém žádostí o dotace a také pomohl zvýšit jejich konkurenceschopnost (například nákupem modernějších strojů).

Hlavní cíle reformy byly:

- *zvýšení konkurenceschopnosti zemědělství;*
- *rozvoj tržně orientovaného, udržitelného zemědělství zavedením sdružené, od produkce oddělené platby na farmu, tj. přesunem podpor od výrobců k výrobcům;*
- *postupné odbourání plošného poskytování přímých plateb podle rozlohy a produkce farem (dosud se totiž dotovala každá jednotka, tj. hektar či kráva, z čehož nejvíce těžily velké farmy); přímé platby činily více než polovinu výdajů na SZP;*
- *posílení rozvoje venkova modulací podpor, tj. převedením prostředků z podpory cen a příjmů do strukturálních podpor (k podpoře životního prostředí, rozvoje venkova a bezpečnosti potravin);*
- *zlepšení bezpečnosti a kvality potravin, pohody zvířat a vztahu zemědělství k životnímu prostředí;*
- *zřízení sítě kontrolorů pro plnění nových pravidel.*

SZP by se dle těchto cílů měla více zaměřit na spotřebitele a životní prostředí. Zároveň by zemědělci měli být motivováni produkovat kvalitní a bezpečné výrobky dle reálných potřeb trhu, což by mělo být hlavní zásadou. Společná zemědělská politika by se již neměla zaměřovat pouze na podporu zemědělské výroby, ale také dbát na péči o venkovské oblasti (včetně jejich obyvatel) a životní prostředí.

⁴⁸ Reformy společné zemědělské politiky [online] *EurActiv.cz*. [cit. 2008-10-02] Dostupné z WWW: <<http://www.euractiv.cz/zemedelstvi0/link-dossier/reformy-spolen-zemdlsk-politiky>>

⁴⁹ Podrobněji viz kapitola 5.1.2.

Důležitou změnou je také ukončení vazby podpory na objem a druh produkce a vyplácení dotací dle plochy obhospodařované půdy. Původní systém motivoval zemědělce k co největší produkci, což byl prvotní cíl společné zemědělské politiky po skončení druhé světové války, ovšem tento cíl ztratil postupně na významu a místo nedostatku potravin se Evropská unie začala potýkat naopak s přebytky a s nimi souvisejícími výdaji (zejména intervenční výkupy a exportní subvence). Systém jednotné platby s sebou tedy přinesl snížení produkce a vyšší tržní orientaci zemědělců. Jednalo se tedy zcela jistě o krok správným směrem, který by měl být i do budoucna podporován.

Opatření, která vzešla z hodnocení této reformy SZP:

- *decoupling*, tj. oddělení plateb od produkce zavedením jednotné přímé platby (SPS) na místo několika plateb;
- *zjednodušený systém přímých plateb SAPS*;
- *cross-compliance*;
- *systém povinné modulace*;
- *zvýšení podpory rozvoje venkova.*^{50, 51}

Decoupling v praxi znamená oddělení plateb od produkce. Ve starých členských státech, tzv. EU-15 byla na místo několika plateb zavedena jedna přímá platba – jednotná platba na farmu (single payment scheme SPS), která byla vypočtena na základě tzv. referenčního období 2000 – 2002. Stále ovšem byla členským státům ponechána možnost poskytovat některé platby vázané na produkci, tzv. coupling. Oddělení plateb od produkce vede zemědělce k produkci takových komodit, které jsou spotřebiteli poptávány a ne nejvíce subvencovaných.

Zjednodušený systém přímých plateb (single area payment scheme - SAPS), neboli režim jednotné platby na plochu je založen na výpočtu přímé platby z celkové výměry zemědělské půdy bez přímé vazby na výši produkce. Tento systém se týká pouze nových členských států (s výjimkou Slovinska a Malty, kde byl v roce 2005 zaveden systém jednotné platby na farmu), které přistoupily v roce 2004 a 2007, a je nepovinný.

⁵⁰ FOJTÍKOVÁ L., LEBIEDZIK M. *Společné politiky Evropské unie*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008. 179 s. ISBN 978-80-7179-939-9

⁵¹ KUČEROVÁ, I. *Evropská unie: Hospodářské politiky*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2007. 347 s. ISBN 978-80-246-1212-6

Cross-compliance, neboli křížová shoda, také prezentována jako zásada podmíněnosti, je nástroj, pomocí něhož dochází ke spojení zemědělské výroby s ochranou životního prostředí. V podstatě se jedná o integraci základních ekologických standardů do zemědělské produkce, jelikož se ochrana životního prostředí stala nedílnou součástí a jedním z hlavních cílů reformy SZP. Hlavním cílem zavedení *cross-compliance* je přeorientování se z kvantity na kvalitu, zohlednění životního prostředí, zdraví spotřebitelů a životních podmínek zvířat.

Systém povinné modulace znamená povinný přesun finančních prostředků z prvního do druhého pilíře SZP, tj. do rozvoje venkova. Tento systém je prozatím uplatňován pouze v EU-15, pro nové členské státy se modulace stane povinná po roce 2013, kdy výše přímých plateb dosáhne stejné úrovně, jako v ostatních státech EU. Součástí tohoto opatření, resp. zdrojem financí, které se budou přesouvat, je snižování podpor u farem, které od EU získávají více než 5 000 EUR. U farem, které získávají nad 50 000 EUR bude procentuální snížení poskytovaných plateb největší. Nejvíce tak budou „postiženy“ největší podniky a při přepočtu na jeden hektar zemědělské půdy budou získávat méně, než menší podniky, které nebudou modulací tolik ovlivněny.

Zvýšení podpory rozvoje venkova se týká zejména kvality potravin, zacházení se zvířaty (animal welfare), nových technologií pro zpracování potravin, mladých farmářů, malých zpracovatelů, programů kvality potravin a skupin producentů.⁵²

V rámci této reformy jsou také členské země povinné nabídnout zemědělcům, kteří obdrží ročně více než 15 000 EUR přímé podpory, dobrovolný poradenský systém. Hlavním cílem je monitoring dodržování požadavků správného hospodaření na farmě (*cross-compliance*).

2.5 Současná situace – kontrola stavu reformy SZP, tzv. Health Check

Dne 30. a 31. května 2005 se konalo shromáždění Zemědělské rady (Rada ministrů zemědělství členských států EU), kde se rozhodlo o opatřeních, která financování SZP zjednoduší a zároveň se stane více účinnějším. Tento nový systém by měl posílit a

⁵² *Vznik společné zemědělské politiky* [online] Praha: Ministerstvo zemědělství ČR, 2008 [cit. 2008-10-02] Dostupné z WWW: <<http://www.mze.cz/service.aspx?val=37129>>

zmodernizovat řízení a kontrolu financí SZP a upevnit rozpočtovou disciplínu. Nová úprava vytvořila dva fondy, Evropský zemědělský záruční fond a Evropský zemědělský fond pro rozvoj venkova.

Dne 20. listopadu 2007 přijala Evropská komise dokument nazvaný Příprava na kontrolu stavu reformy SZP. „Kontrola stavu“ (tzv. Health Check) by neměla být zásadní reformou SPZ, ale měla by tuto politiku zjednodušit, zvýšit její účinnost, zmodernizovat a přizpůsobit ji novým podmínkám v rozšířené EU. Zemědělci by měli díky této reformě být schopni volně reagovat na zvyšující se poptávku. Tento návrh navazuje na předcházející reformní snahy a snižuje propojení přímých plateb na produkci.

Evropská komise v rámci tohoto dokumentu navrhla modifikace tří hlavních oblastí:

1. *systém přímých plateb;*
2. *tržní nástroje;*
3. *politika rozvoje venkova.*⁵³

Systém přímých plateb by měl být zjednodušen a zefektivněn. Návrh Komise obsahoval tzv. princip degresivity, tj. snižování přímých plateb na základě velikosti podniku, dále zavedení systému jednotné platby na farmu ve státech, které do té doby využívaly systém jednotné platby na plochu.

Tržní nástroje měly být přepracovány na současný stav EU, která má dvacet sedm členů a situace na zemědělských trzích je odlišná. Jednalo se například o zrušení povinného vynětí části půdy z produkce (tzv. set-aside), odstranění kvót na mléko a mléčné výrobky, snižování intervencí a vývozních subvencí.

Oblast *politiky rozvoje venkova* se měla zaměřit na aktuální problematiku, týkající se zejména ekologické oblasti, například biopaliva, změny klimatu, vodní hospodářství a ochrana životního prostředí. Projednávalo se také zvýšení povinné modulace, která byla zavedena reformou Franze Fischera a znamená povinný přesun finančních prostředků z prvního pilíře

⁵³ „Zdravotní kontrola“ reformy společné zemědělské politiky [online]. Euroskop.cz. [cit. 2009-12-08] Dostupné z WWW: <<http://www.euroskop.cz/8451/1387/clanek/zdravotni-kontrola-reformy-spolecne-zemedelske-politiky>>

(přímé platby, skladování, exportní subvence a tržní intervence) do druhého pilíře SZP, tj. do rozvoje venkova.

Rada ministrů pro zemědělství a rybolov tyto návrhy prodiskutovala a 17. března 2008 sdělila své stanovisko, kde se souhlasně vyjádřila k návrhům týkajících se ekologie a ke zrušení kvót na mléko a mléčné výrobky. Naopak námitky byly vysloveny ke snižování přímých plateb, změnám v tržních nástrojích a ke zvýšení povinné modulace. Postoj Evropského parlamentu, který byl prezentován prostřednictvím Výboru pro zemědělství a rozvoj venkova se shodoval s návrhy Rady.

Dne 20. května 2008 Evropská komise předložila Radě a Parlamentu legislativní návrhy změn SZP, které byly několikrát diskutovány, a na základě pozměňovacích návrhů byla v listopadu 2008 přijata opatření v podobě, která je kompromisem mezi návrhy Rady a Parlamentu. Nejdůležitějšími body jsou:

- *zvýšení povinné modulace;*
- *oddělení podpory doposud vázané na produkci;*
- *cross-compliance pro nové členské státy;*
- *uvolňování mléčných kvót;*
- *zrušení některých podpor.*⁵⁴

Zvýšení povinné modulace neboli převodu finančních prostředků z I. do II. pilíře SZP, se týká podniků, které ročně získají 5 000 až 99 999 EUR přímých plateb. V roce 2010 obdrží o 7 %, v roce 2011 o 8 %, v roce 2012 o 9 % a v roce 2013 o 10 % méně těchto přímých plateb. U podniků, které ročně získají více jak 300 tis. EUR, se modulace zvyšuje o další 4 %. Takto ušetřené finanční prostředky budou přesunuty do rozvoje venkova. Navíc je nově možné, aby členské státy z vlastní iniciativy převedly z národní obálky (tj. z celkové částky na přímé platby) 10 % do jiných oblastí, které jsou třeba podpořit.

Oddělení podpory doposud vázané na produkci je efektivním opatřením. Pokud je podpora vázaná na konkrétní plodinu, zemědělci jsou často motivováni k její produkci nezávisle na potřebě trhu a dochází tak k tvorbě nežádoucí nadprodukce.

⁵⁴ „Zdravotní kontrola“ reformy společné zemědělské politiky [online]. Euroskop.cz. [cit. 2009-12-08] Dostupné z WWW: <<http://www.euroskop.cz/8451/1387/clanek/zdravotni-kontrola-reformy-spolecne-zemedelske-politiky>>

Zavedení *cross-compliance* pro členské státy, které přistoupily v roce 2004 až od roku 2013. Původně se počítalo s jeho zavedením od roku 2009, ale vzhledem k náročnosti implementace se jeho působnost odložila. Ve starých členských státech EU-15 je jeho dodržování již povinné.

Mléčné kvóty budou navyšovány každoročně o 1 % až do roku 2013. V roce 2015 by měly být tyto kvóty zrušeny úplně. V současné době je ovšem velká nadprodukce mléka, jeho cena klesla pod výrobní náklady a zemědělci nejen z ČR, ale i z ostatních evropských států demonstrativně vylévají mléko do polí, aby stát donutili jednat. Tento problém ukazuje bolestivý přechod od regulovaného k volnému trhu, kdy velké množství zemědělců bude nuceno ukončit svoji činnost v oblasti produkce mléka a odejít z trhu. Po jejich odchodu klesne nabídka a cena mléka se ustálí na vyšší úrovni dané trhem.

Ponechávání půdy ladem (tzv. *set-aside*) a hektarová podpora pěstování energetických plodin budou zrušeny. Právě pěstování energetických plodin je v posledních několika letech terčem časté kritiky a je to považováno za jednu z příčin potravinové krize a s ní spojeným růstem cen zemědělských výrobků. Energetické plodiny, které se používají k výrobě tzv. biopaliv, ubírají zemědělskou půdu, která by mohla být využita k potravinářským plodinám. Ovšem opět je zde motivace zemědělců, kteří na tyto plodiny získávali finanční prostředky a upřednostňovali je tak. Zrušení těchto plateb by mělo zemědělce opět nasměrovat na produkci požadovanou trhem. Vzhledem k rostoucímu trendu používání biopaliv je ovšem velmi pravděpodobné, že nedojde k výraznému poklesu jejich pěstování.

Kontrola stavu tedy nepřináší nic zásadně nového, pouze upravuje reformu Franze Fischlera a přizpůsobuje ji současným podmínkám a aktuálním problémům.

2.6 Dílčí závěr

Následující tabulka 2 zachycuje hlavní cíle a konkrétní opatření jednotlivých reforem, které od začátku vzniku společné zemědělské politiky proběhly a ovlivnily její současnou podobu.

Tab. 2: Reformy SZP

	Cíl	Konkrétní opatření
MacSharryho reforma (r. 1992)	<ul style="list-style-type: none"> • zefektivnění SZP (zejména snížení nadprodukce) • snížení výdajů na SZP 	<ul style="list-style-type: none"> • snížení intervenčních cen • zavedení přímých plateb na hektar obdělávané půdy a ks hospodářských zvířat • finanční kompenzace za ponechání půdy ladem • podpora multifunkčnosti zemědělství • podpora odchodu starších zemědělců do důchodu
Agenda 2000 (r. 2000)	<ul style="list-style-type: none"> • rozvoj tržně orientovaného zemědělství 	<ul style="list-style-type: none"> • snížení cenových podpor • vyšší přímé platby • větší podpora venkovského rozvoje • větší důraz na kvalitu potravin a životního prostředí • zjednodušení zemědělské legislativy • stabilizace výdajů na zemědělství
Reforma Franze Fischera (r. 2005)	<ul style="list-style-type: none"> • zvýšení konkurenceschopnosti zemědělství • rozvoj tržně orientovaného zemědělství • rozvoj venkova • zlepšení bezpečnosti a kvality potravin • zřízení sítě kontrolorů pro plnění nových pravidel 	<ul style="list-style-type: none"> • decoupling - oddělení platby od produkce • SAPS - jednotná platba na plochu • Cross-compliance • povinná modulace (zvýšení podpory rozvoje venkova)
Health Check – Kontrola stavu SZP	<ul style="list-style-type: none"> • navázání na předcházející reformu, zejména rozvoj tržně orientovaného zemědělství 	<ul style="list-style-type: none"> • další decoupling - oddělení platby od produkce • odložení implementace Cross-compliance • zvýšení povinné modulace • zvyšování mléčných kvót

zdroj: vlastní zpracování

Reformy na sebe vzájemně navazovaly a opatření, která měla žádoucí výsledky byla zpříšňována či uplatňována na větší množství komodit. Tvůrci reforem tak vycházeli zejména z úspěchů a chyb svých předchůdců a žádná z těchto reforem nezměnila podobu společné zemědělské politiky EU a dotační systém natolik, aby bylo možné považovat nastolená pravidla za řešení dané situace. Jednou z příčin tohoto vývoje je i skutečnost, že zemědělci

jsou v mnoha státech silnou voličskou základnou a politici podléhají jejich tlaku a brání jejich zájmy na úkor razantních a pravděpodobně pro SZP prospěšných změn.

Diskuze o budoucí podobě SZP po roce 2013 a dalších změnách, které budou muset být provedeny s cílem další liberalizace trhu se zemědělskými produkty a snížení finanční náročnosti této politiky, již probíhají. Již nyní se EU, resp. jednotlivé členské státy nedokáží shodnout, zda

3 Dosažení cílů společné zemědělské politiky EU

Cíle, které byly definovány Smlouvou o založení Evropského společenství, nejsou jednostranně zaměřeny pouze na zájmy spotřebitele či pouze na zájmy výrobce, ale zohledňují obě strany trhu. Tabulka 3 zachycuje výsledky analýzy Christophera Ritsona, který určil poměr této orientace dle subjektu. Z tabulky je patrný větší důraz cílů na zájmy spotřebitele. Jak ale Ritson zdůrazňuje, je třeba sledovat skutečný vývoj a co bylo dosaženo oproti tomu, co mělo být dosaženo.⁵⁵

Tab. 3: Cíle SZP dle jejich zaměření na spotřebitele a zemědělce

	Orientace na spotřebitele	Orientace na zemědělce
1. Zvýšení produktivity v zemědělství	75 %	25 %
2. Zajištění odpovídající životní úroveň zemědělců a to především zvýšením příjmů osob pracujících v zemědělství	0 %	100 %
3. Stabilizace trhů	40 %	60 %
4. Zajištění plynulého zásobování	100 %	0 %
5. Dostupnost cenově přijatelných potravin pro obyvatelstvo	100 %	0 %

zdroj: Ritson Ch. and Harvey D. (eds) *The Common Agricultural Policy*. 2nd ed., New York: CAB International, 1997. p. 245. ISBN 0-85198-988-8

Tyto původní cíle společné zemědělské politiky se dají shrnout do čtyř základních kvantifikovatelných ukazatelů. Jedná se o produktivitu v zemědělství, příjmy zemědělců, ceny potravin a potravinová soběstačnost. V následujících kapitolách jsou jednotlivé ukazatele podrobněji analyzovány s cílem potvrdit či vyvrátit hypotézu, že **původní cíle společné zemědělské politiky již byly dosaženy.**

3.1 Produktivita v zemědělství

⁵⁵ Ritson Ch. and Harvey D. (eds) *The Common Agricultural Policy*. 2nd ed., New York: CAB International, 1997. 415 pgs. ISBN 0-85198-988-8

Produktivita je základním ukazatelem výkonnosti podniku či odvětví, pro které je kvantifikována. Obecně je produktivita definována jako efektivnost využití výrobních faktorů a je předpokladem pro konkurenceschopnost odvětví.⁵⁶ Kvantifikována může být více metodami. Základem je vztah mezi výstupem odvětví a vstupem do odvětví, tedy počet jednotek výstupu na jednu jednotku vstupu. Zabýváme-li se produktivitou práce, vstupem je počet pracovníků v zemědělství a výstupem mohou být různé veličiny. Nejčastěji se setkáváme s hrubou zemědělskou produkcí a s hrubou přidanou hodnotou. Produktivita práce se poté zachycuje jako hrubá zemědělská produkce přepočtená na jednoho pracovníka, případně jako hrubá přidaná hodnota (tj. hodnota celkové produkce po odečtení výrobní spotřeby) přepočtená na jednoho pracovníka. Hlavním zdrojem růstu produktivity je tedy snižování počtu pracovníků při zachování či růstu objemu výstupu. Jak je z následující tabulky 4 vidět, produktivita práce se v počátcích působení společné zemědělské politiky, tj. v letech 1968 až 1972, zvyšovala rychleji, než v pozdějších letech.

Tab. 4: Produktivita práce v zemědělství v letech 1968 až 1990

	Produktivita práce v zemědělství ve vztahu k přidané hodnotě průměrné meziroční změny	
1973/1968		1,4 %
1984/1977		0,6 %
1989/1985		1,1 %
1995/1990		- 0,6 %
2000/1996		2,2 %
2008/2001	EU-15	0,3 %
	EU-25	0,8 %
	EU-27	2,1 %

zdroj: Agriculture in the Community/European Union 1973, 1984, 1989, 1995, 2001, 2008, vlastní zpracování

Způsobeno to bylo nejenom snižujícím se počtem pracovníků (v roce 1968 byl podíl zemědělců na celkovém počtu pracujících zhruba 12 %, v roce 1973 9,5 %)⁵⁷, ale také přirozeným technologickým pokrokem a mechanizací zemědělství. Lidská práce byla nahrazována stroji, díky kterým bylo možné obhospodařovat větší plochy s nižšími náklady.

⁵⁶ BERVIDOVÁ, L. Produktivita práce jako faktor udržitelného ekonomického rozvoje zemědělství ČR. In *Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference APX Sources of Sustainable Economic Growth in the Third Millenium: Globalisation versus Regionalism*. Praha, 2001. ISBN 80-213-0799-4

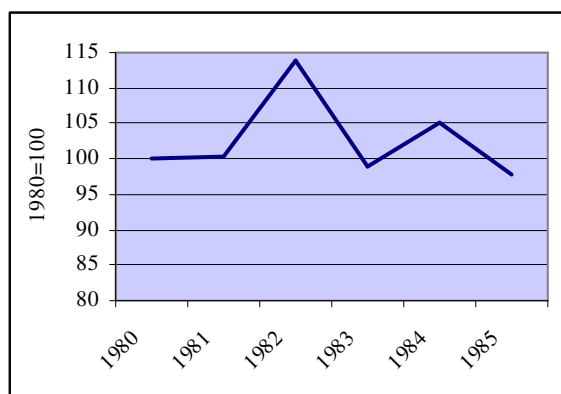
⁵⁷ EUROSTAT - Agriculture [online] Evropský statistický úřad. [cit. 2009-09-04] Dostupné z WWW: <<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/agriculture/data/database>>

Díky výnosům z rozsahu tak objem produkce stoupal a zisky zemědělců rostly. V letech 1990 až 1995 byla průměrná meziroční změna dokonce záporná, což bylo způsobeno zejména nižším růstem zemědělské produkce. Po tomto období začala produktivita opět růst. Nerovnoměrný vývoj byl v letech 2001 až 2008 zaznamenán u tzv. starých členských států, tj. EU-15, a nových členských států. V nových členských státech se vlivem vyššího růstu hrubé přidané hodnoty a nižšího růstu pracovníků v zemědělství v tomto období zvyšovala produktivita vyšším tempem než ve starých členských státech.

3.2 Příjmy zemědělců

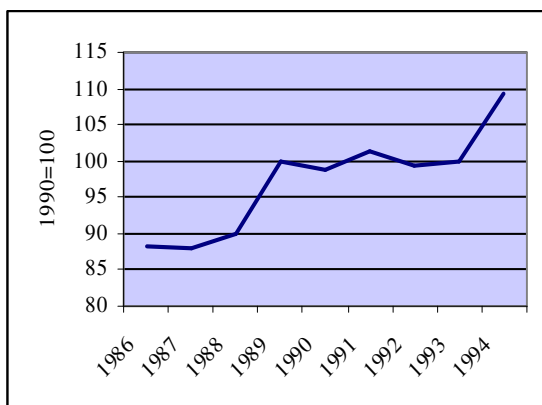
Dle analýzy provedené Ritsonem jsou cíle SZP z hlediska procentuálního poměru zaměřeny zejména na zájmy spotřebitele, tedy obyvatele členských států. Ačkoliv by se tak mohlo zdát, že zájmy zemědělců jsou odsouvány stranou, opak je pravdou. Druhý cíl, zajištění odpovídající životní úrovně zemědělců a to především zvýšením příjmů osob pracujících v zemědělství, se ze sta procent orientuje na zemědělce a je pro ně z hlediska svého obsahu zásadním.

Primárním cílem každé ekonomické činnosti lidí je získání finančních prostředků, tj. příjmů, které použijí pro uspokojení svých potřeb a zajistí si tak určitou životní úroveň. Reálné příjmy zemědělců jsou dle metodiky Evropského statistického úřadu měřeny čistou přidanou hodnotou (tj. hrubá přidaná hodnota po odečtení odpisů) na jednoho pracovníka, která již od vzniku SZP rostla. V letech 1968 až 1979 se jednalo o průměrný růst 2,5 % za rok. Další vývoj reálného příjmu v zemědělství postupně pro EU-10, EU-12, EU-15 a EU-25 zachycují následující obrázky 5 až 8.

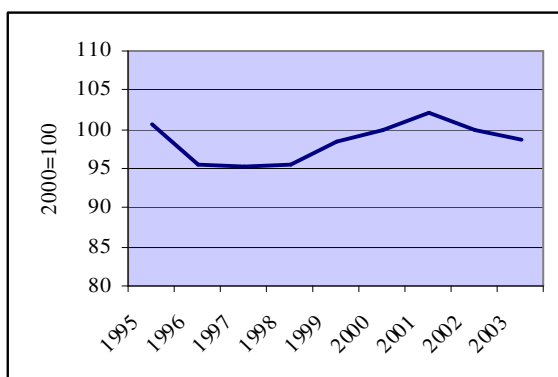
zdroj: The agricultural situation in the Community 1987, vlastní zpracování

Obr. 5: Vývoj reálného příjmu v zemědělství v letech 1980 až 1985 (EU-10)

Obr. 6: Vývoj reálného příjmu v zemědělství v letech 1986 až 1994 (EU-12)

zdroj: The agricultural situation in the European Union 1997, vlastní zpracování

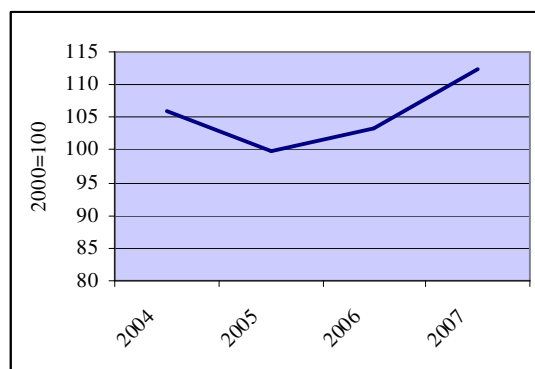

Obr. 7: Vývoj reálného příjmu v zemědělství v letech 1995 až 2003 (EU-15)

Jak je zřejmé, v letech 1980 až 1985 docházelo ke střídání růstu a poklesu reálného příjmu. Od roku 1986 převažuje rostoucí trend. Avšak již od počátku existuje velká mzdová disparita, tj. rozdíl mezi příjmy v zemědělství a v ostatních odvětvích ekonomiky. Zemědělství vždy patřilo mezi odvětví, kde byly příjmy nižší než v ostatních odvětvích a zemědělci tak patřili mezi chudší vrstvy obyvatelstva, což měla SZP změnit. Doposud se tak nestalo a mzdová disparita s velkou pravděpodobností nikdy nebude odstraněna. Na druhou stranu, lidé působící v zemědělství většinou na venkově žijí od svého narození a jsou s přírodou spjatí. Jejich výdaje jsou podstatně nižší, zejména pokud si uvědomíme, že si velkou část svých potravin sami vyprodukují a většina z nich jsou majiteli vlastních domů. Ti, kteří nemají vlastní bydlení utratí za nájem výrazně méně, než obyvatelé velkých měst. Z tohoto pohledu je jejich nižší příjem alespoň částečně kompenzován nižšími životními náklady.

3.3 Ceny potravin

zdroj: The agricultural situation in the European Union 2004, vlastní zpracování

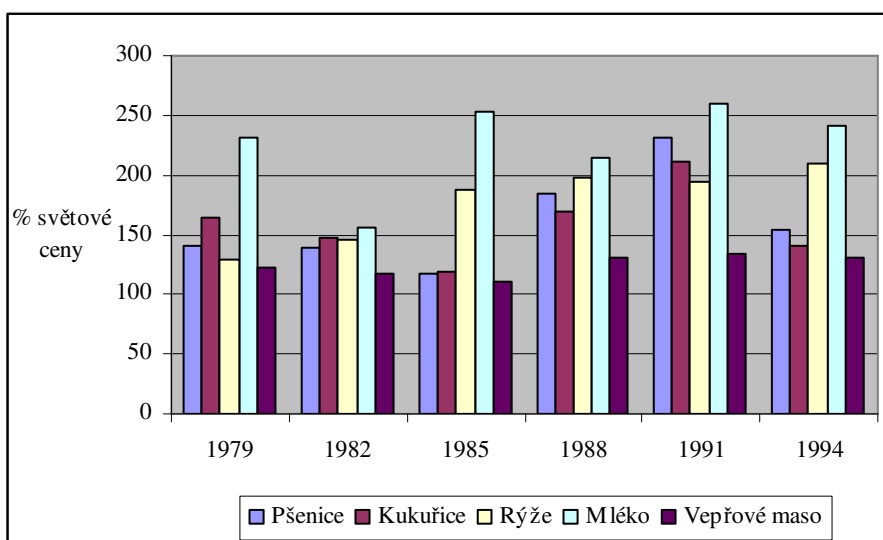
Obr. 8: Vývoj reálného příjmu v zemědělství v letech 2004 až 2007 (EU-25)

zdroj: The agricultural situation in the European Union 2008, vlastní zpracování

Ceny potravin souvisí s cílem stabilizace trhů. Dosažení stabilních trhů se zemědělskými komoditami je však obtížně splnitelné. Na trhu se střetává strana nabídky, tj. zemědělci, a strana poptávky reprezentovaná koncovými spotřebiteli. Nabídka zemědělské produkce je neelastická, což je dáno závislostí na počasí a délce výrobního cyklu v rostlinné a živočišné výrobě, který nelze zásadně ovlivnit a je třeba ho respektovat. Vyšší poptávka po určité komoditě tak není ihned uspokojena, protože nabídka reaguje s určitým časovým zpožděním, v závislosti na konkrétní komoditě. Nejenom nabídka, ale i poptávka je neelastická. Cenová neelastická se projevuje nízkou reakcí spotřebitelů při změně cen a důchodová neelastická nízkou reakcí spotřebitelů při změně jejich důchodů, tj. příjmů. Často tak vzniká nerovnováha mezi nabídkou a poptávkou. Trh je ovšem stabilní, pokud zde dlouhodobě existuje rovnováha a ceny příliš nekolísají.

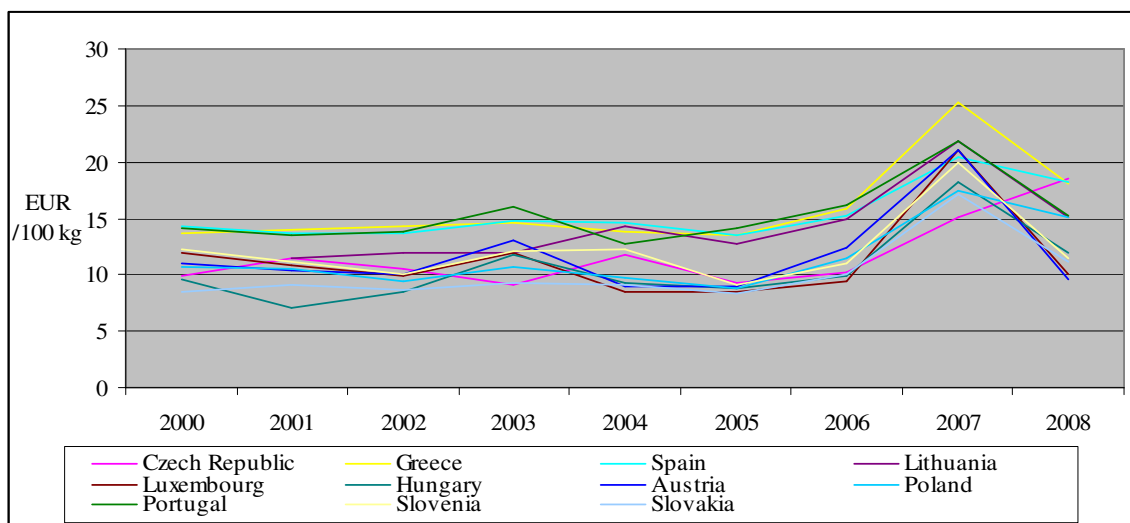
Strana nabídky, tj. zemědělci, byla již od počátku společné zemědělské politiky podporována prostřednictvím různých nástrojů. Zemědělci měli intervenčním výkupem jejich nadprodukce zajištěn odbyt a systémem cenových podpor⁵⁸ poměrně vysoký příjem. Zájmy zemědělců tak byly dosahovány na úkor finanční náročnosti této politiky a deformací cen, jelikož cenové podpory udržovaly ceny zemědělských komodit v EU nad úrovní světových cen. Strana poptávky, tj. spotřebitelé, tak nakupovala potraviny za vyšší cenu, než která by byla ustanovena na liberalizovaném trhu, tedy bez působení nástrojů SZP. Jak vyplývá z obrázku 9, ceny základních zemědělských komodit na trhu EU byly na mnohem vyšší úrovni než ceny na světových trzích. Například cena pšenice byla v roce 1979 ve velikosti 140 % tzv. světové ceny, tj. průměrné ceny na světových trzích. V roce 1991 se dokonce pohybovala na úrovni 231 %.

⁵⁸ Podrobněji viz kapitola 1.3.4.

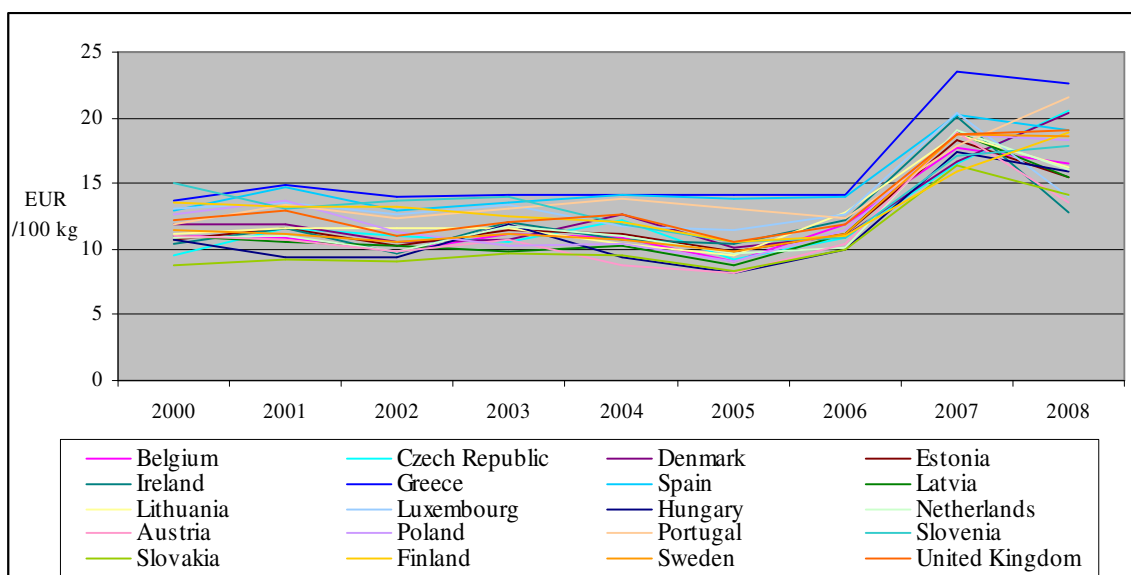
Obr. 9: Ceny vybraných zemědělských komodit v EU porovnání s cenami na světových trzích
zdroj: Ritson Ch. and Harvey D. (eds) *The Common Agricultural Policy*. 2nd ed., New York: CAB International, 1997. ISBN 0-85198-988-8

Co se týče cenového vývoje, vlivem nástrojů společné zemědělské politiky a zejména cenového systému došlo mezi 70. a 80. léty 20. století k růstu cen u téměř všech komodit, což bylo v souladu s cílem vyšší podpory zemědělců. V 90. letech se růst díky MacSharryho reformě a jejím opatřením zastavil. Výrazné cenový výkyvy od té doby byly zaznamenány zejména v souvislosti s nepříznivým počasím či zvýšeným výskytem určité choroby v živočišné produkci. Od 90. let 20. století tak cenový vývoj můžeme považovat za relativně stabilní. Následující obrázky 10 a 11 zachycují vývoj cen kukuřice a pšenice na evropských trzích v letech 2000 až 2008.

Obr. 10: Vývoj cen kukuřice v evropských zemích v letech 2000 až 2008

zdroj: Eurostat, vlastní zpracování

Obr. 11: Vývoj cen pšenice v evropských zemích v letech 2000 až 2008

zdroj: Eurostat, vlastní zpracování

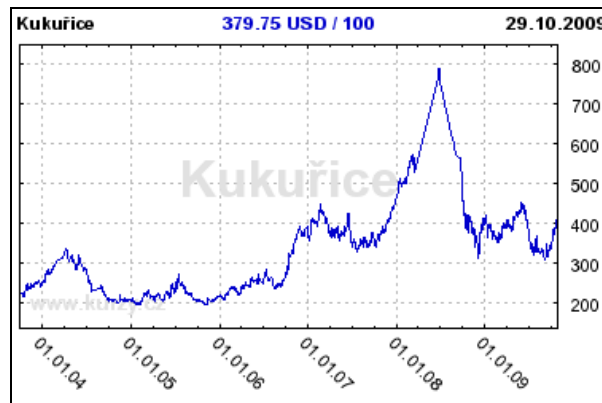
Jak je z obrázků patrné, po poměrně stabilním období došlo v roce 2007 k výraznému růstu cen ve všech sledovaných státech. Stejně tak cenový vývoj zemědělských komodit na světových trzích byl v uplynulých třech letech poměrně dynamický. V roce 2006 začaly ceny vlivem tzv. potravinové krize růst.

Vznik této potravinové krize souvisel s celosvětovou neúrodou, růstem cen ropy, zvyšujícím se podílem plodin pro biopaliva a také s vyšší poptávkou po potravinách, zejména v Indii, Číně a Brazílii. Tyto státy zaznamenaly hospodářský růst, s nímž jsou spojeny vyšší spotřební výdaje zahrnující výdaje na potraviny. Ve světě tak v oblasti zemědělství vznikl převis poptávky nad nabídkou, který vyústil v růst cen. Vývoj světových cen vybraných zemědělských komodit je zachycen na obrázcích 12 až 17. V první polovině roku 2008 se jednalo o strmý růst, kdy ceny pšenice vzrostly zhruba o 300 %, ceny kukuřice o 250 % a ceny sóji o 200 %. Po strmém růstu následoval také poměrně strmý pokles způsobený příznivým počasím a současnou hospodářskou krizí. Počasí ovlivnilo úrodu, která byla v porovnání s předchozím rokem vysoká, což vedlo k růstu nabídky, a hospodářská krize naopak snížila poptávku. Výsledkem byl pokles cen zemědělských komodit. Vývoj na světových trzích je tedy srovnatelný s vývojem na unijním trhu.

Obr. 12: Vývoj světové ceny rýže v letech 2004 až 2009

zdroj: Komodity a deriváty [online] Kurzy.cz. [cit. 2009-10-29] Dostupné z WWW: <<http://www.kurzy.cz/komodity>>

Obr. 13: Vývoj světové ceny kukuřice v letech 2004 až 2009

zdroj: Komodity a deriváty [online] Kurzy.cz. [cit. 2009-10-29] Dostupné z WWW: <<http://www.kurzy.cz/komodity>>

Obr. 14: Vývoj světové ceny pšenice v letech 2004 až 2009

zdroj: Komodity a deriváty [online] Kurzy.cz. [cit. 2009-10-29] Dostupné z WWW: <<http://www.kurzy.cz/komodity>>

Obr. 15: Vývoj světové ceny sóji v letech 2004 až 2009

zdroj: Komodity a deriváty [online] Kurzy.cz. [cit. 2009-10-29] Dostupné z WWW: <<http://www.kurzy.cz/komodity>>

Obr. 16: Vývoj světové ceny ovesa v letech 2004 až 2009

zdroj: Komodity a deriváty [online] Kurzy.cz. [cit. 2009-10-29] Dostupné z WWW: <<http://www.kurzy.cz/komodity>>

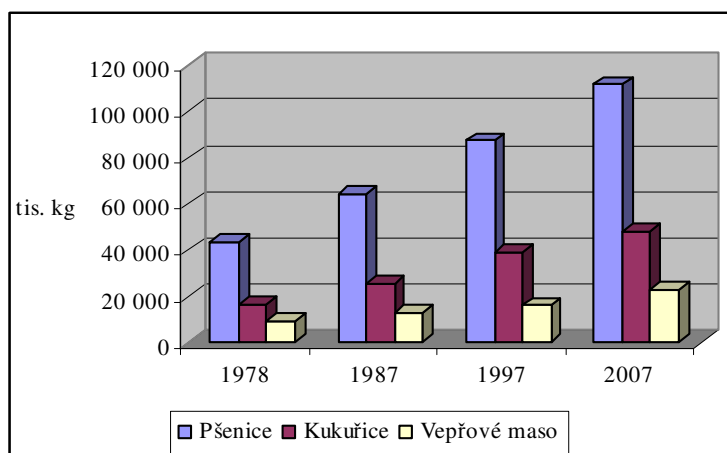
Obr. 17: Vývoj světové ceny řepky jarní v letech 2004 až 2009

zdroj: Komodity a deriváty [online] Kurzy.cz. [cit. 2009-10-29] Dostupné z WWW: <<http://www.kurzy.cz/komodity>>

Ačkoliv ceny poklesly, nejednalo se o pokles, který by byl srovnatelný s předchozím růstem a ceny tak zůstaly na vyšší úrovni než před potravinou krizí. Tato skutečnost pomohla odstranit výraznou disparitu mezi světovými a evropskými cenami zemědělských komodit. Například cena pšenice na trhu EU byla na konci října roku 2009 120,13 EUR/t, zatímco na světových trzích se prodávala za 209 USD/t. Unijní cena tak v relativním vyjádření při přepočtu na stejnou měnovou jednotku dosahovala 85 % světové ceny. Cena kukuřice byla na trhu EU na úrovni 107 % světové ceny.

3.4 Potravinová soběstačnost

Cíl potravinové soběstačnosti, resp. jeho dosažení, závisí na schopnosti evropského zemědělství vyprodukovat dostatečné množství jednotlivých zemědělských komodit. Na obrázku 18 je zachycen růst zemědělské produkce, který souvisí nejen s růstem počtu členských států, ale také s růstem intenzity zemědělské produkce na jeden hektar (v roce 1978 se na jednom hektaru zemědělské půdy vypěstovalo 4,74 kg pšenice, v roce 1997 již 6,24 kg).

Obr. 18: Růst produkce vybraných zemědělských komodit

zdroj: The agricultural situation in the Community/European Union (1979, 1988, 1998, 2008), vlastní zpracování

Následující tabulka 5 zachycuje vývoj soběstačnosti členských států EU od období před I. světovou válkou, kdy zejména v obilovinách byla produkce nedostatečná. Již v sedmdesátých letech byla EU téměř ve všech hlavních zemědělských komoditách soběstačná, to znamená, že byla schopná pokrýt většinu spotřeby svých obyvatel vlastní produkcí a naopak se začaly objevovat problémy s přebytky, které byly za intervenční ceny vykupovány a uskladňovány v intervenčních skladech.

Tab. 5: Vývoj soběstačnosti zemí EU v produkci základních zemědělských komodit v %

Komodita	1934-38	1947-50	1956-58	1969	1977	1986	1993	1999	2003	2008
Obiloviny	86	73	89	86	77	110	120	115	104	95
Maso	96	96	93	93	96	102	102	107	106	99
Sýry	105	102	100	98	103	106	107	105	NA	NA
Máslo	104	99	100	91	111	110	121	99	160	112

zdroj: Bečvářová, V. *Koncepce a vývoj agrární politiky EU a USA, Brno 2007*, str. 26., The agricultural situation in Community/EU, Eurostat

Poznámky: NA ... údaj není k dispozici
1934 až 1958 ... údaje pro EU-6

3.5 Dílčí závěr

Zkoumané ukazatele se od počátku společné zemědělské politiky vyvíjely v závislosti na působení více faktorů. Hlavním faktorem je vysoká závislost zemědělství na přírodních podmínkách, které mohou způsobit zhoršení či naopak zlepšení situace v odvětví. V případě nepříznivého počasí a neúrody tak mohou příjmy zemědělců i produktivita klesat. Co se týče potravinové soběstačnosti a cen potravin, i zde je zřejmá závislost na počasí a tedy výstupu odvětví.

Ačkoliv bylo dosaženo zvýšení produktivity, je diskutabilní, do jaké míry se na tomto výsledku podílela samotná společná zemědělská politika. Zemědělství, stejně jako ostatní odvětví, prošlo od konce druhé světové války technologickým vývojem a do výroby byly zapojovány stroje ulehčující práci a zlepšující efektivnost celého odvětví. Zvýšení produktivity tedy nemuselo být spojeno s nástroji společné zemědělské politiky, ale s přirozeným vývojem mechanizace zemědělství. Reálné příjmy zemědělců díky společné zemědělské politice a jejím nástrojům vzrostly. Nejednalo se ovšem o stálý a výrazný růst. Nedošlo ani k odstranění mzdové disparity, která pravděpodobně nebude odstraněna ani v budoucnu a zemědělství tak zůstane odvětvím s podprůměrnými příjmy, což odpovídá i kvalifikačním a vzdělanostním požadavkům na většinu pracovníků v tomto odvětví. Ceny zemědělských komodit jsou v současné době srovnatelné se světovými cenami. Co se týče stability trhů, po poměrně stabilním období došlo v roce 2006 vlivem potravinové krize k výrazné tržní nerovnováze. Poptávka převýšila nabídku, což se projevilo prudkým růstem cen. Potravinová soběstačnost, nejvýznamnější a strategicky nejdůležitější cíl společné zemědělské politiky, byla dosažena již v osmdesátých letech dvacátého století. V posledních

letech byla míra potravinové soběstačnosti v EU snížena, ovšem nejedná se o nijak dramatický pokles, na který by zemědělské odvětví mělo reagovat například zvyšováním osevních ploch.

Na základě této analýzy je **hypotéza, že původní cíle společné zemědělské politiky byly již dosaženy**, potvrzena. Zároveň je třeba zdůraznit, že se nejedná o definitivní stav, jak prokázala nedávná potravinová krize.

4 Financování společné zemědělské politiky EU

4.1 Rozpočet Evropské unie

Hlavním finančním nástrojem Evropské unie je rozpočet EU, z kterého jsou financovány především společné aktivity a politiky, které byly přeneseny na úroveň EU, tedy i společná zemědělská politika EU. Legislativně je rozpočet EU upraven ve Smlouvě o založení Evropského společenství (smlouva o ES) v páté části, hlavě II., článku 268. Při tvorbě, provádění a kontrole rozpočtu jsou dodržovány tzv. rozpočtové zásady. Dle zásady jednotnosti musí být veškeré příjmy a výdaje sepsány společně v jednom dokumentu. V souladu se zásadou universality nejsou příjmy do rozpočtu umísťovány do konkrétních položek výdajů, ovšem zásada specifikace výdajů naopak požaduje jasně stanovený účel dotací. Zásada annuality stanovuje časový soulad rozpočtových operací a daného účetního roku. Dle zásady vyrovnanosti jsou příjmy rovny výdajům. Poslední zásada určuje měnu používanou pro sestavování rozpočtu, a to euro.^{59, 60}

4.1.1 Rozpočtová procedura

Procedura schvalování rozpočtu je popsána článkem 272 Smlouvy o založení ES, který specifikuje posloupnost etap a jejich termíny provedení. Rada EU a Evropský parlament jsou rozpočtové authority, které na základě návrhů Evropské komise sestavují rozpočet. Procedura schvalování rozpočtu začíná 1. září dva roky před rokem pro který je rozpočet sestavován a končí 31. prosince v roce předcházejícím roku, pro který je rozpočet sestavován.

Etapy procedury jsou následující:

- I. *přijetí předběžného návrhu rozpočtu Komisí a předání rozpočtové autoritě na přelomu dubna a května* - po vnitřních politických debatách vedených k formulování hlavních politických a rozpočtových priorit pro následující rok Komise připraví svou zprávu předběžných odhadů sestavením požadavků všech výdajů a rozhodnutím mezi konfliktními požadavky; také vyhodnotí závěry trialogového setkání tří institucí (Rady, Komise a Parlamentu), které bylo uskutečněno k projednání rozpočtových

⁵⁹ Eurostat, the Statistical office of the European communities: Europe in figures: 2000. Eurostat, London, Gb: The Stationary Office, 2000. ISBN 0117026581

⁶⁰ Baráková, B. *Analýza výdajové strany rozpočtu EU* [bakalářská práce] Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2004. 78 s.

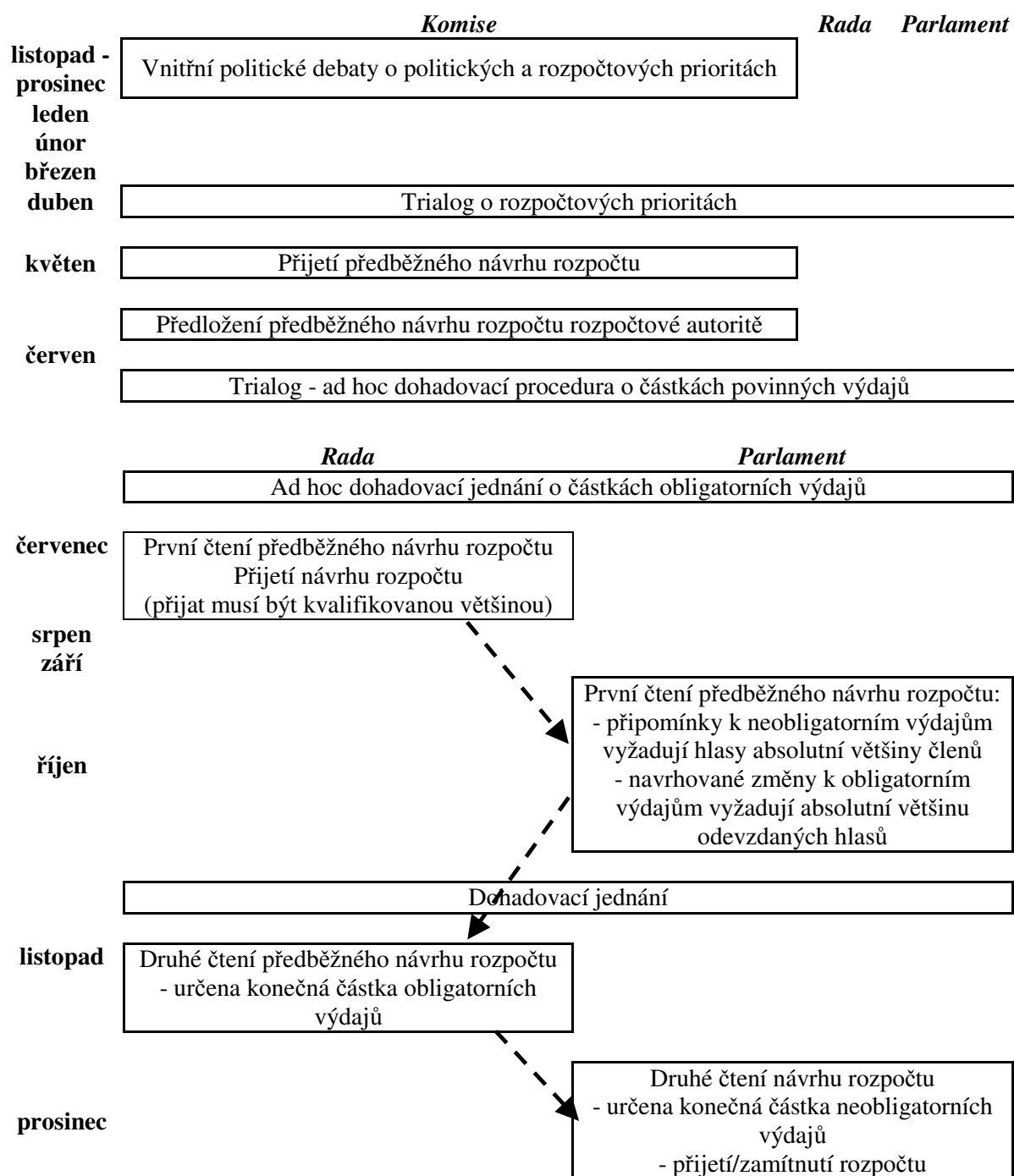
priorit; dále obdrží odhady ostatních institucí a všechny je dá dohromady do předběžného návrhu rozpočtu, který je celkovou předpovědí příjmů a výdajů pro daný rok; tento předběžný návrh je přijat Komisí a na přelomu května a června poslán rozpočtové autoritě v každém jazyce Společenství; předběžný návrh může být následně opraven Komisí formou listu připomínek, aby se vzaly v úvahu nové informace, které nebyly dostupné, když byl předběžný návrh přijat;

- II. *první čtení Radou* - první čtení předběžného návrhu provádí Rada a na jeho základě a pozdějším smírném dohadovacím jednání s delegáty Parlamentu je před 31. červencem kvalifikovanou většinou přijat návrh rozpočtu, který je poslán do Parlamentu v první polovině září; mezitím co probíhá toto čtení, je zahájena ad hoc dohadovací procedura, týkající se povinných výdajů vstupujících do rozpočtu;
- III. *první čtení Parlamentem* - parlament na základě návrhu Rady provádí toto první čtení v říjnu; připomínky k neobligatorním výdajům vyžadují hlasy absolutní většiny členů; navrhované změny k obligatorním výdajům vyžadují většinu odevzdaných hlasů;
- IV. *druhé čtení Radou* - Rada toto druhé čtení vede během třetího týdne v listopadu po dohadovacích jednáních s delegací z Parlamentu; návrh rozpočtu je pozměněn podle připomínek (neobligatorní výdaje) nebo navržených změn (obligatorní výdaje) Parlamentu; zpravidla rozhodnutí Rady na druhém čtení, vztahující se k obligatorním výdajům určuje konečnou částku; pokud není celý rozpočet následně odmítnut Parlamentem, Rada má „poslední slovo“ v této kategorii obligatorních výdajů; pozměněný návrh rozpočtu je vrácen Parlamentu;
- V. *druhé čtení Parlamentem a přijetí rozpočtu* - stejně jako Rada má poslední slovo co se týče obligatorních výdajů, Parlament věnuje většinu z prosincového setkání ke zkontrolování a znovu posouzení neobligatorních výdajů, ke kterým může přijmout nebo odmítnout návrhy Rady; zastoupený absolutní většinou všech hlasů a tří pětinou odevzdaných hlasů, Parlament přijme rozpočet; prezident Parlamentu prohlásí rozpočet za přijatý a pak může být uskutečněn. Parlament má tedy poslední slovo při přijetí nebo odmítnutí rozpočtu.^{61,62}

⁶¹ Smlouva o založení Evropského společenství [online] Europa.eu. [cit. 2007-05-10]. Dostupné z WWW: <http://europa.eu/abc/treaties/index_cs.htm>

⁶² Baráková, B. *Analýza výdajové strany rozpočtu EU* [bakalářská práce] Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2004. 78 s.

Následující obrázek 19 ukazuje časový harmonogram schvalování rozpočtu Komisí, Radou a Parlamentem.

Obr. 19: Rozpočtová procedura

zdroj: Rozpočet EU [online]. Praha: Ministerstvo financí ČR, 2007 [cit. 2007-05-10].
Dostupné z WWW: <http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/Rozpocet-EU_ppt.ppt>, vlastní zpracování.

Jestliže nastanou nevyhnutelné, výjimečné nebo nepředvídatelné okolnosti, Komise může během roku navrhnout, aby rozpočet, který byl přijat, byl změněn. To provede předložením předběžného návrhu doplňujícího nebo pozměňujícího rozpočtu.

V případě zamítnutí rozpočtu Parlamentem proběhne celý proces sestavování rozpočtu znovu. Tato situace nenastává často, ovšem v minulosti se tak stalo v roce 1979 po přímých volbách do Evropského parlamentu a v roce 1984, opět po dalších přímých volbách. Pokud by se nepodařilo rozpočet schválit do konce roku, muselo by se od začátku ledna postupovat podle rozpočtového provizoria, kdy Evropská komise smí měsíčně utratit 1/12 toho, co utratila předcházející účetní rok, nebo 1/12 předběžného rozpočtu, který byl zamítnut, podle toho, která suma financí je nižší. Tato suma smí být Komisí překročena pouze se souhlasem Rady.
63, 64, 65

4.1.2 Příjmy rozpočtu EU

Příjmy rozpočtu EU jsou v současné době děleny na vlastní a další zdroje. Hlavním zdrojem příjmů byly původně členské příspěvky jednotlivých států, které byly vypočítávány dle ekonomické síly dané země, tj. dle hrubého domácího produktu. Postupně se tento zdroj snižoval a na významu získávaly vlastní zdroje rozpočtu, kterými je v současnosti financována většina rozpočtových výdajů.⁶⁶

Vlastní zdroje

Systém vlastních zdrojů byl na návrh Komise schválen Radou v roce 1970. Pro vlastní zdroje je rozhodnutím Rady 2007/436/EC s platností od 1. ledna 2007 o systému vlastních zdrojů Evropských společenství určen strop, který nesmí být přesáhnut. Jedná se o 1,24 % hrubého národního důchodu EU. Vlastní zdroje se dělí do následujících hlavních kategorií:

63 Eurostat, the Statistical office of the European communities: Europe in figures: 2000. Eurostat, London, Gb: The Stationary Office, 2000, ISBN 0117026581

64 Smlouva o založení Evropského společenství [online] Europa.eu. [cit. 2007-05-10]. Dostupné z WWW: <http://europa.eu/abc/treaties/index_cs.htm>

65 Baráková, B. *Analýza výdajové strany rozpočtu EU* [bakalářská práce] Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2004. 78 s.

66 Keřkovský, M., Keřkovská, A. *Evropská unie: historie, instituce, ekonomika a politiky*. Computer Press, Praha, 1999, ISBN 80-72261-96-7

1. tradiční vlastní zdroje;
2. zdroje založené na dani z přidané hodnoty (DPH) vybírané v členských státech;
3. dodatečný zdroj – zdroje založené na hrubém národním důchodu (HND) – jednotná sazba 0,73 % z HND každého členského státu.

Tradiční vlastní zdroje jsou konkrétně dávky uvalené na zemědělské produkty a cukr a cla uvalená na zboží dovážené do EU z nečlenských států vybírána na základě společného celního tarifu EU.

Další zdroje

Mimo vlastní zdroje existují další, které ovšem nelze považovat za hlavní zdroje, jelikož jejich podíl na celkové částce příjmů do rozpočtu je nízký. Jedná se například o přebytky z předcházejícího roku, příjmy z administrativních operací institucí, úroky z opožděných splátek, pokuty, příjmy od nečlenských států například v oblasti vědy a výzkumu, a daně, které odvádí zaměstnanci EU ze svých platů.^{67, 68}

Následující tabulka 6 porovnává příjmy rozpočtu dle jejich zdroje v roce 2008. Největší položkou jsou zdroje založené na hrubém národním důchodu, které tvoří 67,4 % celkových příjmů. Tradiční vlastní zdroje, tj. zemědělské dávky, dávky z cukru a celní sazby dohromady tvoří 15,5 %. Celková částka příjmové strany rozpočtu pro rok 2008 je 113 854,82 mil. EUR.

Tab. 6: Příjmová strana rozpočtu EU pro rok 2008

	mil EUR	%
Zemědělské dávky a dávky z cukru	2 316,60	1,9
Celní sazby	16 431,9	13,6
Zdroj založený na DPH	19 095,67	15,9
Zdroj založený na HND	81 077,59	67,4
Další příjmy	1 425,00	1,2
Celkem	120 346,76	100,0

zdroj: *EU budget 2008: Financial Report*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2009. 88 pgs. ISBN 978-92-79-07880-4

⁶⁷ Baráková, B. *Analýza výdajové strany rozpočtu EU* [bakalářská práce] Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2004. 78 s.

⁶⁸ *EU budget 2007: Financial Report*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2008. 88 pgs. ISBN 978-92-79-08496-6

4.1.3 Výdaje rozpočtu EU

Výše rozpočtových výdajů byla již od počátku výrazně ovlivněna vývojem integračního procesu a rozšiřováním členské základny, což mělo za logický následek zvyšování finanční potřeby. Základní členění rozpočtových výdajů rozlišuje neobligatorní výdaje a obligatorní výdaje. Neobligatorní výdaje jsou rozpočtové výdaje Společenství, které závazně nevyplývají ze Smlouvy o ES nebo z právních aktů vydaných na základě této smlouvy a o nichž v poslední instanci rozhoduje Evropský parlament. Patří k nim zejména výdaje v rámci strukturálních fondů a výdaje pro tzv. komunitární politiky v oblasti výzkumu, ochrany životního prostředí, vzdělávání, dopravy, ochrany spotřebitele atd. Obligatorní výdaje závazně vyplývají ze Smlouvy o ES nebo z právních aktů vydaných na jejím základě, konkrétně se jedná například o výdaje související se společnou zemědělskou politikou.

Do roku 2006 byly výdaje rozpočtu EU členěny do sedmi hlavních kapitol:

1. zemědělství,
2. strukturální operace,
3. vnitřní politiky,
4. zahraniční aktivity,
5. administrativní výdaje,
6. rezervy,
7. předvstupní pomoc,
8. kompenzace.^{69,70}

Následující tabulka 7 porovnává jednotlivé kapitoly rozpočtu v roce 2006. Z tabulky vyplývá, že největší položkou jsou výdaje určené do zemědělství (téměř 60 mld. EUR), které tvoří přes 45 % z celkového rozpočtu. Na druhém místě co do objemu financí jsou strukturální operace (téměř 36 mld. EUR), které tvoří téměř 32 % rozpočtu. Celková částka výdajové strany rozpočtu pro rok 2006 je zhruba 111, 97 mld. EUR.

⁶⁹ Kompenzace jsou poskytovány novým členským státům na základě politické dohody, aby se již na začátku nestaly čistými plátcí do rozpočtu. Kompenzace je členskému státu vyplacena ve výši rozdílu mezi platbami a příjmy.

⁷⁰ Directorate-General for Agriculture and Rural Development [online] European Commission. [cit. 2007 -10-10] Dostupné z WWW: <http://ec.europa.eu/dgs/agriculture/index_en.htm>

Tab. 7: Výdajová strana rozpočtu EU pro rok 2006

	mil. EUR	%
Zemědělství	50 991,02	45,54
Strukturální operace	35 639,60	31,83
Vnitřní politiky	8 889,22	7,94
Zahraniční aktivity	5 369,05	4,80
Administrativní výdaje	6 656,37	5,94
Rezervy celkem	458,00	0,41
Předvstupní pomoc	2 892,85	2,58
Kompenzace	1 073,50	0,96
Celkem	111 969,61	100,00

zdroj: *EU budget 2006: Financial Report*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2007. ISNB 978-92-79-05376-4

Od roku 2007 je v platnosti finanční perspektiva pro roky 2007 – 2013, která byla schválena dne 10. února 2004 Evropskou komisí. V této perspektivě je používáno nové názvosloví lišící se od předcházejícího a zároveň se snížil počet kapitol. Nová finanční perspektiva je rozdělena do šesti následujících kapitol:

1. udržitelný růst,
2. ochrana přírodních zdrojů a hospodaření s nimi,
3. občanství, svoboda, bezpečnost a právo,
4. EU jako globální partner,
5. administrativní výdaje,
6. kompenzace.⁷¹

Následující tabulka 8 zachycuje finanční perspektivu 2007 – 2013 ve stálých cenách roku 2004. Na společnou zemědělskou politiku (kapitola Ochrana přírodních zdrojů a hospodaření s nimi) je v plánu vynaložit za celé období 371,3 mld. EUR, což je zhruba 43 % z celkové částky. Většina těchto výdajů (79 %) směřuje na přímé platby a tržní opatření. Zbytek, tj. 21 % je určeno na rozvoj venkova. Druhá kapitola, tj. SZP, zaznamenává po celé období pokles výdajů, což je jedním z hlavních úkolů současné koncepce SZP. V relativním vyjádření k celkovým výdajům je také klesající trend, z původních 45,5 % v roce 2007 výdaje na SZP poklesnou na 40,3 % v roce 2013. Celkové výdaje rozpočtu EU během současné finanční perspektivy jsou více než 8,65 mld. EUR.

⁷¹ *Financial Programming and Budget* [online]. European Commission. [cit. 2009-08-02]. Dostupné z WWW: <http://ec.europa.eu/budget/index_en.htm>

Tab. 8: Finanční perspektiva 2007 – 2013

(v cenách roku 2004, mil EUR)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Celkem 07-13
1. Udržitelný růst	51 267	52 415	53 616	54 294	55 368	56 876	58 303	382 139
1a. Konkurenceschopnost pro růst a zaměstnanost	8 404	9 097	9 754	10 434	11 295	12 153	12 961	74 098
1b. Koheze pro růst a zaměstnanost	42 863	43 318	43 862	43 860	44 073	44 723	45 342	308 041
2. Ochrana přírodních zdrojů a hospodaření s nimi	54 985	54 322	53 666	53 035	52 400	51 775	51 161	371 344
z toho: přímé platby a tržní opatření	43 120	42 697	42 279	41 864	41 453	41 047	40 645	293 105
3. Občanství, svoboda, bezpečnost a právo	1 199	1 258	1 380	1 503	1 645	1 797	1 988	10 770
3A. Svoboda, bezpečnost a právo	600	690	790	910	1 050	1 200	1 390	6 630
3B. Občanství	599	568	590	593	595	597	598	4 140
4. EU jako globální partner	6 199	6 469	6 739	7 009	7 339	7 679	8 029	49 463
5. Administrativa	6 633	6 818	6 973	7 111	7 255	7 400	7 610	49 800
6. Kompenzace	419	191	190	-	-	-	-	800
Položky závazků celkem	120 702	121 473	122 564	122 952	124 007	125 527	127 091	864 316

zdroj: Evropská unie v České republice [online]. Evropská komise, 2009 [cit. 2009-01-10].

Dostupné z WWW: <http://ec.europa.eu/ceskarepublika/abc/budget/index_cs.htm>

4.2 Fondy sloužící k financování společné zemědělské politiky

Pro pochopení toků financí alokovaných do SZP je třeba věnovat se nejprve fondům zajišťujícím finanční stránku zkoumané oblasti. Rok 2007 s sebou v rámci tzv. simplifikace SZP přinesl změny i v systému financování, resp. v zemědělských fondech, které budou dále zhodnoceny.

V roce 1962 byl k financování společné zemědělské politiky ustanoven zvláštní fond, *Evropský orientační a záruční zemědělský fond* (European Agricultural Guidance and Guarantee Fund - EAGGF). Původně tento fond čerpal veškeré zdroje z cel uvalených na dováženou produkci, avšak díky podpoře zemědělství se zvýšila produkce a vývoz převážil nad dovozem, čímž se tento fond dostal do deficitu a musel být dotován z rozpočtu Společenství. EAGGF byl strukturální fond, který měl dvě sekce – orientační a záruční. Pod strukturální operace byla zařazena pouze orientační sekce, záruční sekce sloužila k financování SZP a spadalo pod ní zhruba 90 % všech finančních prostředků fondu. Řídícím orgánem EAGGF byla Komise doplněná výborem složeným z představitelů jednotlivých členských států. Členské státy nejprve obdržely zálohové platby, které byly následně vyúčtovány. Příjemci finančních prostředků je nezískali přímo z fondu, ale skrze akreditované národní platební agentury.⁷²

Orientační sekce EAGGF zahrnovala výdaje, které byly součástí strukturálních fondů a sloužily tedy ke spolufinancování strukturální a sociální politiky, konkrétně rozvoje venkova.

Jednalo se například o:

- podporu začínajícím mladým farmářům;
- modernizaci farem,
- podporu zakládání producentůvých asociací,
- podporu kvality zemědělské produkce,
- podporu vzdělávání a výzkumu,
- rozvoj venkovské infrastruktury,
- podporu investic do cestovního ruchu,
- prevence přírodních pohrom,
- obnova vesnic,
- ochrana venkovského (kulturního) dědictví,
- rozvoj a využití lesů,
- ochrana prostředí a krajiny.⁷³

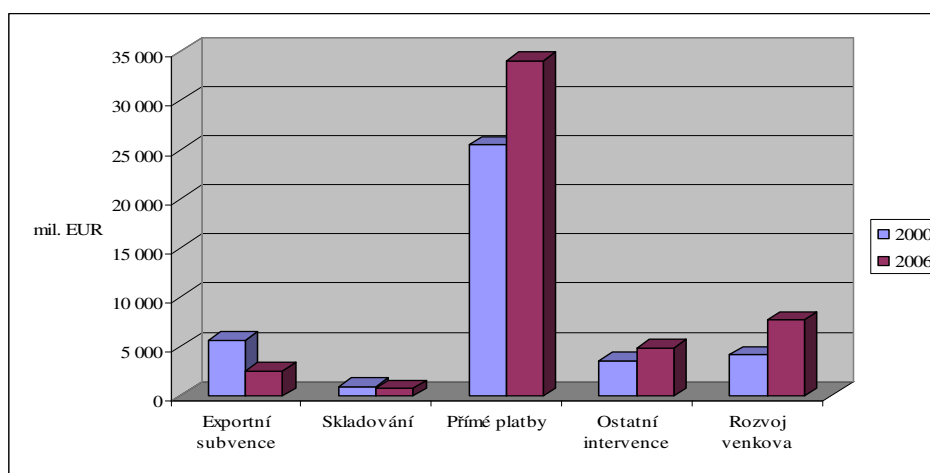
⁷² KÖNIG, P., LACINA, L., a kol. *Rozpočet a politiky Evropské unie*. Praha: C.H.Beck, 2004. 375 s. ISBN 80-7179-846-0

⁷³ Agriculture and Rural Development [online] European Commission. [cit. 2009-08-02]. Dostupné z WWW: <http://ec.europa.eu/agriculture/index_en.htm>

Záruční sekce EAGGF sloužila k financování většiny výdajů alokovaných do zemědělství prostřednictvím společných organizací trhu. Financováno bylo například:

- exportní subvence;
- přímé platby;
- intervence vedoucí ke stabilizaci trhu se zemědělskými produkty (např. skladování);
- opatření týkající se rozvoje venkova;
- opatření pro informování o SZP.⁷⁴

Rozdělení výdajů záruční sekce EAGGF dle jejich ekonomické povahy znázorňuje obrázek 20. Pro srovnání byly vybrány roky 2000 a 2006, kdy byly výdaje financovány ze záruční sekce EAGGF.

Obr. 20: Rozdělení výdajů EAGGF (záruční sekce) dle jejich ekonomické povahy

zdroj: Agriculture situation in the European union: Statistical and economic information, vlastní zpracování

Exportní subvence výrazně poklesly, což je v souladu se závazky, které vzešly z jednání se Světovou obchodní organizací a jejichž cílem je liberalizovat světový trh se zemědělskými komoditami. Hlavní kritika SZP byla a stále je směřována k vysoké podpoře evropských zemědělců, která deformuje ceny na světových trzích a negativně ovlivňuje zemědělce z třetích zemí. Snížení exportních subvencí je tedy jeden z kroků k odstranění této pozitivní diskriminace evropských zemědělců. Výdaje na skladování, které rostou s přebytky zemědělské produkce, také zaznamenaly snížení. Naopak výdaje na přímé platby a ostatní intervence vzrostly. Rozvoj venkova nabyl na významu a výdaje směřující do této oblasti

⁷⁴ Nařízení Rady (ES) č. 1258/1999 ze dne 17. května 1999 o financování společné zemědělské politiky [online] EUR-Lex. [cit. 2009-08-02]. Dostupné z WWW:<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:03:25:31999R_1258:CS:PDF>

skrze SZP se téměř zdvojnásobily. Největší podíl na celkových výdajích záruční sekce EAGGF mají přímé platby (68 %). Vzhledem k faktu, že státy, které přistoupily do EU v roce 2004 nezískaly plnou výši přímých plateb od samého počátku jejich členství, ale postupně jsou platby navyšovány tak, aby v roce 2013 dosáhly stejné úrovně, jako původní EU-15, absolutní částka přímých plateb bude narůstat.

Ze záruční sekce byla tedy financována veškerá opatření související se společnou zemědělskou politikou a některé činnosti z rozvoje venkova, který byl ovšem financován také z orientační sekce prostřednictvím strukturálních operací, což s sebou neslo nepřehlednost v systému financování zemědělství a rozvoje venkova.

Agenda 2000 rozdělila výdaje na SZP, tedy výdaje ze záruční sekce EAGGF do dvou pilířů, resp. vytvořila druhý pilíř, pod který byl zařazen rozvoj venkova. I. pilíř tvoří přes 80 % z celkových výdajů na SZP a zahrnuje zemědělské výdaje (kromě rozvoje venkova), jako jsou opatření související s trhem (například přímé podpory farmářům, veřejné intervence, vývozní náhrady), propagace kvality výrobků a administrativní výdaje. II. pilíř pomáhá financovat opatření pro rozvoj venkova, zemědělství zaměřené na ochranu životního prostředí, předčasný odchod do důchodu, zalesnění zemědělské půdy a vyrovnávací příspěvek v méně příznivých oblastech EU. Kromě toho byl ovšem stále financován rozvoj venkova z orientační sekce EAGGF, čímž se nevyřešil problém s nepřehledností.⁷⁵

I. pilíř	výdaje na opatření související s trhem: <ul style="list-style-type: none"> ○ přímé podpory farmářům ○ veřejné intervence ○ exportní subvence
	propagace kvality výrobků
	administrativní výdaje
II. pilíř	opatření pro rozvoj venkova
	zemědělství zaměřené na ochranu životního prostředí
	předčasný odchod do důchodu
	zalesnění zemědělské půdy
	vyrovnávací příspěvek v méně příznivých oblastech EU

Obr. 21: Pilíře společné zemědělské politiky

zdroj: *The Common agricultural policy explained*. European Commission Directorate General for Agriculture, 2004. 33 pgs. ISBN 92-894-8204-4, vlastní zpracování

⁷⁵ *The common agricultural policy – 2002 review*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2004. ISBN 92-894-7513-7

Rokem 2007 bylo zahájeno nové programovací období 2007 – 2013, jehož významnou změnou je zařazení veškeré podpory rozvoje venkova, která původně spadala do politiky hospodářské a sociální soudržnosti, tj. strukturální politiky, pod společnou zemědělskou politiku jako její II. pilíř a nový systém financování, resp. nové evropské fondy sloužící k financování SZP. Zařazení rozvoje venkova plně pod SZP je logickým krokem, vzhledem k propojenosti zemědělství a venkova. Zemědělství je nedílnou součástí venkova a právě zemědělci se velkou mírou podílejí na jeho vzhledu, prosperitě a budoucnosti. EAGGF byl nahrazen dvěma novými fondy založenými na základě nařízení Rady č. 1290/2005 ze dne 21. června 2005 o financování společné zemědělské politiky. V podstatě šlo o rozdělení činností fondu dle jeho sekcí a vytvoření samostatných fondů z důvodu zjednodušení a zprůhlednění systému financování. Každý pilíř SZP je nyní financován samostatným fondem. Následující obrázek 22 zachycuje srovnání původního a nového systému financování SZP a rozvoje venkova.

	Oblast podpory		Fond
2000 – 2006	SZP	I. pilíř - tržní opatření	EAGGF - záruční část
		II. pilíř - rozvoj venkova	
	Rozvoj venkova		EAGGF - orientační část
2007 – 2013	SZP	I. pilíř - tržní opatření	EAGF
		II. pilíř - rozvoj venkova	EAFRD

Obr. 22: Pilíře společné zemědělské politiky a jejich financování

zdroj: vlastní zpracování

I. pilíř společné zemědělské politiky, tj. přímé platby a tržní opatření, je nyní financován z *Evropského zemědělského záručního fondu* (European Agricultural Guarantee Fund – EAGF). Financovány jsou tímto fondem činnosti centrálně řízené Komisí:

- specifická veterinární opatření, veterinární inspekce potravin a krmiv, likvidace zvířecích nemocí a kontrola zdraví rostlin;
- propagace zemědělské produkce prostřednictvím Komise či mezinárodních organizací;
- opatření požadována Komisí k úschově, sběru a využití genetických zdrojů v zemědělství;
- založení a řízení zemědělského účetního informačního systému;
- systém zemědělských průzkumů;

- výdaje týkající se rybářských trhů.⁷⁶

Kromě těchto činností jsou členskými státy a Komisí společně řízeny a EAGF financovány:

- exportní subvence;
- intervenční opatření k regulaci zemědělských trhů;
- přímé platby zemědělcům v rámci SZP;
- určitá informativní a reklamní opatření pro zemědělské produkty;
- výdaje na opatření související s restrukturalizací v cukrovarnickém průmyslu.⁷⁷

II. pilíř, rozvoj venkova, je financován z *Evropského zemědělského fondu pro rozvoj venkova* (European Agricultural Fund for Rural Development - EAFRD). Činnosti podporovány tímto fondem jsou spolufinancovány a řízeny jednotlivými členskými státy a Evropskou komisí prostřednictvím programů rozvoje venkova implementovaných v souladu s nařízením Rady (EC) č. 1698/2005 ze dne 20. září 2005, o podpoře rozvoje venkova Evropským zemědělským fondem pro rozvoj venkova, které byly schváleny nejprve danými vládami a poté i Evropskou komisí. Financování rozvoje venkova je tedy nyní prováděno prostřednictvím jednoho programového a finančního rámce s cílem zlepšit soudržnost, transparentnost a průhlednost. Prioritami politiky rozvoje venkova jsou zvýšení konkurenceschopnosti zemědělství a lesnictví, zlepšení životního prostředí a krajiny a také zlepšení kvality života a diversifikaci ekonomických aktivit ve venkovských oblastech.⁷⁸

4.3 Výdaje rozpočtu EU alokované do společné zemědělské politiky

Při komparaci výdajů alokovaných do SZP dle jednotlivých členských států je třeba vzít v úvahu základní ukazatel jenž jejich výši ovlivňuje. Jedná se o rozlohu zemědělské půdy. Čím větší rozlohu zemědělské půdy daný stát používá, tím má zemědělství větší výstup a obdrží více finančních prostředků prostřednictvím přímých plateb, intervenčních nákupů, exportních subvencí apod. Při získávání finančních prostředků byla od začátku vzniku SZP

⁷⁶ *Financing the common agricultural policy*. [online] Europa.eu, Sumaries of EU legislation. [cit. 2009-08-02]. Dostupné z WWW: <http://europa.eu/legislation_summaries/agriculture/general_framework/111096_en.htm>

⁷⁷ *Financing the common agricultural policy*. [online] Europa.eu, Sumaries of EU legislation. [cit. 2009-08-02]. Dostupné z WWW: <http://europa.eu/legislation_summaries/agriculture/general_framework/111096_en.htm>

⁷⁸ *European Agricultural Fund for Rural Development*. [online] Europa.eu, Sumaries of EU legislation. [cit. 2009-08-02]. Dostupné z WWW: <http://europa.eu/legislation_summaries/agriculture/general_framework/160032_en.htm>

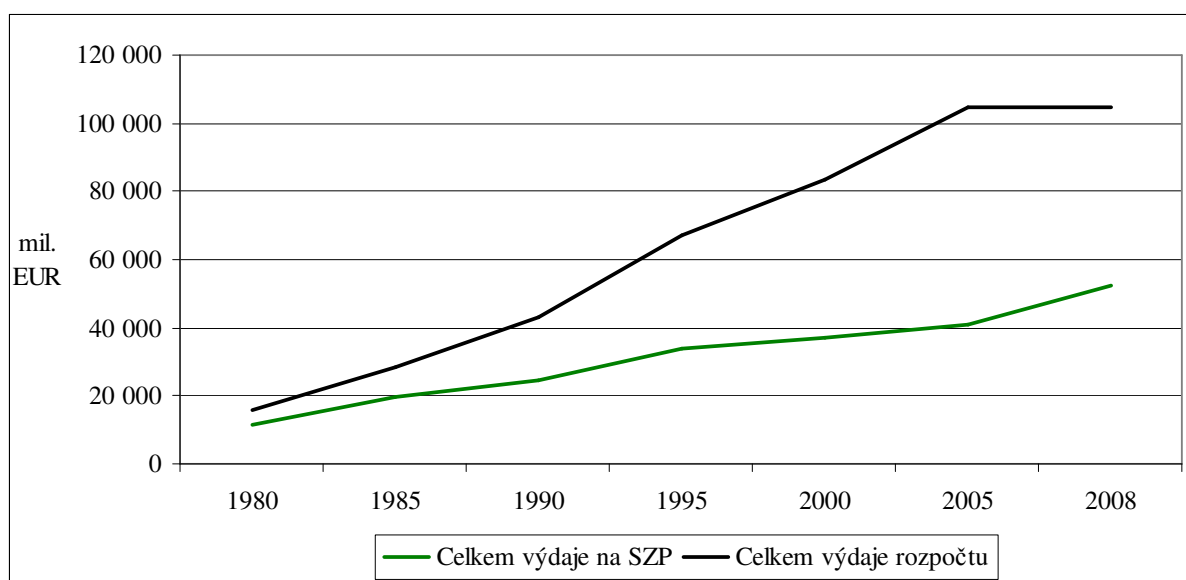
podstatná produkce a její výše, ovšem toto hledisko bylo postupně, vzhledem k motivaci tvořit přebytky, reformami odsouváno do pozadí. V současné době je většina financí rozdělena skrze přímé platby, které jsou na produkci nezávislé (dle tzv. decouplingu, tedy oddělení vazby dotací na produkci) a které se vyplácejí na základě rozlohy zemědělské půdy. Největší rozlohu zemědělské půdy má Francie (29,6 mil. ha v roce 2004), poté Španělsko (25,3 mil. ha), Velká Británie (17,1 mil. ha), Německo (17,0 mil. ha), Polsko (16,3 mil. ha) a Itálie (13,2 mil. ha). Naopak nejmenší rozlohu zemědělské půdy má Malta (10 tis. ha), Lucembursko (128 tis. ha) a Kypr (158 tis. ha).

Následující obrázek 23 zachycuje vývoj alokovaných do společné zemědělské politiky v letech 1976 až 2008. Do roku 1979 se používala Evropská měnová a účetní jednotka UA. V roce 1979 byla nahrazena Evropskou měnovou jednotkou ECU a v roce 1999 došlo k další změně, kdy bylo zavedeno EURO. Nejvíce finančních prostředků v rámci SZP obdržela po téměř celé sledované období Francie. Dalšími významnými příjemci těchto finančních prostředků jsou Německo, Itálie a Španělsko. Jejich pozice odpovídá i pozici v EU z hlediska zemědělské půdy, jelikož se jedná o státy s největšími rozlohami, hned po Francii. Stejně tak jejich podíly na zemědělské produkci EU jsou ze všech členských států největší a dohromady v roce 2004 tvořily 67,5 % veškeré zemědělské produkce EU. Naopak nejnižší částky pravidelně získávalo Lucembursko, Portugalsko, Finsko, Švédsko a Belgie, což je dáno malou rozlohou těchto států a z toho plynoucí malou rozlohou zemědělské půdy.

Ačkoliv v roce 1992 proběhla tzv. MacSharryho reforma, jejímž cílem bylo snížení výdajů na SZP, na absolutní částce se její opatření nijak zásadně neprojevila, což bylo způsobeno jednak malou účinností reformy a také rozšiřováním EU. Další významnou reformou byla Agenda 2000, která byla koncipována pro finanční perspektivu 2000 – 2006. Původním záměrem bylo razantní snížení výdajů na SZP, čehož nebylo dosaženo. I přes tento neúspěch došlo ke zlepšení v systému financování SZP v podobě přesunu financí od cenových podpor k přímým platbám a také ke kladení důrazu na kvalitu namísto kvantity.

Rokem 2004 došlo k rozšíření EU o deset nových států, včetně České republiky. Z těchto nových států získává po celé sledované období nejvíce finančních prostředků Polsko, které má největší rozlohu zemědělské půdy srovnatelnou s Německem.

Následující obrázek 24 zachycuje vývoj výdajů na SZP a celkových výdajů EU. Jak je z obrázku patrné, tempo růstu celkových výdajů bylo do roku 2005 vyšší, než tempo růstu výdajů na SZP. Mezi roky 2005 a 2008 však došlo ke změně, která byla způsobena přesunem finanční podpory pro rozvoj venkova pod společnou zemědělskou politiku v roce 2007. V reakci na vnitřní i vnější kritiku ovšem EU usiluje o snižování výdajů na SZP. Do budoucna by se tedy opět mělo navázat na situaci před rokem 2007 a tempo růstu výdajů na SZP by mělo být pomalejší než tempo růstu celkových výdajů.

Obr. 24: Vývoj výdajů na SZP a celkových výdajů EU

zdroj: *EU budget 2007: Financial Report*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2008. ISBN 978-92-79-08496-6, vlastní zpracování

Růst finančních prostředků alokovaných do SZP v absolutním vyjádření ovšem nelze spojovat výhradně s rostoucí podporou zemědělcům. Působí zde i následující vlivy:

- ekonomický růst států EU;
- růst počtu členských států a z toho plynoucí růst počtu zemědělců čerpajících podpory.⁷⁹

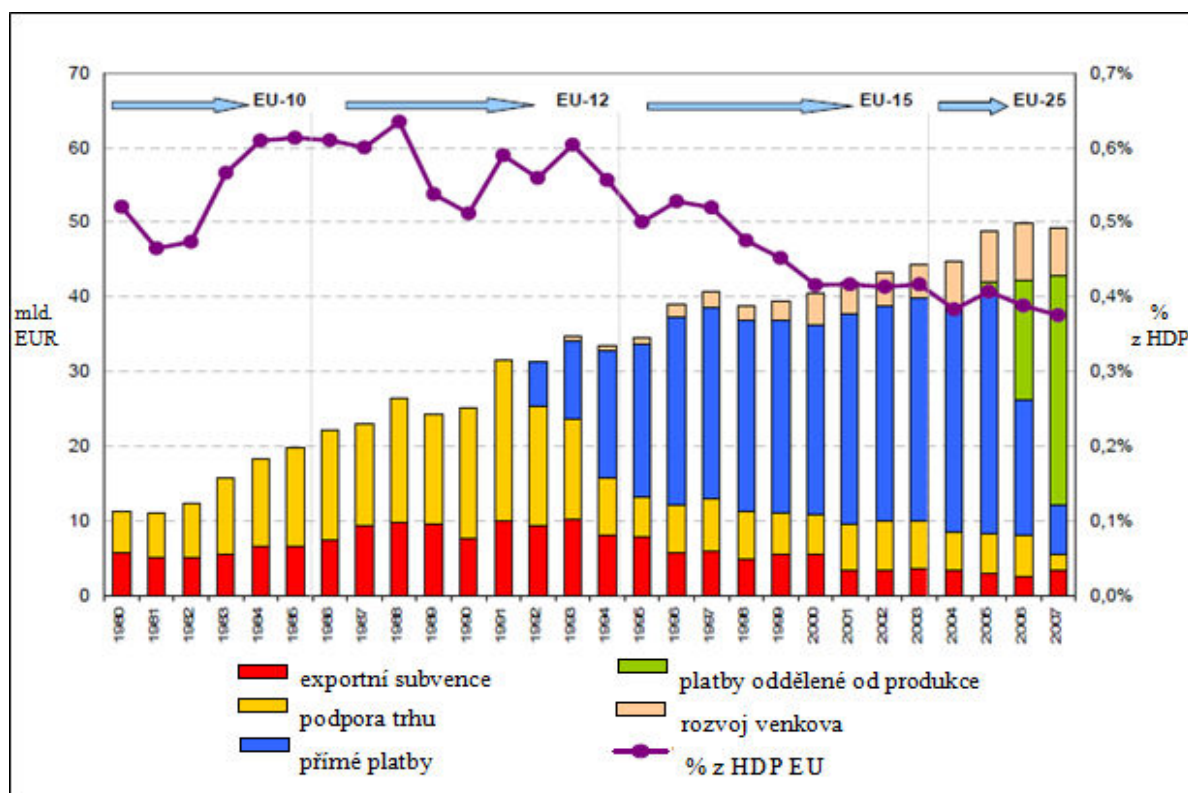
Opomenout nelze ani inflaci. Z tohoto hlediska je pro hodnocení výdajů na SZP vhodnější poměrový ukazatel, tedy procentuální podíl výdajů alokovaných do SZP na celkových výdajích rozpočtu EU. Z tohoto hlediska byly výdaje na SZP již od počátku významnou kapitolou, jejíž finanční náročnost byla a stále je terčem častých kritik. V roce 1970 se jednalo o 96 % celkového rozpočtu.⁸⁰ Vysoký podíl výdajů alokovaných do SZP na celkovém rozpočtu byl způsoben nejenom vysokými intervenčními cenami motivujícími zemědělce k tvorbě přebytků, které se hromadily v intervenčních skladech a zatěžovaly rozpočet, ale také skutečností, že SZP byla ve svých začátcích jedinou politikou plně přenesenou na úroveň Společenství a jím plně financovanou. Díky reformním krokům byl již v roce 1976 podíl výdajů na SZP zhruba 70 % celkového rozpočtu. Postupně docházelo ke snižování tohoto podílu a v současné době se jedná o zhruba 45 %. Do roku 2013, tj. do konce současného programovacího období nedojde k zásadní změně. O podobě SZP v následujícím období se stále diskutuje. Předpokládá se ovšem další snižování výdajů na SZP.

Následující obrázek 25 zachycuje vývoj výdajů na společnou zemědělskou politiku z hlediska jejich účelu. Exportní subvence a podpora trhu mají klesající trend, rozvoj venkova naopak rostoucí trend. Přímé platby, které byly implementovány v roce 1992 na základě MacSharryho reformy, postupně zvyšovaly svůj podíl na celkových výdajích. V roce 2005 byly zavedeny přímé platby oddělené od produkce (decoupling), které postupně nahradí přímé platby, které jsou na produkci, resp. na rozlohu obdělávané půdy, vázány. Tento trend postupného nahrazování exportních subvencí a podpory trhu přímými platbami je zcela jistě smysluplný a efektivní způsob, jak se přiblížit k liberalizovanému trhu. Evropské zemědělství se nikdy nestane zcela liberalizovaným trhem, jelikož účel tohoto odvětví, tj. produkce potravin pro obyvatele, je velmi citlivou záležitostí a jednotlivé státy vždy budou uplatňovat

⁷⁹ KÖNIG, P., LACINA, L., a kol. *Rozpočet a politiky Evropské unie*. Praha: C.H.Beck, 2004. 375 s. ISBN 80-7179-846-0

⁸⁰ FOJTÍKOVÁ L., LEBIEDZIK M. *Společné politiky Evropské unie*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008. 179 s. ISBN 978-80-7179-939-9

určitá protekcionistická opatření, ať už ve formě subvencí či tržních opatření. Za nejvhodnější řešení je možné považovat naprosté odstranění vazby subvencí na produkci. Zemědělci by měli od státu či EU získávat pouze jednu platbu dle jasně specifikovaného kritéria, například počtu hektarů zemědělské půdy. Účel této platby, tedy její použití by měl být v kompetenci jednotlivých podniků. Předešlo by se tak pěstování plodin, které sice nejsou trhem požadovány, ale ze strany státu či EU jsou dotovány.

Obr. 25: Vývoj výdajů na SZP a rozvoj venkova

zdroj: *Situation and prospects for EU agriculture and rural areas*. Brussels: European commission, Directorate-general for Agriculture and Rural Development, 2007

V současném trendu, kdy dochází ke snižování podílu výdajů společné zemědělské politiky na celkovém rozpočtu EU a k přechodu od podpor cen (podpora trhu a exportní subvence) k platbám odděleným od produkce, by se mělo pokračovat a další kroky v reformním úsilí vést tímto směrem. Postupně by se tak zemědělci měli při stanovování portfolia své produkce zaměřit na potřeby trhu namísto získávání dotací. Dále by se podpory měly postupně snižovat až na minimální úroveň. Budou tak splněny požadavky Světové obchodní organizace, která usiluje o liberalizaci evropského trhu se zemědělskými produkty a zemědělství EU se stane více tržním. Přínos to bude mít nepochybně i pro spotřebitele, kteří při poklesu světových cen zemědělských komodit budou i na trhu EU nakupovat levněji.

4.4 Rozdělení dotací mezi jednotlivé členské státy

Finanční prostředky nejsou rozdělovány mezi jednotlivé členské státy na základě zcela srovnatelného ukazatele, což vzhledem k rozdílnosti produkce, geografickým podmínkám a různé výši nákladů není ani možné. Přímé platby jsou vypočítávány na základě velikosti obdělávané půdy a jejího výnosu za stanovené referenční období, čímž nejsou zohledněny rozdílné náklady vynaložené na danou produkci. Ostatní dotace jsou častou výsledkem jednání mezi představiteli EU a jednotlivými členskými státy.

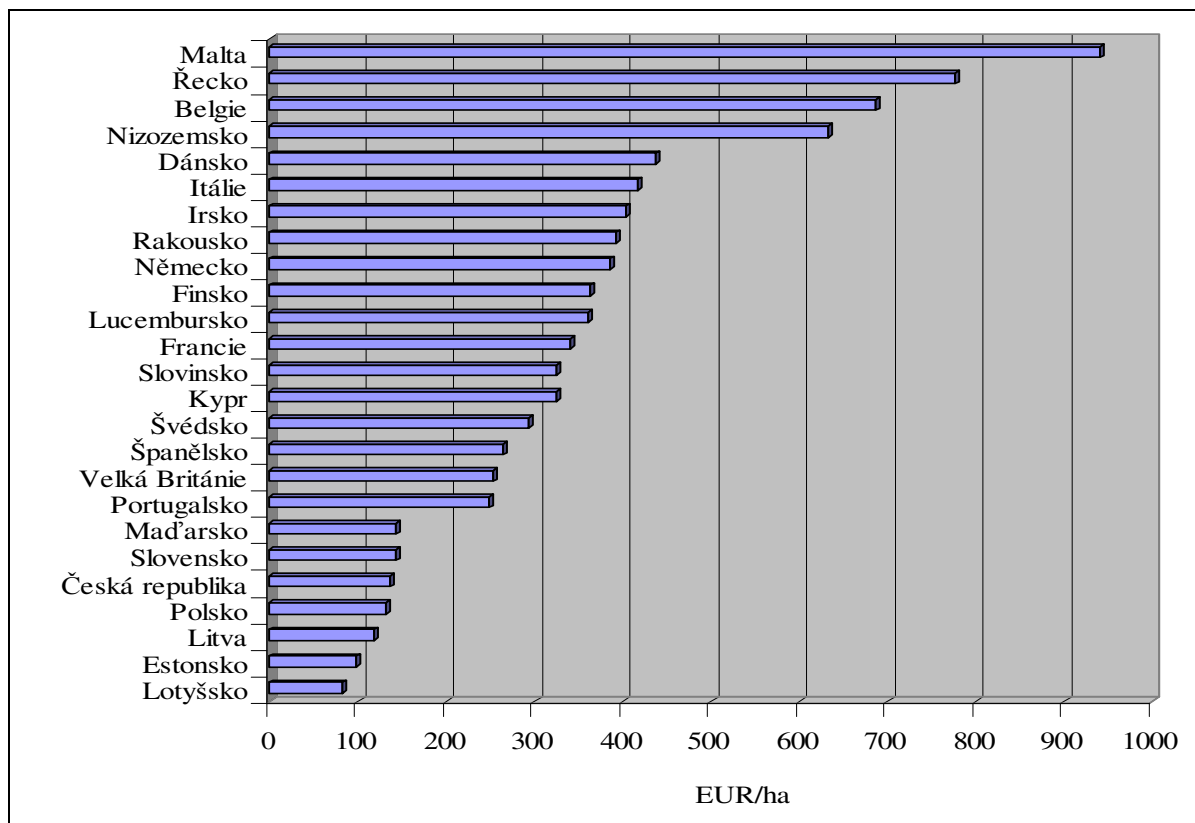
Častým terčem kritiky se stávalo prosazování francouzských a německých zájmů a naopak znevýhodňování nových členských států, kteří vstoupili do EU v roce 2004 a nezískali přímé platby v plné výši již od vstupu do EU, ale v rámci tzv. postupného zavádění jejich částka progresivně roste.⁸¹ Na základě této skutečnosti byla stanovena hypotéza, že **nové členské státy jsou v rámci dotačního systému společné zemědělské politiky znevýhodňovány**. Pro potvrzení či vyvrácení této hypotézy budou porovnávány absolutní částky poskytnutých dotací, ovšem vzhledem k rozdílným nákladům na výrobu v jednotlivých členských státech, bude třeba provést i relativní srovnání.

Následující obrázek 26 zachycuje jednotlivé členské státy dle finančních prostředků poskytnutých v rámci SZP při přepočtu na hektar zemědělské půdy v roce 2006, tj. pro EU-25.

Státy s nejvyššími poskytnutými finančními prostředky (obr. 23) nezaujímají v rámci tohoto ukazatele pozice na předních místech (Itálie, Německo, Francie, Španělsko a Velká Británie). Naopak na předních místech jsou státy s malou rozlohou zemědělské půdy a relativně nízkým podílem na zemědělské produkci EU. Konkrétně se jedná o Maltu, Řecko, Belgie a Nizozemsko. Na jeden hektar zemědělské půdy obdržely v roce 2006 více než 600 EUR. Ve většině těchto států má zemědělství příznivé geografické či klimatické podmínky. Nizozemsko a Belgie mají díky vhodnému podnebí a úrodné nížinaté půdě vyspělé zemědělství. Malta zaujímá přední pozici (940 EUR/ha) z důvodu relativně vysokých dotací na rozvoj venkova při přepočtu na jeden hektar zemědělské půdy. Ačkoliv zemědělská půda tvoří v Řecku pouze cca 30 % celkové rozlohy státu, z EU-15 má největší podíl osob

⁸¹ Podrobněji viz kapitola 5.2.1.

zaměstnaných v zemědělství (zhruba 12 %), největší podíl zemědělství na HDP (zhruba 5 %) a zemědělství je zde díky velice příznivým klimatickým podmínkám důležitou součástí hospodářství.⁸² Jeho pozice v této analýze (776 EUR/ha) je ovšem zkreslená. Způsobeno je to skutečností, že Řecko může čerpat dotace v rámci SZP i na půdu, která není evidována jako zemědělská půda. K výpočtu byla ovšem použita pouze evidovaná zemědělská půda.^{83, 84}

Obr. 26: Finanční prostředky na SZP na jeden hektar zemědělské půdy v roce 2006

zdroj: *EU budget 2007: Financial Report*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2008. ISBN 978-92-79-08496-6, vlastní výpočty

Pro novou finanční perspektivu 2007 – 2013 byly stanoveny maximální limity pro čerpání přímých plateb a výdajů na rozvoj venkova. Jejich konkrétní hodnoty pro jednotlivé státy obsahuje tabulka 9, kde jsou státy seřazeny dle výše stropu pro přímé platby od nejmenších po největší hodnoty.

⁸² Podrobněji viz kapitola 6.1.

⁸³ Baráková, B. *Analýza financování zemědělství EU* [diplomová práce] Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2006. 121 s.

⁸⁴ Directorate-General for Agriculture and Rural Development [online] European Commission. [cit. 2009-11-15]. Dostupné z WWW: <http://ec.europa.eu/dgs/agriculture/index_en.htm>

Tab. 9: Finanční alokace výdajů na SZP v letech 2007 – 2013 v EU-27

	Přímé platby (PP) (mil. EUR)	Rozvoj venkova (RV) (mil. EUR)	PP + RV (mil. EUR)	podíl PP na PP celkem (%)	podíl RV na RV celkem (%)	podíl PP + RV na PP + RV celkem (%)
Malta	20	77	97	0,01	0,09	0,03
Kypr	217	163	380	0,08	0,18	0,10
Lucembursko	259	90	349	0,09	0,10	0,09
Estonsko	494	715	1 209	0,17	0,81	0,32
Slovinsko	712	900	1 612	0,25	1,02	0,43
Lotyšsko	725	1 041	1 766	0,25	1,18	0,47
Litva	1 868	1 743	3 611	0,65	1,97	0,96
Slovensko	1 923	1 969	3 892	0,67	2,23	1,04
Bulharsko	2 489	2 609	5 098	0,87	2,95	1,36
Finsko	3 958	2 080	6 038	1,38	2,36	1,61
Portugalsko	4 007	3 929	7 936	1,40	4,45	2,12
Belgie	4 262	419	4 681	1,49	0,47	1,25
ČR	4 500	2 816	7 316	1,57	3,19	1,95
Rakousko	5 205	3 911	9 116	1,82	4,43	2,43
Švédsko	5 331	1 826	7 157	1,86	2,07	1,91
Rumunsko	5 502	8 023	13 525	1,92	9,09	3,61
Nizozemsko	5 946	487	6 433	2,08	0,55	1,72
Maďarsko	6 493	3 806	10 299	2,27	4,31	2,75
Dánsko	7 201	445	7 646	2,52	0,50	2,04
Irsko	9 383	2 340	11 723	3,28	2,65	3,13
Řecko	14 480	3 707	18 187	5,06	4,20	4,86
Polsko	15 039	13 230	28 269	5,25	14,98	7,55
Itálie	26 973	8 292	35 265	9,42	9,39	9,42
V. Británie	27 827	1 910	29 737	9,72	2,16	7,94
Španělsko	32 680	7 214	39 894	11,42	8,17	10,65
Německo	40 307	8 113	48 420	14,08	9,19	12,93
Francie	58 423	6 442	64 865	20,41	7,30	17,32
Celkem	286 224	88 297	374 521	100,00	100,00	100,00

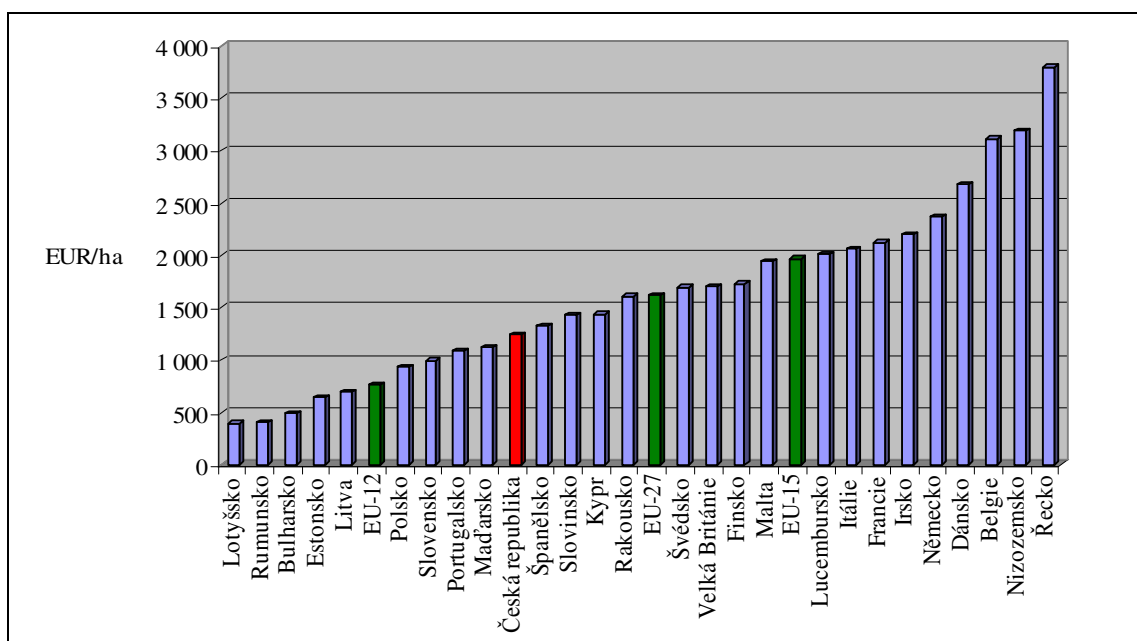
zdroj: Implementation and Vision of Common Agricultural Policy [online]. Utrecht: Council for the Rural Area [cit. 2010-01-10]. Dostupné z WWW: < <http://www.rlg.nl/cap/analysis.html>>, vlastní zpracování

Přímé platby tvoří většinu výdajů na SZP. Částka 286 224 mil. EUR představuje 76 % celkové sumy na SZP. Na rozvoj venkova tedy připadá zbývajících 24 % celkových výdajů. V EU-15 tvoří přímé platby 82,8 % celkových výdajů, zatímco v EU-12 51,87 %. Způsobeno je to zejména postupným zaváděním přímých plateb, kdy nové členské státy nezískají plnou částku již od počátku jejich členství. V současné době je tedy pro nové členské státy podpora v rámci rozvoje venkova významnější součástí dotací z EU, než pro staré členské státy.

Nejvyšší alokaci přímých plateb získávají státy s nejvyššími rozlohami zemědělské půdy. Francie získá z celkové částky přímých plateb 20,41 %, Německo 14,08 % a Španělsko 11,42 %. Naopak státy s malou rozlohou zemědělské půdy nezískají ani půl procenta (Malta, Kypr,

Lucembursko, Estonsko, Slovinsko a Lotyšsko). Ačkoliv má Slovensko a Bulharsko větší rozlohu zemědělské půdy než například Nizozemsko a Belgie, vlivem postupného zavádění přímých plateb, mají k dispozici podstatně méně finančních prostředků. Dalším konkrétním příkladem je Polsko, které má téměř stejnou rozlohu zemědělské půdy, jako Velká Británie, ovšem částka přímých plateb je o téměř 13 mld. nižší.

Skutečnost, že nové členské státy mají v rámci přímých plateb k dispozici méně finančních prostředků je jedním z důvodů častých diskuzí a kritik zemědělců z těchto států. Následující obrázek 27 zachycuje výši přímých plateb na celé období 2007 – 2013 při přepočtu na jeden hektar zemědělské půdy.

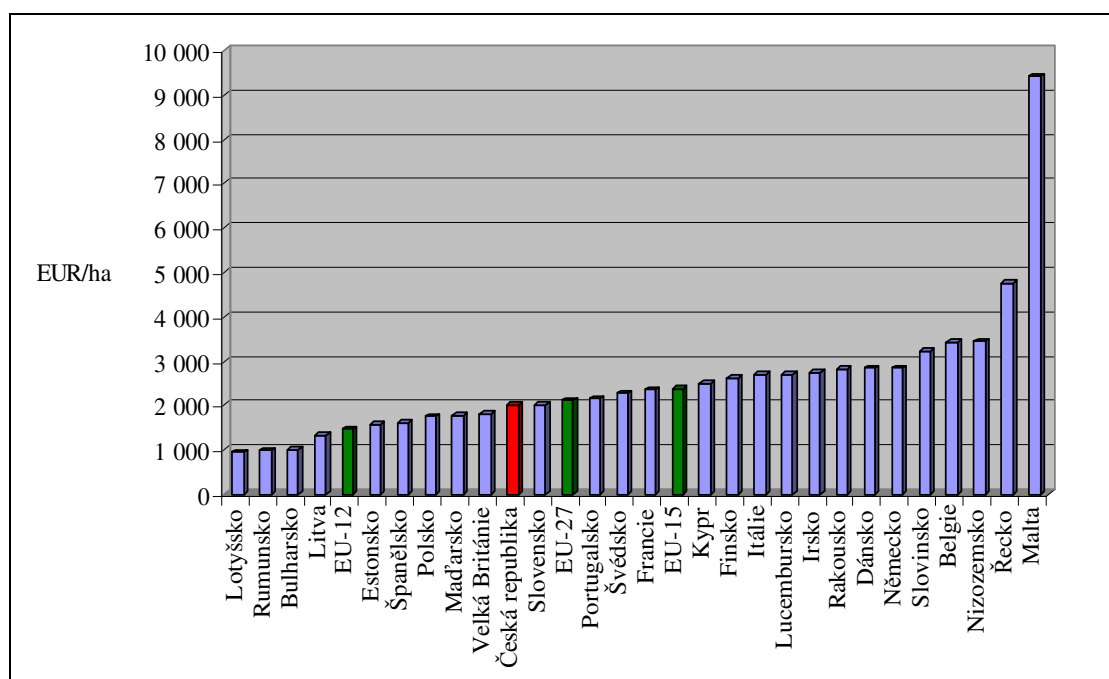
Obr. 27: Finanční alokace přímých plateb v letech 2007 – 2013 v EU-27

zdroj: Implementation and Vision of Common Agricultural Policy [online]. Utrecht: Council for the Rural Area [cit. 2010-01-10]. Dostupné z WWW: < <http://www.rlg.nl/cap/analysis.html>>, vlastní zpracování

Jak je z obrázku zřejmé, největší částku (pomineme-li Řecko, jehož výsledky jsou zkrácené) přímých plateb na hektar zemědělské půdy získají zemědělci v Nizozemsku a Belgii. Na předních místech žebříčku, resp. v první polovině, se nacházejí zejména staré členské státy. Průměrná hodnota přímých plateb v EU-15 je 1 966 EUR/ha. V nových členských státech EU-12 je průměrná hodnota 765 EUR/ha, tedy zhruba 40 % hodnoty přímých plateb u starých členských států. Kromě postupného zavádění přímých plateb jsou nové členské státy také znevýhodněny samotným výpočtem výše přímé platby. Výše těchto plateb byla stanovena na základě produkce v referenčním období 1996 – 1999. Toto období je ovšem v současné době

k výpočtu již irelevantní. Skutečný výnos je u většiny členských států odlišný. V České republice je referenční výnos obilovin 4,2 tuny z hektaru, ovšem skutečný výnos za období 2005 až 2008 je 4,71 t/ha.⁸⁵ Pokud by se tedy pro výpočet použil současný výnos, získali by čeští zemědělci vyšší platby. Petr Gandalovič, ministr zemědělství ČR, kritiku českých zemědělců podpořil: „Podmínky skutečně nejsou spravedlivé, až do roku 2013 s tím ale nemůžeme nic dělat.“⁸⁶ Česká republika má k dispozici za celé období 1 239 EUR/ha zemědělské půdy. V porovnání s ostatními novými členskými státy se jedná o poměrně vysokou částku.

Kritika dotačního systému ovšem nemůže být založena pouze na výši přímých plateb, k čemuž často dochází. V úvahu je třeba vzít i dotace na rozvoj venkova, které jsou u nových členských států, v porovnání se starými členskými státy, vyšší. Následující obrázek 28 zachycuje výši celkovou částku poskytnutých finančních prostředků (tj. přímé platby a prostředky na rozvoj venkova) na jeden hektar na celé programovací období 2007 – 2013.

Obr. 28: Finanční alokace přímých plateb a podpor v rámci rozvoje venkova v letech 2007 – 2013 v EU-27

zdroj: Implementation and Vision of Common Agricultural Policy [online]. Utrecht: Council for the Rural Area [cit. 2010-01-10]. Dostupné z WWW: < <http://www.rlg.nl/cap/analysis.html>>, vlastní zpracování

⁸⁵FIALOVÁ, Z. Podmínky se úplně nevyrovnají. [online] Agroweb.cz, 2009. [cit. 2010-01-12]. Dostupné z WWW: <http://www.agroweb.cz/Podminky-se-uplne-nevyrovnaji__s43x33612.html>

⁸⁶ LUKÁŠ, Z. Farmářům, těm je hej. *Ekonom*. 2010, č. 5, s. 38. ISSN 1210-0714

Největší částku celkové částky přímých plateb a podpor v rámci rozvoje venkova na hektar zemědělské půdy získají zemědělci z Malty. Tento stát výrazně převyšuje ostatní státy, což je způsobeno relativně vysokou podporou rozvoje venkova. Staré členské státy opět zauímají zejména přední pozice. Průměrná hodnota této finanční alokace v EU-15 je 2 375 EUR/ha, zatímco v nových členských státech EU-12 je průměrná hodnota 1 747 EUR/ha, tedy zhruba 74 % hodnoty v EU-15. Česká republika má k dispozici za celé období 2 015 EUR/ha zemědělské půdy.

Z této analýzy vyplývá, že vychází-li se nejenom z přímých plateb, ale i z podpory rozvoje venkova, nejsou rozdíly mezi jednotlivými státy tak výrazné. Přímé platby jsou tedy v nových členských zemích „dovrňovány“ podporou rozvoje venkova.

Dosud byly analyzovány absolutní hodnoty dotací. Vzhledem ke skutečnosti, že mezi jednotlivými zeměmi existují podstatné rozdíly v nákladech (například v roce 2007 zaplatil zemědělec za pronájem zemědělské půdy v Nizozemsku 444 EUR/ha, ve Španělsku 167 EUR/ha, v Litvě 12 EUR/ha, v Maďarsku 87 EUR/ha)⁸⁷, je třeba porovnávat dotace v jejich relativním vyjádření. Pokud by ve všech státech získali zemědělci stejnou výši dotací, přičemž jejich náklady jsou rozdílné, zemědělci s vyššími náklady by byli znevýhodněni. Následující analýza tedy zkoumá relativní výši dotací, tj. přímé platby a podpory v rámci rozvoje venkova ve vztahu k nákladům.

Následující tabulka 10 obsahuje údaje o nákladech a dotacích v relativním vyjádření dle skupin členských států.

Tab. 10: Komparace nákladů a dotací na hektar zemědělské půdy

	roční náklady (mil. EUR)	náklady/hektar (EUR)	průměrné roční dotace (mil. EUR)	průměrné roční dotace/ha (EUR)	podíl dotací na nákladech
EU-27	241 839,1	1 362,5	53 503,00	301,4	22,12 %
EU-15	201 879,6	1 612,2	42 492,43	339,3	21,05 %
EU-12	39 959,5	764,4	11 010,57	210,6	27,55 %

zdroj: Eurostat, Implementation and Vision of Common Agricultural Policy [online]. Utrecht: Council for the Rural Area [cit. 2010-01-10]. Dostupné z WWW: <<http://www.rlg.nl/cap/analysis.html>>, vlastní zpracování

⁸⁷ The Agricultural Situation in the EU 2008

Mezi náklady jsou v rámci této analýzy zahrnuty mezipotřeba (tj. náklady, které vstupují do hodnoty produkce během výrobního procesu) a mzdové náhrady za rok 2007. Průměrné roční dotace jsou vypočítány z celého programovacího období 2007 – 2013 za použití údajů z předcházející analýzy. Členské státy jsou rozděleny do 4 skupin na EU-12, tj. nové členské státy, které vstoupily do EU v letech 2004 a 2007, EU-15, tj. staré členské státy, a EU-27, tj. všechny členské státy.

Jak je z této tabulky patrné, náklady přepočtené na jeden hektar zemědělské půdy jsou u EU-15 více než dvounásobně vyšší než u EU-12. Dáno je to vyšší celkovou ekonomickou vyspělostí starých členských států. Co se týče průměrných ročních dotací na jeden hektar zemědělské půdy, i zde je jejich hodnota u EU-15 vyšší. Výpočet podílu dotací na nákladech pak ukazuje, že v EU-12 pokryjí dotace 27,55 % nákladů, zatímco v EU-15 je to 21,05 %. Nejedná se o výrazný rozdíl a dokonce je z tohoto hlediska mírně lepší situace na straně nových členských států. Na základě této analýzy tedy bylo zjištěno, že dotace jsou v relativním vyjádření k nákladům v starých i nových členských státech srovnatelné, čímž hypotéza, že **nové členské státy jsou v rámci dotačního systému společné zemědělské politiky znevýhodňovány**, nebyla potvrzena. Ačkoliv mají na hektar zemědělské půdy nižší dotaci, zohledníme-li i rozdílné výše jejich nákladů, nejsou v rámci SZP znevýhodňovány.

4.5 Dílčí závěr

Výdaje na společnou zemědělskou politiku tvořili již od jejího počátku významnou část rozpočtu EU. Navzdory několika reformám, mezi jejichž cíle patřilo i snižování výdajů na SZP, žádná z nich je výrazně nesnížila. Nejvíce finančních prostředků tradičně získávají státy s velkou rozlohou zemědělské půdy, tedy Francie, Německo, Itálie a Španělsko.

S novým programovacím obdobím 2007 – 2013 zanikl v rámci simplifikace SZP původní evropský fond sloužící k financování SZP, Evropský zemědělský záruční a rozvojový fond, a byl nahrazen dvěma novými fondy, Evropským zemědělským fondem a Evropským fondem pro rozvoj venkova, čímž se zprůhlednil systém financování jednotlivých pilířů SZP. Zároveň došlo k posílení rozvoje venkova a jeho přesunu ze strukturální politiky pod druhý pilíř SZP. Tyto změny tak byly pozitivním přínosem pro společnou zemědělskou politiku.

Již od počátku implementace dotačního systému společné zemědělské politiky byly finanční prostředky vynakládány zejména na exportní subvence a podporu trhu, tj. intervenční výkupy přebytků. Tyto dotace motivovaly zemědělce k vyšší produkci nerespektující skutečné potřeby trhu a nesoucí s sebou další náklady na skladování těchto přebytků, čímž se dále zvyšovala finanční náročnost SZP. Pozitivní změny v dotačním systému byly uskutečněny v rámci MacSharryho reformy, která sice nesnížila výdaje na SZP, ale zavedením přímých plateb zefektivnila alokaci těchto prostředků. V současné době jsou přímé platby dále oddělovány od produkce, což je významným přínosem k liberalizaci trhu.

Na základě analýzy zkoumající pozici nových členských států, což je často diskutovaným tématem a sami zemědělci dávají najevo svoji nespokojenost se současným dotačním systémem, resp. výší svých dotací, nebyla stanovená hypotéza o znevýhodňování nových členských států potvrzena. Přímé platby jsou sice vlivem jejich postupného zavádění na nižší úrovni, ovšem započítáme-li i výši podpor poskytovaných v rámci rozvoje venkova, rozdíl se výrazně sníží. Vezmeme-li v úvahu také rozdílnou úroveň nákladů v jednotlivých členských státech, zjistíme, že při přepočtu na hektar zemědělské půdy nejsou zemědělci z nových členských států znevýhodňováni.

5 Společná zemědělská politika EU v České republice

5.1 Koncepce agrární politiky a dotační systém před vstupem České republiky do EU

Zemědělství České republiky po druhé světové válce prošlo procesem tzv. kolektivizace. V roce 1949 byla více než polovina zemědělské půdy zabrána státem a z velké části přidělena státním statkům. Výsledkem kolektivizace byla nová struktura českého zemědělství, kdy zde působily jednotná zemědělská družstva, státní statky, státní podniky a malý počet soukromých hospodářství. Podpora byla poskytována prostřednictvím podpory cen produktů, zvýhodněných dlouhodobých investičních úvěrů, dotací na investiční výstavbu a zvýhodněných dodávek stavebního a jiného materiálu. Hospodářská činnost byla řízena direktivně. Jednotlivé podniky produkovaly dle předem stanoveného a přiděleného plánu. V pozdějších letech bylo zemědělství podporováno dotacemi pro podniky hospodařícími v horších přírodních podmínkách, příplatky k nákupním cenám zemědělských produktů při vyšší kvalitě či kvantitě, dotacemi k cenám při fluktuaci cen vstupů do zemědělství, dále dotacemi pro podniky s horšími hospodářskými výsledky a zápornou daní z obrátu. Cílem implementace těchto forem dotací bylo zachovat ceny potravin pro spotřebitele na předem určené úrovni. Při růstu cen vstupů, tj. nákladů, obdržely zemědělské podniky kompenzaci ve formě dotace.⁸⁸

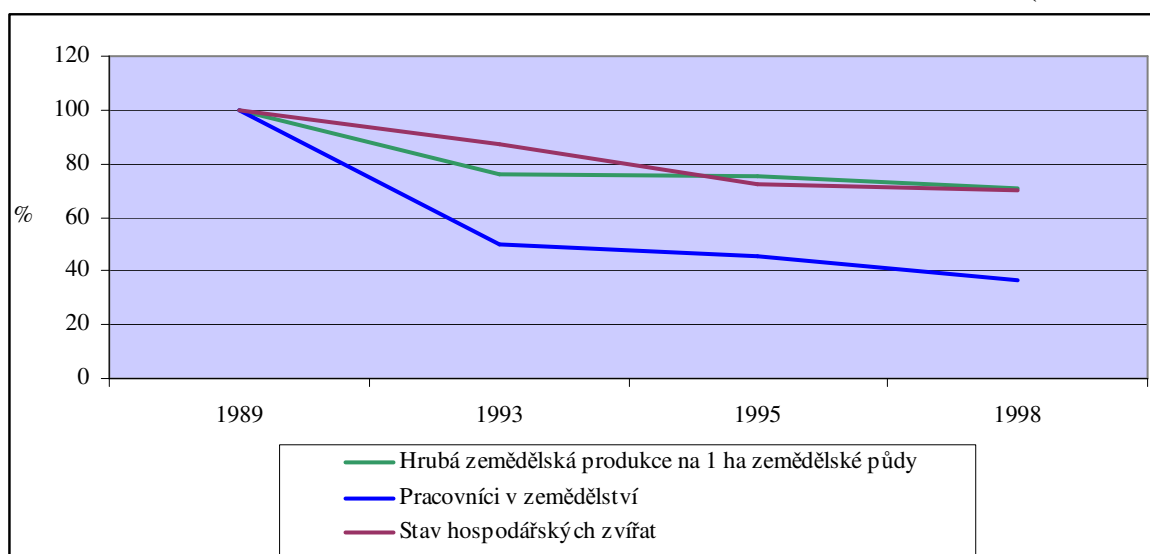
Po roce 1989 bylo české, resp. československé hospodářství radikálně reformováno s cílem vybudovat tržní ekonomické prostředí. Přejod z direktivně řízeného k tržnímu hospodářství se projevil ve všech odvětvích. Prvořadým úkolem v zemědělství bylo urovnání vlastnických vztahů. Dříve zabavená zemědělská půda a majetek byly restituovány, státní podniky byly privatizovány a zemědělská družstva transformována. Tento proces ovšem doposud nebyl dokončen a současná vláda se stále potýká s neuzavřenými kauzami.

Vývoj v 90. letech 20. století lze rozdělit na tři základní fáze, které reagovaly na nové politickoekonomické a sociální podmínky. Prvotním impulsem bylo zrušení spotřebitelských dotací u základních potravin. Cena tak vzrostly a na trhu došlo ke vzniku nerovnováhy ve formě převisu nabízeného množství nad poptávaným. Producenti zareagovali snižováním produkce. V první fázi, v letech 1990 až 1993, zemědělská produkce výrazně poklesla o 24 %.

⁸⁸ BEČVÁŘOVÁ, V. *Zemědělská politika*. 1. vyd. Brno: MZLU, 2001. 116 s. ISBN 80-7157-514-3

Zároveň se snížily stavy hospodářských zvířat o 13 % a 50 % pracovníků opustilo zemědělství. V druhé fázi, v letech 1994 až 1995, došlo ke zpomalení negativních trendů z předchozího období a u některých ukazatelů došlo dokonce k zlepšení. Zemědělská produkce v roce 1995 oproti roku 1993 poklesla pouze o 1 % a počet pracovníků se snížil o 10 %. Stav hospodářských zvířat se ovšem snížil o 17 %, což je v porovnání s předchozím obdobím výraznější změna. V třetí fázi, v letech 1996 až 1998, došlo opět k výraznějšímu poklesu zemědělské produkce, pracovníků i hospodářských zvířat.⁸⁹

(1989 = 100)

Obr. 29: Vývoj hrubé zemědělské produkce, pracovníků v zemědělství a hospodářských zvířat v letech 1989 až 1998

ČSÚ, vlastní výpočty

Přístupová jednání České republiky o vstupu do EU byla zahájena v roce 1998 na základě žádosti o členství podané v roce 1996. Jednání byla rozdělena dle jednotlivých projednávaných oblastí do třiceti jedna kapitol. Zemědělství bylo nejdéle vyjednávanou kapitolou. Česká republika se na členství v EU začala připravovat již několik let před samotným vstupem. Ministerstvo zemědělství zpracovalo dokument připravující zemědělství na nové podmínky a nástroje EU. Tento dokument, Koncepce agrární politiky na období před vstupem ČR do Evropské unie, byl schválen v lednu 2000. V koncepci byly vymezeny dvě etapy agrární politiky směřující k přípravě zemědělského sektoru ČR na vstup do EU.

Etapa *revitalizace*, která probíhala v letech 1999 až 2001, byla zaměřena na zotavení a stabilizaci zemědělského sektoru a na institucionální přípravu jeho vstupu do EU. Hlavním

⁸⁹ BEČVÁŘOVÁ, V. *Zemědělská politika*. 1. vyd. Brno: MZLU, 2001. 116 s. ISBN 80-7157-514-3

cílem této etapy bylo odstranění některých vnitřních vývojových problémů českého agrárního sektoru, nejzávažnějších vývojových překážek vzniklých v dosavadním průběhu reformy a celková stabilizace sektoru před jeho přizpůsobováním se podmínkám EU.

Etapa *adaptace* probíhající v letech 2002 až 2003 se snažila o co nejrychlejší plošné přizpůsobení zemědělského sektoru ČR podmínkám společné zemědělské politiky EU. Během této etapy byly subjekty zemědělského sektoru ČR připravovány na podmínky jednotného trhu EU a na efektivní využívání strukturálních fondů a jiných zdrojů EU zejména prostřednictvím programu SAPARD.

V koncepci byly formulovány čtyři pilíře zemědělské politiky ČR:

1. regulace trhu a podpora příjmů;
2. environmentální opatření (komplexní péče o půdu);
3. modernizace a transformace;
4. obecné služby a příprava na vstup do EU.⁹⁰

Následující tabulka 11 obsahuje čtyři pilíře zemědělské politiky ČR a jejich náplň v období revitalizace a adaptace.

Tab. 11: Pilíře zemědělské politiky ČR v období revitalizace a adaptace

Pilíře zemědělské politiky	Náplň pilířů zemědělské politiky	
	Revitalizace	Adaptace
Regulace trhu a podpora příjmů	<ul style="list-style-type: none"> • postupné zavedení organizace trhu hlavních komodit, • zlepšení podmínek agrárního obchodu, • zvýšení přímých podpor zemědělským podnikům 	<ul style="list-style-type: none"> • podpory pro všechny zemědělské podniky na trhu a pro zemědělské podniky ve znevýhodněných oblastech
Environmentální opatření	<ul style="list-style-type: none"> • podpora zvýšené péče o ornou půdu 	<ul style="list-style-type: none"> • společenská objednávka a úhrada veřejného zboží zajišťovaného zemědělstvím v oblasti životního prostředí a rozvoje venkova

⁹⁰ *Koncepce agrární politiky na období před vstupem do EU (1999 - 2003)*. Praha: Ministerstvo zemědělství ČR, 1999.

Modernizace a transformace podniků	<ul style="list-style-type: none"> • modernizace a diverzifikace činností zemědělských a potravinářských podniků, • dokončení privatizace a rozvoj struktury trhu 	<ul style="list-style-type: none"> • modernizace podniků agrárního sektoru, • diverzifikace činností zemědělských podniků, • rozvoj struktury trhu
Obecné služby a příprava na vstup do EU	<ul style="list-style-type: none"> • rozvoj institucí v souladu s požadavky EU, • zvýšená podpora obecných služeb pro zemědělské podniky 	<ul style="list-style-type: none"> • zajištění obecných služeb pro zemědělské podniky, • dokončení institucionální struktury agrárního sektoru v souladu s požadavky EU

zdroj: *Koncepce agrární politiky na období před vstupem do EU (1999 - 2003)*. Praha: Ministerstvo zemědělství ČR, 1999.

Dne 1. května 2004 vstoupila Česká republika do EU. Podporu nejenom v rámci společné zemědělské politiky EU, ale i strukturální politiky mohli čeští zemědělci využívat již před tímto datem. Postupně se tak začali orientovat v systému podpor z EU a zároveň se pomocí získaných finančních prostředků, resp. nákupem nových technologií, rekonstrukcí pracovišť apod., zvýšila jejich konkurenceschopnost. Kromě podpor z EU mohou zemědělci využívat národních dotací a podpor od Ministerstva zemědělství ČR a Podpůrného garančního rolnického a lesnického fondu, které zde existovaly již před samotným vstupem do EU.

Přístupová jednání týkající se zemědělství trvala téměř tři roky, což bylo nejdéle ze všech vyjednávaných kapitol. Jedním z témat rozsáhlých debat byla délka přechodného období pro přímé platby, největší položku zemědělských výdajů, které bylo stanoveno na deset let. Proti této době se ovšem kandidátské státy ohradily a snažily se tuto dobu zkrátit. Přechodné období s sebou totiž nese postupné zavádění přímých plateb, nikoliv jejich výplatu v plné výši od začátku členství. Zemědělci z nových členských států tak musejí na podporu ve stejné výši jako mají jejich kolegové z původní EU-15 počkat do konce přechodného období. Ovšem ani po skončení přechodného období jim ve skutečnosti nebude vyplácena částka srovnatelná se starými členskými státy. Určitou kompenzaci poskytuje možnost „dorovnání“ přímých plateb z národních zdrojů, tj. ze státního rozpočtu, po dobu přechodného období. I přes toto navýšení se celkově na úroveň EU-15 nedostanou. Způsobeno je to alokací těchto „dorovnávacích“ plateb, které jsou poskytovány pouze na určité plodiny a tak je nezíská automaticky každý zemědělec k přímé platbě, ale pouze ten, který tyto plodiny pěstuje. Argumentováno bylo ze strany EU tím, že zemědělství v deseti nových členských státech je třeba restrukturalizovat postupně a zavedení přímých plateb by tento proces z dlouhodobého hlediska ohrozilo.

Dalšími argumenty byl možný vznik nepokojů mezi lidmi na venkově (z důvodu vyšších příjmů zemědělců) a to, že postupné zavedení plateb by přispělo ke stabilizaci příjmů ze zemědělství. Plánovaná změna systému financování SZP a celkových výdajů na tuto politiku by pro nové členské státy mohla v konečném důsledku znamenat dosažení stejné úrovně podpor jako EU-15, ovšem v absolutních číslech by se mohlo jednat pouze o mírné zvýšení.⁹¹

5.1.1 Podpory poskytované Ministerstvem zemědělství ČR

Zemědělci v České republice mohli využívat podpory již před vstupem do Evropské unie. Finanční pomoc měla vždy různé podoby. Jednalo se o bezúročné půjčky, dotace (tj. nenávratná finanční podpora), výkupy komodit, legislativní opatření apod. Následující obrázek 30 popisuje systém podpor v roce 2002, tj. dva roky před vstupem, kdy se čeští zemědělci již připravovali na přicházející změnu a pomalu začali, kromě již pro ně známých podpor, využívat předvstupních nástrojů. Podpory se dělily do čtyř hlavních skupin.

I. Opatření a podpory v oblasti agrárního trhu	Podpora tržních cen v rámci organizace trhu
	Opatření v oblasti zahraničního obchodu
	Opatření k řízení nabídky
	Opatření ovlivňující poptávku
II. Podpory cen vstupů	Opatření ke zlepšení přístupu zemědělských podniků k finančním zdrojům v rámci úvěrové a dotační politiky
III. Přímé platby	
IV. Obecné služby	

Obr. 30: Systém podpor v České republice v roce 2002 dle jejich účelu
zdroj: vlastní zpracování

První skupina, *opatření a podpory v oblasti agrárního trhu*, je dále rozdělena na podpory tržních cen v rámci organizace trhu, opatření v oblasti zahraničního obchodu, opatření k řízení nabídky a opatření ovlivňující poptávku. *Podpora tržních cen v rámci organizace trhu* byla prováděna prostřednictvím subvencování vývozu, intervenčních nákupů, skladování a

⁹¹ SVATOŠ, M. Vybrané problémy při vyjednávání o kapitole 7 - Zemědělství a reforma Společné zemědělské politiky. [online] Institut pro evropskou politiku, 2002. [cit. 2009-10-05]. Dostupné z WWW: <http://www.europeum.org/disp_article.php?aid=571>

stanovením minimálních cen. Pro konkrétní komodity byly stanoveny konkrétní nástroje, které byly dle aktuální situace upravovány. Například pro mléko byla stanovena minimální cena (7,60 Kč pro rok 2002) a vývozy byly subvencovány. Pšenice byla v případě poklesu ceny na trhu o více jak 5 % oproti intervenční ceně vykupována. Mezi *opatření v oblasti zahraničního obchodu* patřil přístup na trh (tj. celní sazby, smluvní celní kvóty, dovozní licence, tzv. ochranná opatření a další opatření, například dočasné zvýšení celní sazby) a opatření k regulaci vývozu (tj. vývozní subvence, vývozní licence a pojištění vývozu), čímž mělo docházet k ochraně domácího trhu a kontrole nad zahraničním obchodem. Pro úspěšnou spolupráci s obchodními partnery ovšem nelze pouze chránit svůj trh, stanovovat limity a celní sazby. Je třeba komunikovat s ostatními státy, resp. s obchodními partnery, spolupracovat s nimi a koordinovat své aktivity, tedy otevřít své trhy ostatním státům a naopak proniknout na vnější trhy. Pro tento účel byly podepsány bilaterální a regionální obchodní dohody, kde jsou stanoveny například preferenční celní sazby, tj. nižší sazby při dovozu komodit z oblastí, s kterými jsou dohody uzavřeny. *Opatření k řízení nabídky* se týkalo mléka, cukru a plodin na orné půdě. Vypláceny byly například kompenzační platby za mléčné kvóty, které měly nahradit újmu podnikům způsobenou zavedením systému produkčních kvót mléka. *Opatření ovlivňující poptávku*, zahrnovalo tzv. školní mléko, kdy do základních, speciálních a pomocných škol bylo dodáváno mléko a mléčné výrobky za nižší, tedy subvencované ceny, a nepotravinářské užití některých zemědělských surovin.

Druhá skupina, *podpora cen vstupů*, měla zemědělcům pomoci získat finanční prostředky k dalšímu rozvoji prostřednictvím subvence úroků a garancí na bankovní úvěry, ale i dalšími opatřeními, například podpora vzniku odbytových organizací (jejich účelem je vytvoření efektivní marketingové struktury a podpora svých členů – zemědělských podniků a podnikatelů).

Třetí skupina, *přímé platby*, zahrnovala například platby za údržbu krajiny, uvedení orné půdy do klidu a podporu chovu krav bez tržní produkce mléka. Údržbou krajiny je zde myšleno hospodaření v tzv. méně příznivých oblastech, které nejsou pro klasickou zemědělskou činnost vhodné a zemědělcům zde hospodařícím jsou tak vypláceny platby za péči o tyto oblasti. Jedná se tedy o kompenzační platbu za to, že zemědělci dvakrát za rok posekají trávu a jinak tyto oblasti ke své činnosti nevyužívají.

Čtvrtá skupina, *obecné služby*, sloužila k podpoře výzkumu, poradenství, vzdělávání a propagaci v zemědělství. Podpory z této skupiny nebyly vázané na konkrétní podniky či komodity a mohli o ně žádat všichni zemědělci.

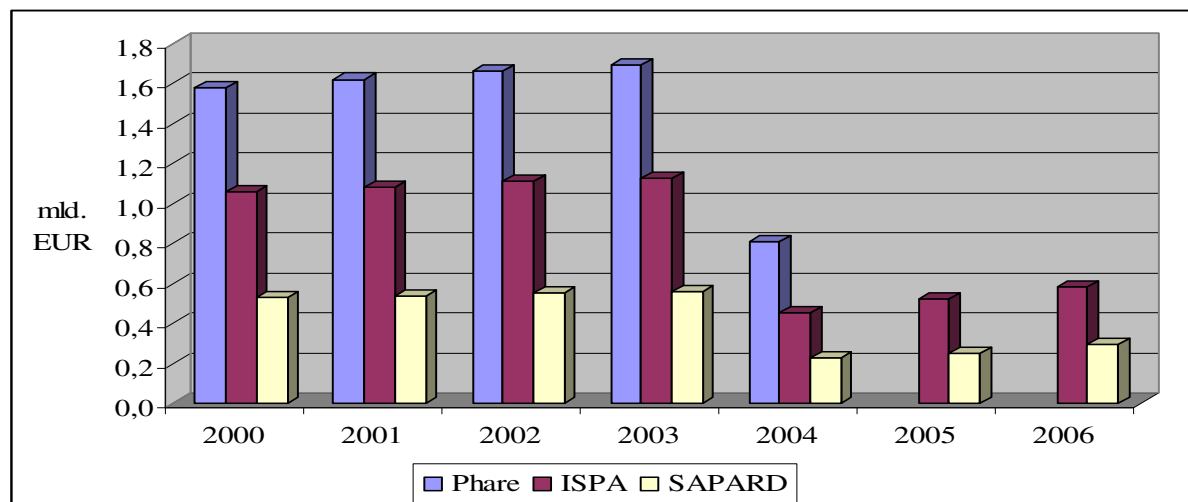
5.1.2 Předvstupní pomoc EU

Pro kandidátské státy byly vytvořeny tzv. předvstupní programy, jejichž cílem bylo zajistit rychlý a bezproblémový vstup do EU a připravit občany i úředníky na využívání systému podpor z EU. Sestaveny byly tři předvstupní programy - Phare, ISPA a SAPARD. Phare byl vytvořen v roce 1989 původně pouze pro podporu reforem politických systémů a ekonomické restrukturalizace v Polsku a Maďarsku. Postupně byl ovšem otevřen i pro zbývající kandidátské státy. Jeho cílem bylo pomoci státům přejít od centrálně plánovaného k tržnímu hospodářství. V ČR se program Phare skládal ze tří programových celků. První, národní programy, byl v tehdejší Československu zahájen již v roce 1990. Finanční prostředky byly získávány na základě tzv. Národního rozvojového plánu. Druhý celek, programy přeshraniční spolupráce, sloužil k financování projektů nejprve pouze mezi sousedícími kandidátskými a členskými státy, později i mezi samotnými kandidátskými státy. Třetí celek, mnohonárodní programy, byl určen pro společné projekty více států. Zemědělství čerpalo z programu Phare finanční prostředky zejména na vybudování potřebných administrativních struktur a mechanismů pro společnou zemědělskou politiku v ČR. Program ISPA (Instrument for Structural Policies for Pre-Accession), neboli Nástroj pro strukturální předvstupní politiku, byl založen v roce 2000 pro podporu investičních projektů přispívajících ke zlepšení infrastruktury životního prostředí a dopravních sítí. Speciálně pro sektor zemědělství byl určen program SAPARD.

SAPARD (Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development – Speciální předvstupní program pro zemědělství a rozvoj venkova) byl v roce 2000 schválen ve Výboru pro zemědělské struktury a rozvoj venkova. Jeho působnost byla omezena pouze na programovací období 2000 až 2006. V tomto období mohli zemědělci prostřednictvím programu SAPARD žádat o dotace na investice do zemědělského majetku a inovací.

Následující obrázek 31 zachycuje rozdělení finančních prostředků v rámci výše popsaných programů předvstupní pomoci Phare, ISPA a SAPARD pro kandidátské státy. Nejvíce financí bylo pro každý rok určeno na program Phare, který byl v roce 2004 ukončen a v rozpočtu EU

nebyly pro tento program dále vyčleněny finanční prostředky. Na program SAPARD bylo za celé období vyčleněno 2 965 mil. EUR, což je 18,2 % celkové částky předstupních programů. V předstupní fázi tedy nebylo zemědělství nijak upřednostňováno a naopak získalo v porovnání s ostatními programy mnohem méně finančních prostředků.

Obr. 31: Programy předstupní pomoci v letech 2000 až 2006 zdroj: Oficiální portál Evropské unie. [online] Europa.eu. [cit. 2009-08-01]. Dostupné z WWW: <<http://europa.eu.int/>>, vlastní zpracování.

V ČR byl program SAPARD zahájen v roce 2002. V rámci programového dokumentu Plán rozvoje zemědělství a venkova České republiky na období 2000 – 2006 byly stanoveny jednotlivé priority. První z nich, zvyšování konkurenceschopnosti zemědělství a potravinářství, pomáhala financovat investice do zemědělského majetku (technologie a budovy), marketing a kontrolu kvality potravin. Druhá, trvale udržitelný rozvoj venkovských oblastí, sloužila k financování rozvoje vesnic, infrastruktury a k podpoře diverzifikace hospodářských činností. Třetí prioritou, odborná pomoc, byla zaměřena na profesní vzdělávání. Program SAPARD byl ukončen k 30. listopadu 2005, kdy byla celá alokace pro ČR vyčerpána. Zajímavostí je, že ČR byla první, kdo z nových členských států veškeré prostředky vyčerpal. Celkem bylo proplaceno 3,9 mld. Kč (z toho 2,9 mld. Kč financováno EU, zbývající část Ministerstvem zemědělství ČR) na 1 495 projektů.

Z hlediska budoucího rozvoje zemědělského podniku a tedy zemědělství byly všechny zmíněné priority důležité a pomohly zemědělcům alespoň částečně se připravit na vstup do EU. Mnoho zemědělců nabízených možností plně využilo a díky dotacím zrekonstruovali budovy, zakoupili potřebné technologie či jinak podpořili své podnikání. Část zemědělců ovšem této možnosti nevyužila. Důvodů bylo více. Jednalo se o malou informovanost, chyby

v podávání žádostí a často také nezájem o zjišťování bližších informací a podávání žádostí. Zemědělství podnikatelé jsou v mnoha případech starší lidé, kteří nejsou ochotni či z časových důvodů ani nechtějí získávat nové informace a účastnit se seminářů pro ně určených. Unikají jim tak cenné rady a instrukce, díky kterým by měli možnost obdržet podporu. Tento problém se týká zejména dřívější generace zemědělců. Mladí zemědělci jsou naopak lidé, kteří sami vyhledávají informace a lépe se v dotačních možnostech orientují.

5.2 Dotační systém po vstupu do EU

Pro administraci finančních prostředků poskytovaných v rámci SZP musela Česká republika, stejně jako všechny ostatní členské státy, vytvořit platební agenturu. Původně byly pro tento účel ustanoveny dvě zemědělské platební agentury. První z nich, *Státní zemědělský intervenční fond (SZIF)*, měl provádět platby v rámci společných organizací trhu, poskytovat exportní subvence, administrovat vývozní a dovozní licence a systém produkčních kvót, dále provádět intervenční opatření a zajistit vybírání finančních dávek z výroby cukru. Druhá, *Agrární platební agentura (APA)* působící v rámci ministerstva zemědělství měla rozdělovat prostředky EU ze záruční sekce Evropského zemědělského orientačního a záručního fondu a realizovat Integrovaný administrativní a kontrolní systém (IACS). Z druhé, orientační sekce již zmíněného fondu, měla APA realizovat operační program Rozvoj venkova a multifunkční zemědělství. APA měla plnit funkci platební jednotky, což znamená, že by platby prováděla dle pokynů Ministerstva financí ČR. V červenci roku 2003 bylo rozhodnuto o sloučení obou připravovaných platebních agentur a dne 30. dubna 2004 byla Státnímu zemědělskému intervenčnímu fondu udělena akreditace, která potvrzuje jeho status platební agentury. SZIF se tak stal zprostředkovatelem finanční podpory, která byla poskytována Evropskou unií v rámci opatření společné zemědělské politiky. Kromě zabezpečování SZP v ČR je důležitá také jeho role Marketingové agentury při propagování potravinářských produktů. Nejvíce viděnou marketingovou činností je spravování značky KLASA, která se stala mezi spotřebiteli velice oblíbenou, avšak také často diskutovanou. Podmínky pro její získání nejsou nikterak přísné a ne vždy se tedy spotřebitel může spolehnout na tolik zdůrazňovanou nejvyšší kvalitu. Je udělována ministrem zemědělství na základě doporučení Státního zemědělského intervenčního fondu. Původně bylo cílem této značky propagovat české výrobky z českých surovin. Jednalo se ovšem o povolenou výjimku ze strany EU, která trvala tři roky a k 1. květnu 2007 skončila. S jejím koncem se změnil také slogan – z původního „Kupujte to

nejlepší z naší země“ na „Kupujte to nejlepší pro své nejbližší“. Nyní již o značku KLASA může požádat i zahraniční subjekt.^{92, 93}

Po vstupu ČR do EU v roce 2004 došlo ke změně v systému dotací a podpor, jak ukazuje obrázek 32. Dotace jsou dle jejich účelu děleny do pěti základních skupin, které jsou blíže popsány v následujících podkapitolách.

I. Přímé platby	jednotná platba na plochu (SAPS)
	národní doplňkové přímé platby (Top-Up)
	ostatní přímé platby
II. Podpory v rámci strukturální politiky EU	OP Rozvoj venkova a multifunkční zemědělství
	Horizontální plán rozvoje venkova
	program SAPARD
III. Národní podpory a opatření	
IV. Podpory tržních cen	
V. Dobíhající podpory z přestupního období	

Obr. 32: Systém podpor v České republice v roce 2004 dle jejich účelu
zdroj: vlastní zpracování

5.2.1 Přímé platby

Přímé platby jsou základní a z hlediska objemu finančních prostředků největší podporou, kterou zemědělci mohou získat a na kterou mají při splnění podmínek získání žádosti automaticky nárok. V roce 2004 byly přímé platby děleny na:

- jednotná platba na plochu (SAPS);
- národní doplňkové přímé platby (Top-Up);
- ostatní přímé platby.

⁹² Státní zemědělský intervenční fond ČR [online] Dostupné z WWW: <<http://www.szif.cz/irj/portal/anonymous/uvod>>

⁹³ zdroj: Struktura dotačních zdrojů [online]. Praha: Ministerstvo zemědělství ČR [cit. 2009-11-10] Dostupné z WWW: <<http://eagri.cz/public/eagri/dotace>>

Jednotná platba na plochu

Režim jednotné platby na plochu (Single Area Payment Scheme – SAPS) představuje zjednodušený systém vyplácení přímých plateb zemědělcům. Namísto několika jednotlivých plateb za různé plodiny je vyplácena pouze jedna platba dle rozlohy půdy splňující kritéria pro získání SAPS (konkrétně se jedná o ornou půdu, travní porost, vinici, chmelnici, ovocný sad, školku, zelinářské kultury a jiné kultury). Přímé platby se tak vypočítávají z celkové výměry zemědělské půdy bez přímé vazby na výši produkce. Tento systém se týká pouze nových členských států, které přistoupily v roce 2004, a je nepovinný. Kromě Slovinska a Malty SAPS využívají všechny nové státy. Časové období, kdy je možné uplatnit zjednodušený systém, byly původně tři roky s možností dvakrát prodloužit o jeden rok, to znamená maximálně pět let. Dle původních dohod měla tedy ČR ukončit režim jednotné platby na plochu do konce roku 2008 a od roku 2009 implementovat tzv. jednotnou platbu na podnik (Single Payment Scheme – SPS). Ovšem po jednání nových členských států s Evropskou komisí bylo rozhodnuto o prodloužení tohoto termínu až do roku 2013.

Významným handicapem nových členských států oproti původní EU-15 je často kritizovaný fakt, že nedostávají plnou výši finančních prostředků. Tabulka 12 zobrazuje tento vývoj i s konkrétní částkou pro ČR. Pro rok 2004, který je vstupním rokem, bylo stanoveno 25 % z průměru v EU. Do roku 2007 se tento podíl zvyšuje každý rok o pět procent, od roku 2007 o deset procent, čímž se na stejnou úroveň, jako je průměr v EU, dostaneme v roce 2013. Ve starých členských státech se přímé platby budou naopak snižovat, aby byl dosažen cíl snížení výdajů určených do zemědělství.

Tab. 12: Postupné zavádění přímých plateb v ČR

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
% z průměru v EU	25 %	30 %	35 %	40 %	50 %	60 %	70%	80%	90%	100 %

zdroj: Struktura dotačních zdrojů [online]. Praha: Ministerstvo zemědělství ČR [cit. 2009-11-10] Dostupné z WWW: <<http://eagri.cz/public/eagri/dotace>>

Žadatelem o platbu SAPS může být fyzická nebo právnická osoba obhospodařující zemědělskou půdu vedenou na její jméno v evidenci využití zemědělské půdy podle uživatelských vztahů, která podá Státnímu zemědělskému intervenčnímu fondu na jím vydaném formuláři žádost o platbu. Zemědělcům jsou platby vypláceny zpětně od konce daného roku do poloviny následujícího roku. Každá členská země obdrží pro daný rok tzv.

národní obálku, což je celkový finanční balík přímých plateb, která je poté rozpočítána na každý hektar oprávněné výměry zemědělské půdy dle podaných žádostí o přímou platbu. Následující tabulka 13 zobrazuje konkrétní částky plateb SAPS v ČR pro období 2004 až 2009.

Tab. 13: Sazba přímých plateb v ČR

	(Kč, běžné ceny)					
	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Kč/ha	1 833,00	2 110,70	2 517,80	2 791,50	3 072,70	3 710,00

zdroj: Struktura dotačních zdrojů [online]. Praha: Ministerstvo zemědělství ČR [cit. 2009-11-10] Dostupné z WWW: <<http://eagri.cz/public/eagri/dotace>>

Národní doplňková přímá platba Top-Up

Top-Up je platba, která je poskytována k jednotné platbě na plochu (SAPS). Tyto platby jsou financovány vládou daného státu, u nás konkrétně Ministerstvem zemědělství ČR. Platba v podstatě doplňuje zjednodušené přímé platby poskytované Evropskou unií tak, aby měli zemědělci z nových členských států možnost získat stejné finanční prostředky, jako jejich kolegové v ostatních státech EU. Jejich cílem je tedy zajistit českým zemědělcům konkurenceschopnost na evropském trhu. Dorovnání je ovšem možné pouze maximálně o 30 %. Dle podmínek pro navýšení plateb SAPS musí mít členský stát povolení od Evropské komise a celková částka přímé podpory nesmí přesáhnout částku přímé podpory, kterou by zemědělec dostal, pokud by působil v některém z dříve přistoupivších států. Bylo ovšem možné vyjednat výjimky, například v roce 2004 byla přímá platba SAPS na bramborový škrob dorovnána doplňkovou platbou na 100% úroveň EU-15.⁹⁴

Jak zachycuje následující tabulka 14, částku odpovídající průměru EU-15 obdrží čeští zemědělci díky platbám Top-Up sedmý rok členství ČR v EU, tedy v roce 2010. Poté bude vyplácení Top-Up ukončeno.

Tab. 14: Dorovnání přímých plateb pomocí top-Up

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
% z průměru EU včetně Top-Up	55 %	60 %	65 %	70 %	80 %	90 %	100 %	-	-	-

zdroj: vlastní zpracování

⁹⁴ Implementace uplatňování přijatého systému přímých plateb a související legislativy EU do zemědělské praxe v Královéhradeckém kraji. Jičín: Okresní agrární komora Jičín, 2004.

Platby Top-Up jsou vypláceny na konkrétní účel, s cílem podpořit dané oblasti, které by mohly být nejvíce ohroženy konkurencí z okolních států. V roce 2004 tak mohli o tuto platbu žádat zemědělci na ornou půdu, chmelníci, ovce a kozy, krávy bez tržní produkce mléka, skot a osivo pícnin a lnu.⁹⁵

Ostatní přímé platby

Ostatní přímé platby jsou součástí dotací spadajících pod Ministerstvo zemědělství ČR a Státní zemědělský intervenční fond. Hlavní složkou těchto plateb byly kompenzační platby za mléko, které měly nahradit újmu způsobenou zavedením systému produkčních kvót na mléko. Dále byla zemědělcům vyplácena podpora určená na pěstování lnu pro vlákno, včelařství a sklizeň máku. Od roku 2005 byla implementována podpora pro pěstování bylin pro energetické využití., jejíž smysluplnost je ovšem předmětem častých debat odborné i laické veřejnosti. Otázkou je, zda by mělo být podporováno pěstování plodin, které by měly sloužit jako palivo a které by za jiných okolností pěstovány nebyly. Vhodnější by bylo soustředit se na zpracování přebytků běžných plodin. Tak by se struktura rostlinné výroby neměnila a v dobách nadprodukce by se přebytky vhodně využily. V neposlední řadě je třeba upozornit na skutečnost, že nikdo přesně nedokázal spočítat výši energie potřebné na provoz strojů v procesu zpracování biopaliv, která je pravděpodobně srovnatelná, ne-li vyšší než energie získaná.

5.2.2 Podpory v rámci strukturální politiky

Strukturální politika Evropské unie má za cíl podpořit méně rozvinuté regiony a eliminovat tak rozdíly mezi bohatými a chudšími regiony. Vzhledem k objemu financí určených do této oblasti se jedná po společné zemědělské politice o druhou nejvýznamnější politiku. V roce 1990 bylo na SZP určeno 58 %, zatímco na strukturální operace 22 % z celkového rozpočtu. Postupně ale docházelo ke snižování výdajů na SZP a naopak k růstu výdajů na strukturální operace. V roce 2008 bylo na společnou zemědělskou politiku vyčleněno 43 % a na strukturální operace 45 % z celkového rozpočtu EU.⁹⁶ Tento trend je velice pozitivní a odpovídá principu solidarity, v jehož souladu by EU měla podporovat zejména ty regiony,

⁹⁵ *Implementace uplatňování přijatého systému přímých plateb a související legislativy EU do zemědělské praxe v Královéhradeckém kraji*. Jičín: Okresní agrární komora Jičín, 2004.

⁹⁶ Financial Programming and Budget [online]. European Commission. [cit. 2009-07-12]. Dostupné z WWW: <http://ec.europa.eu/budget/index_en.htm>

kteří pomoc potřebují, tj. regiony s nižší úrovní hrubého domácího produktu a pomocí vhodných nástrojů jim umožnit dosáhnout vyšších ekonomických výkonů.

Mezi tyto podpory patřily v České republice v roce 2004 operační program Rozvoj venkova a multifunkční zemědělství, Horizontální plán rozvoje venkova a předvstupní nástroj SAPARD, z kterého bylo možné ještě dva roky po jeho ukončení, tj. do konce roku 2006, čerpat dotace.

Operační program Rozvoj venkova a multifunkční zemědělství navázal na předvstupní nástroj SAPARD a byl zaměřen zejména na podporu zemědělské prvovýroby, zpracování zemědělských produktů, podporu lesního a vodního hospodářství a rozvoj venkova. Řídícím orgánem bylo Ministerstvo zemědělství ČR, zprostředkujícím orgánem Státní zemědělský a intervenční fond (SZIF). Na tento program bylo určeno zhruba 174 mil, což bylo v porovnání s ostatními čtyřmi operačními programy nejméně. V relativním vyjádření se jednalo o zhruba 12 % z celkové sumy financí poskytnutých Evropskou unií na strukturální změny v ČR.

Horizontální plán rozvoje venkova byl zaměřen na podporu tzv. mimoprodukční funkce zemědělství. Konkrétními dotačními tituly byla agroenvironmentální opatření (AEO), méně příznivé oblasti a oblasti s environmentálními omezeními (LFA – less favoured areas), lesnictví, resp. zalesňování zemědělské půdy a rychle rostoucí dřeviny, předčasné ukončení zemědělské činnosti a zakládání skupin výrobců. EU se na celkových výdajích podílela 80 %. Zbývajících 20 % financovala ČR.⁹⁷

Agroenvironmentální opatření (AEO) je klíčový dotační titul, jehož hlavním úkolem je ochránit a zlepšit životní prostředí a krajinu. Zemědělec, který bude hospodařit tak, aby byl šetrný k životnímu prostředí dostane podporu, která by mu měla kompenzovat určitou újmu, která jim byla způsobena formou hospodaření, které je příznivé k životnímu prostředí, ovšem nákladnější z hlediska financí i vlastní práce zemědělců. Podpora LFA (Less Favoured Areas – Méně příznivé oblasti) je poskytována s cílem ochrany životního prostředí, zajištění odpovídajících příjmů a zvýšení konkurenceschopnosti zemědělců, kteří hospodaří v oblastech splňující kritéria méně příznivých oblastí, tj. zejména horské a podhorské oblasti s vyšší nadmořskou výškou, svažitostí půdy a nižší průměrnou roční teplotou. Lesnictví, resp. zalesňování zemědělské půdy je opatření, které mohou využít nejenom zemědělci, ale

⁹⁷ *Podpora zemědělství v rozšířené Evropě*. Praha: Ministerstvo zemědělství ČR, 2003. ISBN 80-7084-293-8

všeobecně vlastníci zemědělské půdy, k zalesnění této půdy. Cílem je snížit množství zemědělské půdy a naopak zvýšit množství zalesněné plochy. Předčasné ukončení zemědělské činnosti je opatření, které má za cíl posílit ekonomickou a sociální dimenzi trvalé udržitelnosti zemědělství a venkova odchodem starších zemědělců a nastoupením mladších, kteří by měli být schopni zlepšit ekonomickou životaschopnost zemědělských podniků. Zakládání skupin výrobců má za cíl zajistit zemědělcům konkurenceschopnost v podmínkách jednotného trhu EU. Specializované skupiny výrobců by měly zemědělským výrobkům zajistit efektivní marketing a odbyt.⁹⁸

S novým programovým obdobím 2007 - 2013 došlo v systému financování k několika změnám.⁹⁹ Jednou z těchto změn je přesun veškerých opatření ze strukturálních operací (tj. opatřeních týkajících se rozvoje venkova) pod společnou zemědělskou politiku. Financovány jsou nově vzniklým Evropským zemědělským fondem pro rozvoj venkova.

5.2.3 Národní podpory a opatření

Národní podpory jsou sestavovány a implementovány vládou v souladu se zásadami společného trhu EU. Jejich konečná podoba musí být Evropskou komisí schválena. Konkrétní dotační tituly jsou každoročně upravovány a jejich cílem je zejména podpořit produkci, která není podporována ze strany EU, čímž je znevýhodňována. Mezi národní podpory jsou zařazeny i dotace úroků z úvěrů poskytnutých Podpůrným garančním rolnickým a lesnickým fondem (PGRLF), které zemědělci často využívají zejména při nákupu zemědělské techniky. Nejenže od banky mohou získat výhodnější úvěr, ale část úroků jim PGRLF pomůže splatit. V situaci, kdy se zemědělci snaží minimalizovat své náklady je tato pomoc významná.

5.2.4 Podpory tržních cen

Podpory tržních cen jsou prováděny prostřednictvím tzv. společné organizace trhu (SOT). Základní členění těchto podpor je dle jejich působení na opatření v zahraničním obchodu a opatření na domácím trhu. Zahraničním obchodem je od vstupu ČR do EU myšlen obchod s nečlenskými, tzv. třetími státy. Zde se musíme řídit legislativou společné obchodní politiky

⁹⁸ *Struktura dotačních zdrojů* [online]. Praha: Ministerstvo zemědělství ČR Dostupné z WWW: <<http://eagri.cz/public/eagri/dotace>>

⁹⁹ Podrobněji viz kapitola 5.2.6.

a společné zemědělské politiky. Obchod mezi jednotlivými členskými státy je volný, bez regulace ze strany EU. ČR svým vstupem do EU přijala pravidla, kterými se obchod s členskými i nečlenskými státy řídí a musí je respektovat.

Opatření v zahraničním obchodu zahrnuje přístup na společný trh a vývoz mimo tento trh. Přístup na trh je kontrolován pomocí tarifních opatření a dovozních licencí. Tarifní opatření, tj. celní sazby, byly po vstupu do EU harmonizovány dle společného celního sazebníku. Dovážet komodity z tzv. třetích zemí je možné na základě dovozních licencí, které jsou řízeny Komisí. Naopak vývoz mimo společný trh je podporován subvencemi na konkrétní výrobky, například na mléčné výrobky, či hovězí maso, čímž se EU zbavuje přebytků. Analogicky k dovozním licencím jsou uplatňovány vývozní licence, opět dle pravidel EU. Zahraniční obchod je podporován různými dohodami uzavřenými mezi EU a jednotlivými nečlenskými zeměmi.

Opatření na domácím trhu zahrnuje finanční podpory a podpory intervenčního skladování. Příkladem finanční podpory je tzv. školní mléko, kdy stát přispívá na mléčné výrobky prodávané ve školách. V rámci intervenčního skladování je v ČR za předem stanovenou intervenční cenu vykupováno a následně skladováno vepřové maso a obiloviny (pšenice, ječmen a kukuřice).

Konkrétní opatření pro jednotlivé komodity jsou administrovány Státním zemědělským a intervenčním fondem. Cílem společné organizace trhu je regulace trhu a minimalizování negativních dopadů způsobených výkyvy poptávky a nabídky na trhu.

5.2.5 Dobíhající podpory z předvstupního období

Mezi dobíhající podpory z předvstupního období jsou zařazeny podpory, které byly vstupem do EU ukončeny, ovšem závazky z nich vzniklé před datem vstupu byly stále propláceny. Největší položkou byl SAPARD.

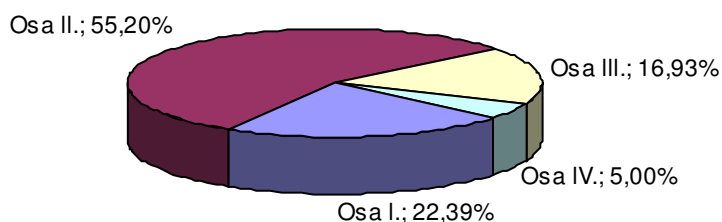
5.2.6 Změny v systému podpor v ČR v novém programovém období 2007 – 2013

Následující obrázek 33 ukazuje systém dotací v roce 2008, tj. pro nové programové období 2007 – 2013. Přímé platby, národní podpory a opatření a podpory tržních cen zůstaly zachovány. V porovnání s předcházejícím obdobím došlo z hlediska systému dotací k přesunu podpor poskytovaných v rámci strukturální politiky plně pod druhý pilíř společné zemědělské politiky, rozvoj venkova, který je v ČR realizován prostřednictvím Programu rozvoje venkova.

I. Přímé platby	jednotná platba na plochu (SAPS)
	národní doplňkové přímé platby (Top-Up)
	ostatní přímé platby
II. Podpory v rámci politiky rozvoje venkova	Program rozvoje venkova
III. Národní podpory a opatření	
IV. Podpory tržních cen	

Obr. 33: Systém podpor v České republice v roce 2008 dle jejich účelu
zdroj: vlastní zpracování

Program rozvoje venkova ČR je rozdělen do čtyř os. Procentuální rozdělení finančních prostředků dle jednotlivých os je uvedeno v následujícím obrázku 34.

Obr. 34: Rozdělení finančních prostředků dle jednotlivých os Programu rozvoje venkova ČR na období 2007 – 2013

zdroj: Program rozvoje venkova České republiky na období 2007 – 2013, vlastní zpracování.
Dostupné z WWW: <http://www.mze.cz/UserFiles/File/EAFRD/PRV_oficiln_schvlen.pdf>

Osa I. je zaměřena na zlepšení konkurenceschopnosti zemědělství a lesnictví a jejím cílem je mimo jiné vytvoření silného zemědělsko-potravinářského odvětví, modernizace zemědělských podniků, zvýšení kvality produktů a snížení věkového průměru pracovníků

v zemědělství. Osa II. je zaměřena na zlepšování životního prostředí a krajiny, s cílem zachovat venkovské krajiny a podpořit zemědělské postupy šetrné k životnímu prostředí. Osa III. se zaměřuje na podporu kvality života ve venkovských oblastech a diverzifikaci hospodářství venkova. Jejím cílem je zajištění vyšších příjmů venkovských obyvatel, rozvoj venkovské infrastruktury a přispění k vyšší úrovni vzdělanosti a uplatnění venkovských obyvatel na trhu práce. Osa IV. se týká programu Leader a jejím cílem je realizace místní rozvojové strategie a spolupráce místních partnerství. Jak je z obrázku zřejmé, největší položkou je osa II., která tvoří více jak polovinu rozpočtu na Program rozvoje venkova ČR.¹⁰⁰

5.3 Financování společné zemědělské politiky EU v České republice

Tato kapitola navazuje na předcházející kapitolu 4.4 týkající se dotačních možností českých zemědělců po vstupu ČR do EU. Jednotlivé formy podpor jsou analyzovány z hlediska přidělených finančních prostředků.

Po vstupu do EU mohou zemědělci v ČR získat finanční prostředky prostřednictvím podpor, které jsou uvedeny na následujícím obrázku 35.

	Oblast podpory		Fond EU
2004 – 2006	SZP	I. pilíř - přímé platby (SAPS) - společné organizace trhu	EAGGF - záruční část
		II. pilíř - rozvoj venkova - některá opatření HRDP	
		Strukturální politika - Rozvoj venkova - některá opatření HRDP - OP Rozvoj venkova a multifunkční zemědělství - SAPARD	EAGGF - orientační část
2007 – 2013	SZP	I. pilíř - přímé platby (SAPS) - společné organizace trhu	EAGF
		II. pilíř - rozvoj venkova - Program rozvoje venkova	EAFRD

Obr. 35: Pilíře společné zemědělské politiky a jejich financování v České republice

zdroj: vlastní zpracování

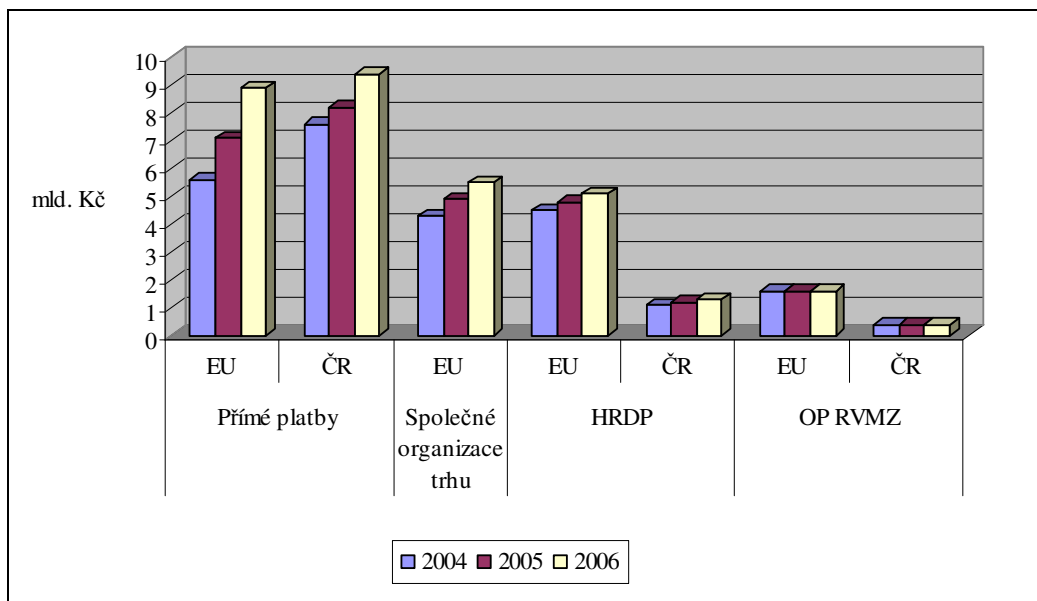
¹⁰⁰ Program rozvoje venkova České republiky na období 2007 – 2013

Do roku 2006 mohli zemědělci čerpat dotace v rámci společné zemědělské politiky i v rámci strukturální politiky. SZP se dělila na dva pilíře. První pilíř sloužil k financování přímých plateb a společných tržních organizací. Druhý pilíř podporoval rozvoj venkova, který byl v ČR realizován prostřednictvím Horizontálního programu rozvoje venkova (Horizontal Rural Development Plan – HRDP). Oba pilíře byly financovány ze záruční sekce Evropského zemědělského záručního a orientačního fondu. Kromě toho byl rozvoj venkova podporován v rámci strukturální politiky prostřednictvím HRDP, operačního programu Rozvoj venkova a multifunkční zemědělství a předvstupního nástroje SAPARD. Financován byl z orientační části Evropského zemědělského záručního a orientačního fondu. Společná zemědělská politika v ČR nebyla financována pouze z fondů EU, ale také národním rozpočtem. Konkrétně se jednalo o doplňkové platby Top-Up, které byly financovány pouze z národního rozpočtu a také o některá opatření Horizontálního programu rozvoje venkova, kde se aplikoval princip spolufinancování, dle kterého se na financování podpor ze strukturálních fondů EU musí podílet i členské státy.

S novou finanční perspektivou 2007 – 2013 došlo k několika změnám. Hlavní změnou byl přesun rozvoje venkova ze strukturálních fondů zcela pod druhý pilíř společné zemědělské politiky. Kromě toho byly vytvořeny dva nové fondy, Evropský zemědělský záruční fond (EAGF) a Evropský zemědělský fond pro rozvoj venkova (EAFRD). EAGF financuje první pilíř SZP, tj. přímé platby a společnou organizaci trhu, zatímco EAFRD financuje druhý pilíř, tj. rozvoj venkova, prostřednictvím Programu rozvoje venkova. Na jeho financování se podílí i ČR. Kromě toho jsou z národního rozpočtu financovány i doplňkové platby Top-Up.

5.3.1 Vývoj finančních prostředků poskytnutých do zemědělství ČR v rámci společné zemědělské politiky EU

Následující obrázek 36 zachycuje výši poskytnutých finančních prostředků na SZP pro období 2004 až 2006.

Obr. 36: Finanční alokace výdajů na společnou zemědělskou politiku v ČR v letech 2004 až 2006

zdroj: Implementace uplatňování přijatého systému přímých plateb a související legislativy EU do zemědělské praxe v Královéhradeckém kraji, Okresní agrární komora Jičín, 2004. vlastní zpracování.

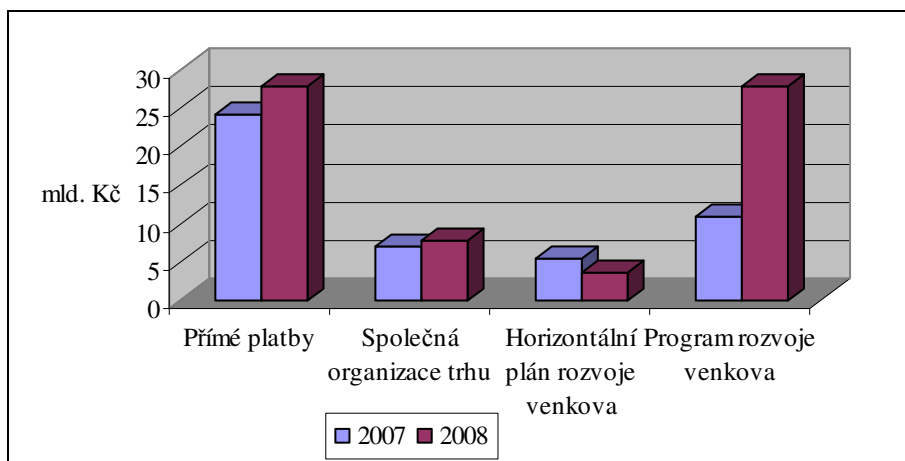
Jak je z obrázku zřejmé, největší položkou jsou přímé platby, na které bylo pro celé období vyčleněno 21,6 mld. Kč z fondů EU a 25,2 mld. Kč ze státního rozpočtu. Druhou největší položkou je HRDP, na který bylo celkem vyčleněno 14,4 mld. Kč z fondů EU a 3,6 mld. Kč ze státního rozpočtu. Následují tržní opatření s celkovou sumou 14,7 mld. Kč, která jsou plně financována Evropskou unií. Na operační program RVMZ bylo z fondů EU vyčleněno 4,5 mld. Kč a ze státního rozpočtu 1,2 mld. Kč. Za celé období 2004 – 2006 bylo možné z fondů EU čerpat 55,4 mld. Kč, ze státního rozpočtu 30,0 mld. Kč. Detailní přehled poskytnutých finančních prostředků je uveden v příloze G.

Pro nové programové období 2007 – 2013 byla schválena finanční perspektiva¹⁰¹, která určila maximální limity pro výdaje jednotlivých rozpočtových kapitoly jako celek. Výše výdajů pro konkrétní státy v jednotlivých letech je dle rozpočtové procedury stanovována během celého roku před samotným rokem, pro který je rozpočet sestavován.

Následující obrázek 37 zachycuje výdaje dle rozpočtu na přímé platby, společnou organizaci trhu, Horizontální plán rozvoje venkova a Program rozvoje venkova v letech 2007 a 2008 pro ČR. Výše přímých plateb pro současné programové období byla stanovena již při vstupu ČR

¹⁰¹ Podrobněji viz kapitola 4.3.

do EU v rámci postupného zavádění přímých plateb, kdy výše plateb progresivně roste. Výdaje na společnou organizaci trhu jsou stanovovány každoročně v rámci rozpočtu EU. Horizontální plán rozvoje venkova již pouze dobíhá a opatření, která byla tímto plánem financována přešla v roce 2007 pod Program rozvoje venkova. Celkové tak čeští zemědělci měli možnost čerpat 47 mld. v roce 2007 a 67 mld. v roce 2008. Detailní přehled poskytnutých finančních prostředků je uveden v příloze H.

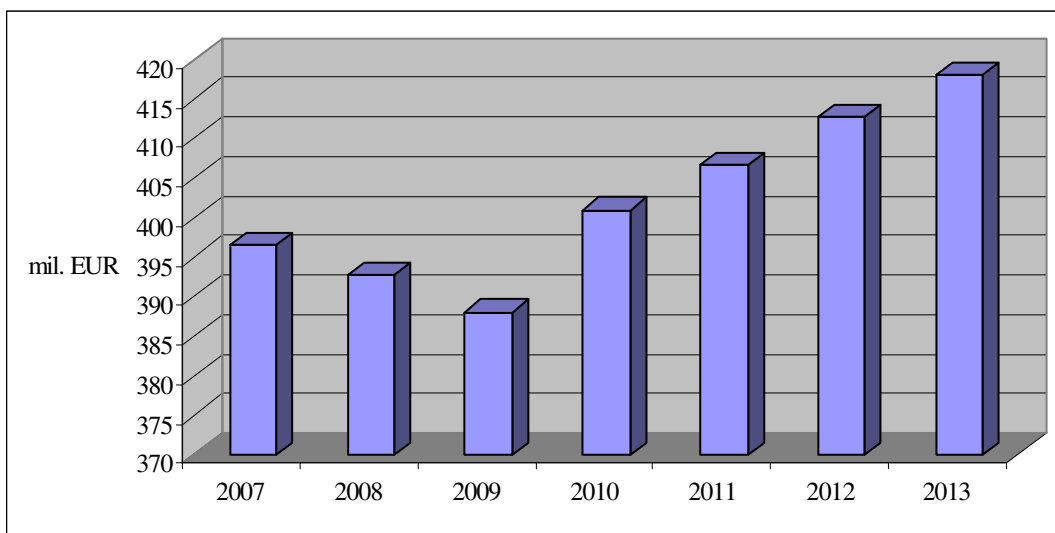
Obr. 37: Finanční alokace výdajů na společnou zemědělskou politiku v ČR v letech 2007 a 2008

zdroj: Zpráva o stavu zemědělství za rok 2008, Ministerstvo zemědělství ČR

Rozvoj venkova tvořící druhý pilíř SZP je popsán v dokumentu Program rozvoje venkova ČR na období 2007 – 2013 (PRV), který vychází z Národního strategického plánu rozvoje venkova. Realizace PRV by měla přispět k rozvoji venkovského prostoru ČR, zlepšení stavu životního prostředí a snížení negativních vlivů intenzivního zemědělství.¹⁰²

Financován je rozvoj venkova z nově vytvořeného fondu Evropského fondu pro rozvoj venkova (EAFRD). Následující obrázek 38 zachycuje finanční alokaci výdajů EAFRD v letech 2007 – 2013 v ČR. Pro čerpání těchto finančních prostředků platí tzv. pravidlo n+2, tzn. že dotace pro daný rok mohou být vyčerpány nejpozději během následujících dvou let.

¹⁰² Národní strategický plán rozvoje venkova České republiky pro období 2007 - 2013. [online]. Praha: MZe ČR, 2007. Dostupné z WWW: <http://www.mze.cz/UserFiles/File/EAFRD/PRV_oficiln_schvlen.pdf>

Obr. 38: Finanční alokace výdajů EAFRD v letech 2007 – 2013 v ČR

zdroj: Program rozvoje venkova ČR na období 2007 – 2013, Ministerstvo zemědělství ČR, vlastní zpracování.

Pro rok 2007 bylo určeno na rozvoj venkova 396,6 mil. EUR, v roce 2013 by tato částka měla činit 417,9 mil. EUR. Celkem je na rozvoj venkova pro programovací období 2007 – 2013 určeno 2,8 mld. EUR.¹⁰³ Od roku 2010 mají tyto výdaje rostoucí trend, který souvisí s modulací, tj. přesunem finančních prostředků z prvního do druhého pilíře SZP, tedy z opatření souvisejících s trhem do rozvoje venkova.

5.3.2 Čerpání dotací a podpor poskytnutých prostřednictvím společné zemědělské politiky EU

Společná zemědělská politika EU nabízí členským státům možnost získání finančních prostředků z evropských fondů (EAGGF, nyní EAGF a EAFRD)¹⁰⁴ prostřednictvím různých forem dotací. Výsledná výše čerpaných dotací závisí nejenom na samotných zemědělci, ale také na vládě ČR, která schvaluje programový dokument týkající se rozvoje venkova na konkrétní programové období, a také na Ministerstvu zemědělství ČR, které vypisuje konkrétní kola výzev na základě kterých mohou zemědělci žádat o dotace. Případné chyby v administraci či v komunikaci s orgány EU mohou opozdit začátek čerpání dotací a snížit konečnou výši získaných finančních prostředků.

¹⁰³ Národní strategický plán rozvoje venkova České republiky pro období 2007 - 2013. [online]. Praha: MZe ČR, 2007. Dostupné z WWW: <http://www.mze.cz/UserFiles/File/EAFRD/PRV_oficiln_schvlen.pdf>

¹⁰⁴ Podrobněji viz kapitola 3.2.

Tato kapitola se věnuje míře čerpání přidělených finančních prostředků. Zkoumán je poměr mezi rozpočtem v jeho konečné podobě a skutečnou výší čerpaných prostředků, tj. výší plnění rozpočtu. Čeští zemědělci začali evropský dotační systém využívat již před samotným vstupem do EU prostřednictvím předvstupního nástroje SAPARD. Kromě těchto praktických zkušeností měli poměrně velké množství příležitostí k absolvování různých kurzů a přednášek týkajících se postupu získávání dotací. Nejdůležitějším informačním zdrojem ovšem jsou příručky vydávané Ministerstvem zemědělství ČR a Státním zemědělským intervenčním fondem, které jsou přehledné a kde mohou zemědělci nalézt informace a postup jak o dotaci žádat. V případě nutnosti je také možné kontaktovat některou z již jmenovaných institucí a nejasnosti konzultovat. Informačních zdrojů je tedy dostatek. Problémem může být ovšem skutečnost, že mnoho zemědělců (zejména fyzických osob) nemají příliš volného času a ani zájem tyto zdroje procházet a hledat své dotační možnosti. Nespornou výhodou větších podniků je tak vlastní ekonom, který se dotacím věnuje, vyhledává aktuální informace, připravuje projekty a předkládá žádosti o dotace.

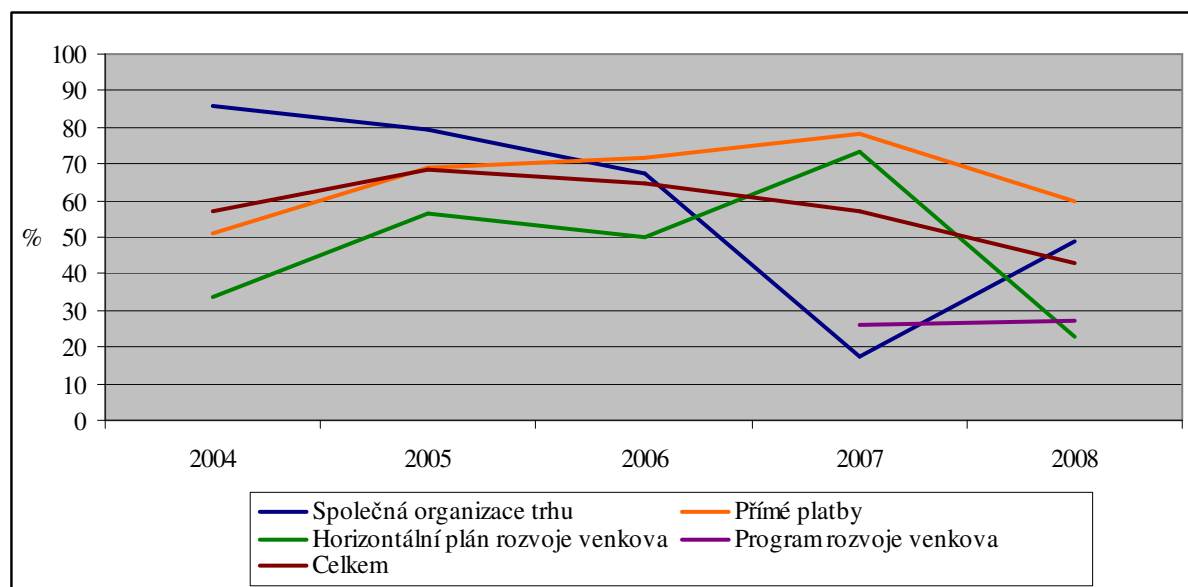
Ačkoliv se Ministerstvo zemědělství ČR snažilo připravit české zemědělce na nové podmínky a nové možnosti, objevovaly se zpočátku ve velké míře problémy týkající se správného podávání žádostí, dodržování stanovených pravidel a nařízeních apod.

S přibývajícím počtem let členství ČR v EU se ovšem dá předpokládat, že zemědělci se přizpůsobí novým podmínkám a finanční prostředky nabízené prostřednictvím různých dotačních titulů budou využívat ve stále větší míře. Cílem následující analýzy je tedy potvrzení či vyvrácení **hypotézy, že míra čerpání nabízených podpor z fondů EU má rostoucí trend, který souvisí s postupným získáváním zkušeností a rostoucí informovaností českých zemědělců.**

Pro potvrzení či vyvrácení této hypotézy budou porovnávány přidělené a čerpané prostředky na společnou organizaci trhu, přímé platby, Horizontální plán rozvoje venkova (od roku 2007 Program rozvoje venkova) a SAPARD. Přímé platby jsou pro zemědělce nejspodněji získatelné dotace, na které nemusí zpracovávat projekt, pouze podávají žádost ve formě vyplněného formuláře. V rámci společné organizace trhu mohou zemědělci žádat o intervenční výkup přebytků, vývozní subvence a další podpory, jejichž konkrétní forma je u každé komodity specifická a je třeba informovat se, například prostřednictvím internetových

stránek SZIF, na aktuální možnosti. V rámci horizontálního plánu rozvoje bylo možné žádat o LFA, AEO a další podpory, které v současném programovém období spadají pod Program rozvoje venkova. Některé z těchto podpor je možné získat na základě jednoduché žádosti, pro jiné musí být vypracován projekt. Jejich získávání je tedy náročnější a často již tato skutečnost zemědělce odradí a o dotace nežádají.

Obrázek 39 zachycuje vývoj čerpání finančních prostředků v rámci SZP v letech 2004 až 2008 v jeho procentuálním vyjádření, tj. míru čerpání podpor poskytnutých v rámci SZP.

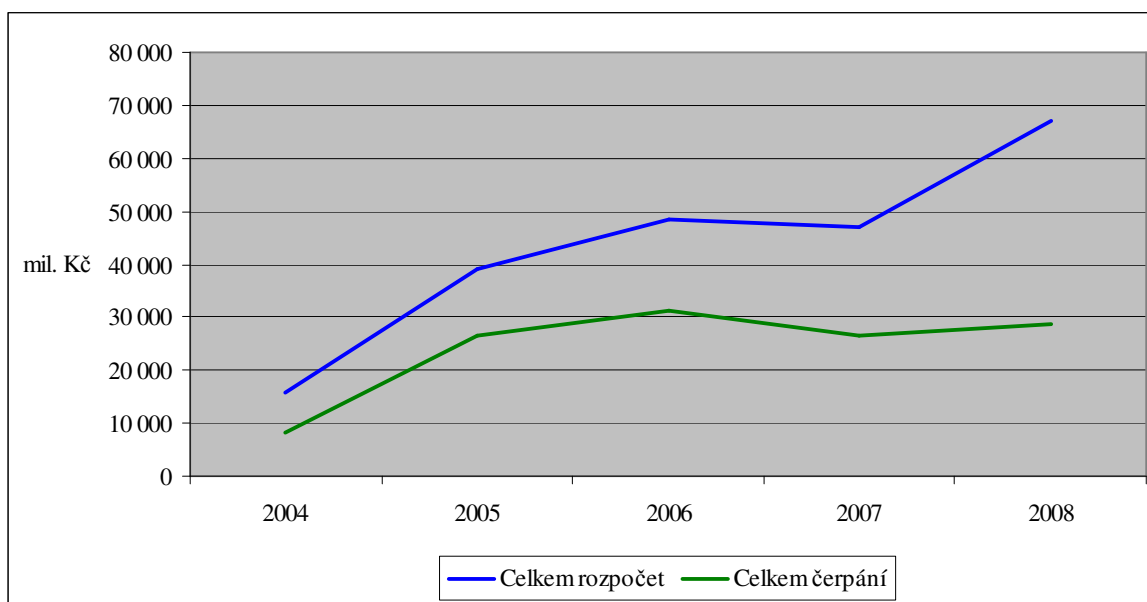

Obr. 39: Vývoj čerpání podpor v rámci SZP v letech 2004 až 2008: procentuální vyjádření

zdroj: Zelené zprávy o stavu zemědělství v ČR za roky 2004 až 2008, Ministerstvo zemědělství ČR, vlastní zpracování

Z obrázku je zřejmé, že není jasný trend. Ačkoliv by se tedy dalo předpokládat, že s každým dalším rokem členství ČR v EU budou zemědělci čerpat dotace ve vyšší míře, neděje se tak. U většiny forem podpor byl v roce 2008 oproti roku 2004 zaznamenán pokles výše plnění rozpočtu. Přímé platby, které je nejsnazší získat, dosáhly maxima svého čerpání, tj. 78,5 %, v roce 2007. Způsobeno je to podmínkami, které žadatelé o přímé platby musí dodržet, a často tak dotaci nezískají, případně ani nežádají. Například u jednotné platby na plochu (SAPS) je třeba dodržovat tzv. podmínky dobrého zemědělského a environmentálního stavu. Jedná se o pravidla, kterými se zemědělec musí řídit a respektovat je při své zemědělské činnosti. Jejich cílem je ochrana přírody. Dalším důvodem jsou administrativní problémy při podávání žádostí o dotace, které ovšem bývají většinou vyřešeny ku prospěchu žadatele a žádost je v pořádku přijata.

Klesající míra čerpání poskytnutých podpor nemusí být spojena se samotným poklesem čerpaných finančních prostředků. Vývoj výdajů rozpočtu a výši jejich čerpání v absolutním vyjádření zachycuje obrázek 40.

Obr. 40: Vývoj výdajů rozpočtu a jejich čerpání v rámci SZP v letech 2004 až 2008

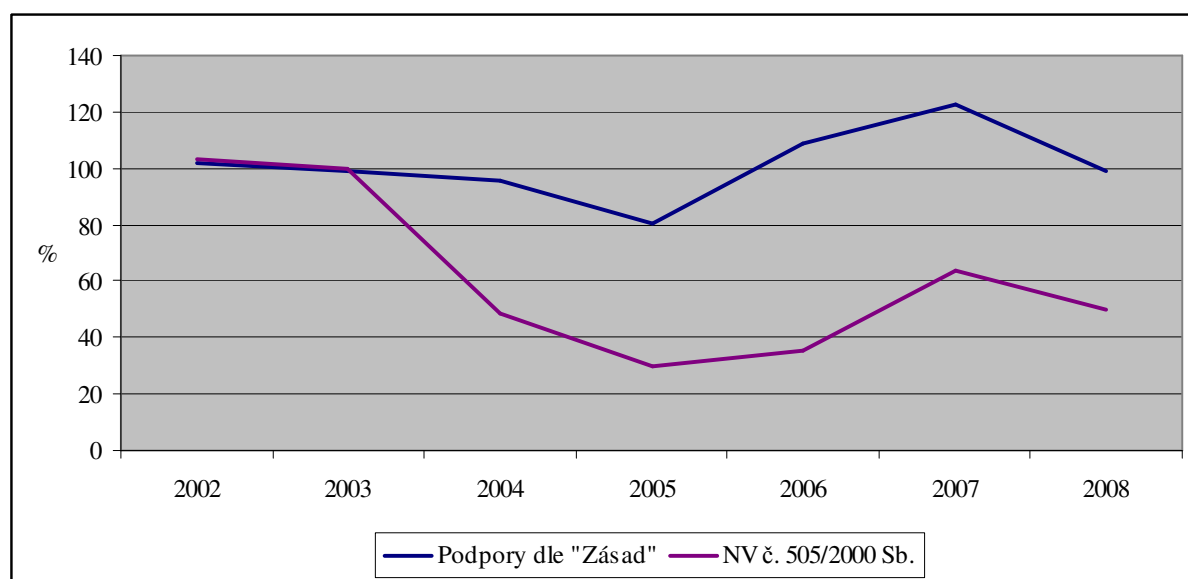
zdroj: Zelené zprávy o stavu zemědělství v ČR za roky 2004 až 2008, Ministerstvo zemědělství ČR, vlastní zpracování

Výdaje rozpočtu a jejich skutečné čerpání má převážně rostoucí trend, který byl v roce 2007 přerušen mírným poklesem, což bylo způsobeno implementací nového systému podpor v rámci programovacího období 2007 – 2013. V následujícím roce došlo k vyššímu tempu růstu výdajů rozpočtu v porovnání se skutečným čerpáním, čímž došlo k poklesu míry čerpání. Skutečné čerpání tedy neklesá, ovšem čeští zemědělci nedostatečně využívají nabízených finančních prostředků.

Stanovená hypotéza předpokládající, že **míra čerpání nabízených podpor z fondů EU má rostoucí trend, který souvisí s postupným získáváním zkušeností a rostoucí informovaností českých zemědělců**, nebyla v rámci této analýzy potvrzena. Vzhledem k poměrně krátkému období uplynulému od vstupu ČR do EU můžeme předpokládat, že se situace zlepší a zemědělci začnou nabízených dotací využívat ve vyšší míře, což by mohlo být způsobeno i mladší generací zemědělců, kteří se více orientují v dotačních možnostech, sami vyhledávají informace prostřednictvím internetu a lépe si dokáží poradit se zpracováním

žádostí o dotace. Nezbytná je ovšem také propagace a zvyšování informovanosti o dotačním systému prostřednictvím Ministerstva zemědělství ČR a Státního zemědělského intervenčního fondu.

Kromě podpor získaných v rámci společné zemědělské politiky mohou zemědělci čerpat také další podpory z národních zdrojů. Jedná se o Ministerstvo zemědělství ČR a Podpůrný garanční rolnický a lesnický fond. Míru čerpání finančních prostředků z Ministerstva zemědělství ČR zachycuje obrázek 41.

Obr. 41: Vývoj čerpání národních podpor v letech 2004 až 2008

zdroj: zdroj: Publikace Zemědělství za roky 2002 až 2008, Ministerstvo zemědělství ČR, vlastní zpracování.

Vyšší než 100% plnění je způsobeno dodatečným navýšením rozpočtu během roku v důsledku například povodní či jiných mimořádných situací vyžadujících podporu ze strany státu. Podpory dle „Zásad“ jsou podpory poskytnuté v rámci tzv. Zásad Ministerstva zemědělství ČR, které stanovují podmínky pro poskytování finančních podpor formou dotací. Každoročně jsou upravovány. Jedná se například o obnovu chmelnic či podporu včelařství. Podpůrné programy podle nařízení vlády (NV) č. 505/2000 Sb. jsou dobíhající programy započaté před vstupem ČR do EU, které byly nahrazeny Horizontálním plánem rozvoje venkova. Konkrétně se jedná například o výsadbu rychle rostoucích dřevin vysazených před rokem 2004. Míra čerpání podpor dle Zásad dosahuje vysokých hodnot a téměř po celé sledované období se pohybovala okolo 100 %. Podpory poskytované dle NV č. 505/2000 Sb. mělo podstatně nižší míru čerpání s převážně klesajícím trendem. Celkově ovšem mají tyto

národní podpory vyšší míru čerpání než programy poskytované v rámci společné zemědělské politiky.

5.4 Dílčí závěr

České zemědělství prošlo od roku 1989 dvěma zásadními změnami. První z nich souvisela s přechodem od centrálně plánovaného k tržnímu hospodářství, kdy prvořadým úkolem bylo urovnání vlastnických vztahů. Tento proces stále nebyl dokončen a některé kauzy jsou stále nedořešeny. Druhá změna souvisela se vstupem ČR do EU. Zemědělská politika ČR byla během etap revitalizace a adaptace postupně přizpůsobována novým podmínkám. Již před samotným vstupem ČR do EU mohli čeští zemědělci čerpat finanční prostředky prostřednictvím předstupních programů.

Vstupem České republiky do EU byly dotační možnosti českých zemědělců podstatně rozšířeny. Základními podporami po vstupu ČR do EU jsou přímé platby (tj. jednotná platba na plochu SAPS, národní doplňková platba Top-Up a ostatní přímé platby), podpory určené na rozvoj venkova (operační program Rozvoj venkova a multifunkční zemědělství a Horizontální plán rozvoje venkova, jež byly v roce 2007 nahrazeny Programem rozvoje venkova) a společná tržní organizace. Kromě těchto forem podpor je možné využívat národních podpor. Nejvíce finančních prostředků je poskytováno prostřednictvím přímých plateb. Od roku 2008 je rozvoj venkova, který byl posílen finančními prostředky ze strukturálních fondů, stejně významnou položkou jako přímé platby.

Změny, které proběhly s implementací nového finančního systému SZP od roku 2007, zpřehlednily celý dotační systém a jeho financování. První pilíř SZP zůstal nezměněn a stále je tvořen přímými platbami a společnou organizací trhu. Druhý pilíř byl posílen přesunem rozvoje venkova ze strukturální politiky. Oba tyto pilíře SZP jsou financovány odděleně dvěma novými fondy.

I přes poměrně rozsáhlé možnosti získání informací o konkrétních dotačních titulech je jejich čerpání nízké. Čeští zemědělci tak dostatečně nevyužívají nabízených podpor, s jejichž pomocí by mohli zvýšit produktivitu, čímž by vzrostla jejich konkurenceschopnost a zlepšila se ekonomická situace. Stanovená hypotéza tak nebyla potvrzena.

6 Zemědělské odvětví v ČR v kontextu vstupu ČR do EU

6.1 Komparace českého zemědělství s ostatními státy EU

Na konečný objem finančních prostředků získaných z EU má vliv více faktorů. Jedná se například o rozlohu zemědělské plochy či objem zemědělské produkce. Vzhledem k současnému stavu financí SZP, kdy platby oddělené od produkce představují většinu rozpočtu SZP a které se vypočítávají na základě rozlohy zemědělské půdy, můžeme jako hlavní faktor ovlivňující objem přidělených a i získaných finančních prostředků označit právě rozlohu zemědělské půdy. Ne vždy platí, že čím má země větší celkovou rozlohu, tím více zemědělské půdy má. Důležitou roli hrají zejména přírodní podmínky (geografie, počasí), které také ovlivňují a přímo se podílejí na prosperitě zemědělských podniků. Při nepříznivém počasí a v dobách neúrody mohou být ztrátové i jinak nejvýkonnější podniky zemědělského odvětví.

Úroveň zemědělství v jednotlivých státech EU záleží na více faktorech. Nejdůležitějšími jsou kapitálová vybavenost, tj. úroveň technologií, které mají podniky k dispozici, produktivita pracovníků a kvalita půdy a intenzita jejího využívání, tj. produktivita půdy. Mezi další faktory ovlivňující podobu zemědělského sektoru v dané zemi je nutné zahrnout ekonomické prostředí daného státu a historický vývoj.

Tato kapitola obsahuje komparativní analýzu věnující se porovnání českého zemědělství s ostatními státy EU v roce 2007 (kompletní data za následující roky nejsou zatím k dispozici). Cílem analýzy je zhodnotit, jaké postavení má ČR z hlediska zemědělského odvětví v EU a jak významné je zemědělství v českém hospodářství.

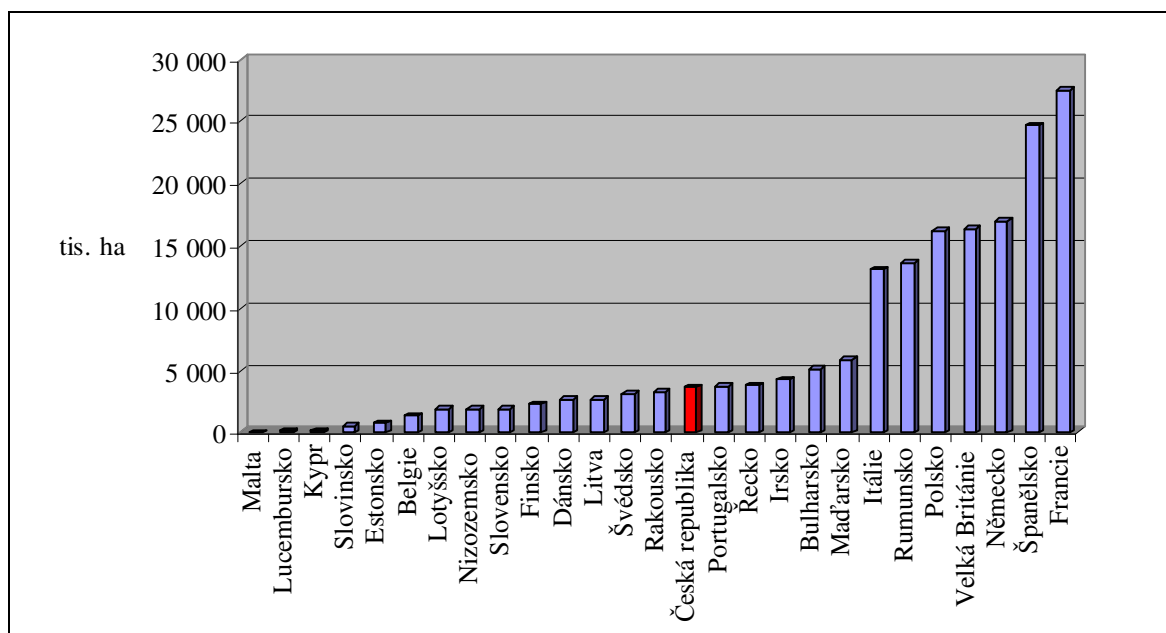
Zemědělská odvětví států EU jsou pro potřeby této práce porovnávána pomocí následujících absolutních a relativních (poměrových) ukazatelů. Absolutní ukazatelé vyjadřují velikost zkoumaného jevu bez závislosti na jiný jev. Porovnávání absolutních ukazatelů (velikost zemědělské plochy, počet pracovníků zaměstnaných v zemědělství a zemědělská produkce) je vhodné pro srovnání jednotlivých států EU z hlediska významu jejich zemědělství v rámci celé EU. Relativní ukazatelé vyjadřují velikost zkoumaného jevu přepočítaného na určitou měrnou jednotku. Porovnání těchto ukazatelů (podíl zemědělské půdy na celkové rozloze

státu, podíl pracovníků zaměstnaných v zemědělství a podíl zemědělství na hrubém domácím produktu) je vhodné pro zjištění významu zemědělství v hospodářství daného státu.

6.1.1 Zemědělská půda

Obrázek 42 graficky zachycuje srovnání členských států EU dle zemědělské půdy.

(r. 2007)

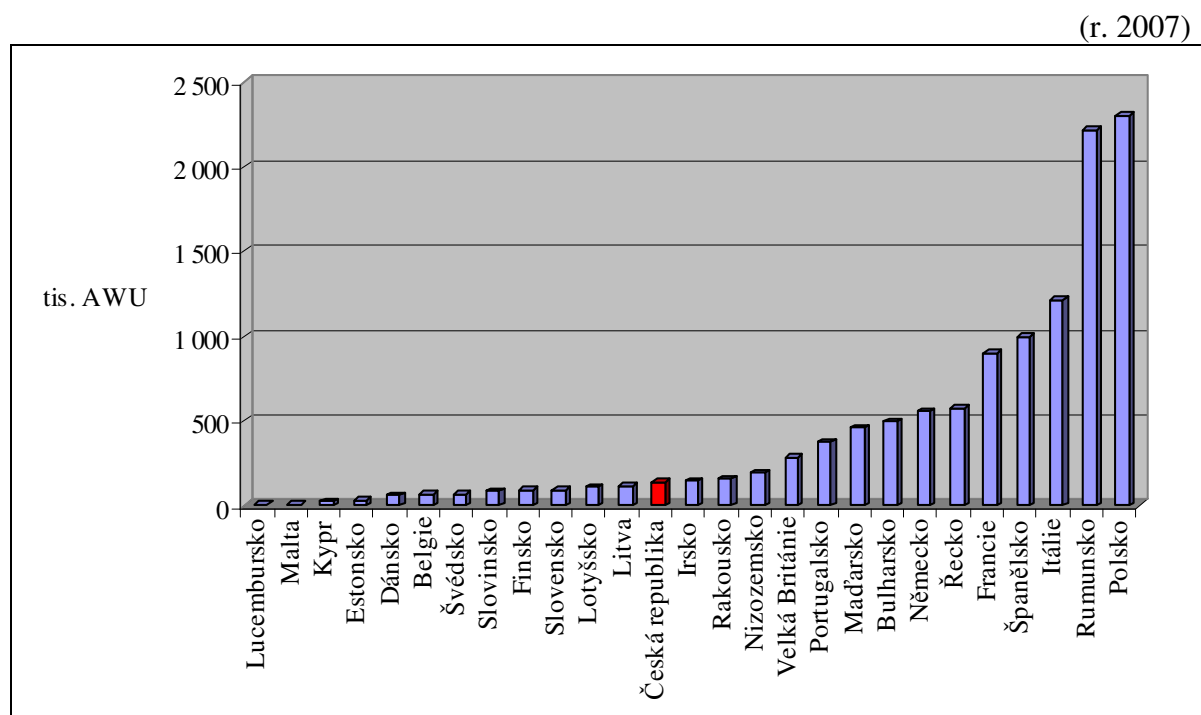
Obr. 42: Zemědělská půda

zdroj: Agriculture in the European Union - Statistical and Economic Information 2008, vlastní zpracování

Nejmenší plochu zemědělské půdy má Malta, kde zemědělci obdělávají 10,3 tis. ha půdy. Naopak největší plochu zemědělské půdy má Francie s konkrétní rozlohou 27 541,2 tis. ha. Spolu se Španělskem, které má rozlohu zemědělské půdy 24 656,2 tis. ha, dominují tyto dva státy nad ostatními státy EU. Z obrázku je zřejmé, že státy je možné rozdělit do tří skupin dle velikosti tohoto ukazatele. První skupina je tvořena již zmíněnými Francií a Španělskem. Druhá skupina, která zahrnuje státy s rozlohou zemědělské půdy od cca 13 tis. ha do 17 tis. ha, je tvořena Itálií, Rumunskem, Polskem, Velkou Británií a Německem. Zbývající státy tvořící třetí skupinu mají rozlohu zemědělské půdy menší než 6 tis. ha. Česká republika, resp. čeští zemědělci, obhospodařují 3 631,4 tis. ha půdy, což je srovnatelné se situací v Portugalsku či Rakousku. Detailní přehled konkrétních hodnot zemědělské půdy je uveden v příloze A.

6.1.2 Počet pracovníků zaměstnaných v zemědělství

Obrázek 43 graficky zachycuje počet pracovníků zaměstnaných v zemědělství v jednotlivých státech EU. Pracovníci jsou vyjádřeni pomocí tzv. roční pracovní jednotky – AWU (annual working unit), která je vypočítána dle pracovního úvazku pracovníků. Pokud například osoba pracuje v zemědělství pouze na poloviční pracovní úvazek, v jednotce AWU se jedná o hodnotu 0,5. Hovoří-li se tedy o počtu pracovníků, je tím myšlen přepočten na osoby se 100% úvazky.

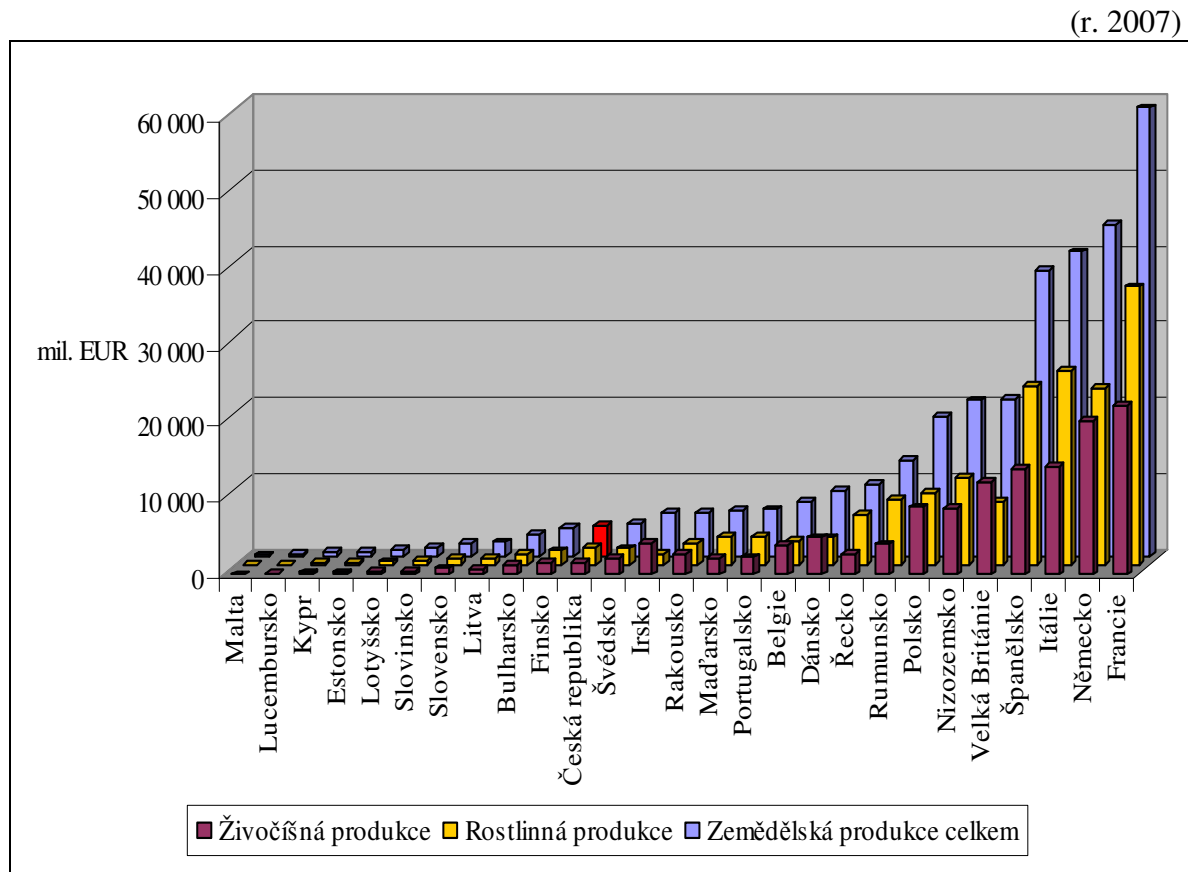
Obr. 43: Počet pracovníků zaměstnaných v zemědělství

zdroj: Agriculture in the European Union - Statistical and Economic Information 2008, vlastní zpracování

Nejméně pracovníků je v Lucembursku, pouze 3,8 tis., následuje Malta s 4,2 tis. pracovníky. Tyto dva státy jsou zároveň nejmenšími státy v EU s nejnižšími počty pracujících osob v celé ekonomice. Naopak nejvíce pracovníků v zemědělství je v Polsku (téměř 2,3 mil.) a v Rumunsku (více jak 2,2 mil.). V České republice pracuje v zemědělství 138,1 tis. pracovníků, což je srovnatelné s Irskem či Rakouskem. Detailní přehled konkrétních hodnot počtu pracovníků zaměstnaných v zemědělství je uveden v příloze B.

6.1.3 Zemědělská produkce

Obrázek 44 graficky zachycuje velikost zemědělské produkce v jednotlivých státech EU vyjádřené v cenách výrobců, tj. zemědělců.

Obr. 44: Zemědělská produkce

zdroj: Agriculture in the European Union - Statistical and Economic Information 2008, vlastní zpracování

Z obrázku je patrné, že ve většině států rostlinná produkce převyšuje nad živočišnou. Nejnižší objem zemědělské produkce dosáhla Malta, kde zemědělci v roce 2007 vyprodukovali výstup v hodnotě 108 mil. EUR, z čehož byla rostlinná produkce ve výši 44 mil. EUR a živočišná produkce ve výši 64 mil. EUR. Následovalo Lucembursko s celkovou zemědělskou produkcí ve výši 264 mil. EUR. Pozice těchto států odpovídá jejich nízké rozloze zemědělské půdy. Na opačné straně žebříčku, tedy s nejvyšší hodnotou celkové produkce, je Francie, která vyprodukovala výstup ve výši 59 079 mil. EUR, z toho rostlinnou produkci ve výši 36 780 mil. EUR a živočišnou produkci ve výši 22 299 mil. EUR. Dalšími státy, jejichž zemědělská produkce dosahuje vyšších hodnot, jsou Německo, Itálie a Španělsko. Jejich pozice v obrázku opět odpovídá vysoké rozloze zemědělské půdy. Česká republika vyprodukovala výstup

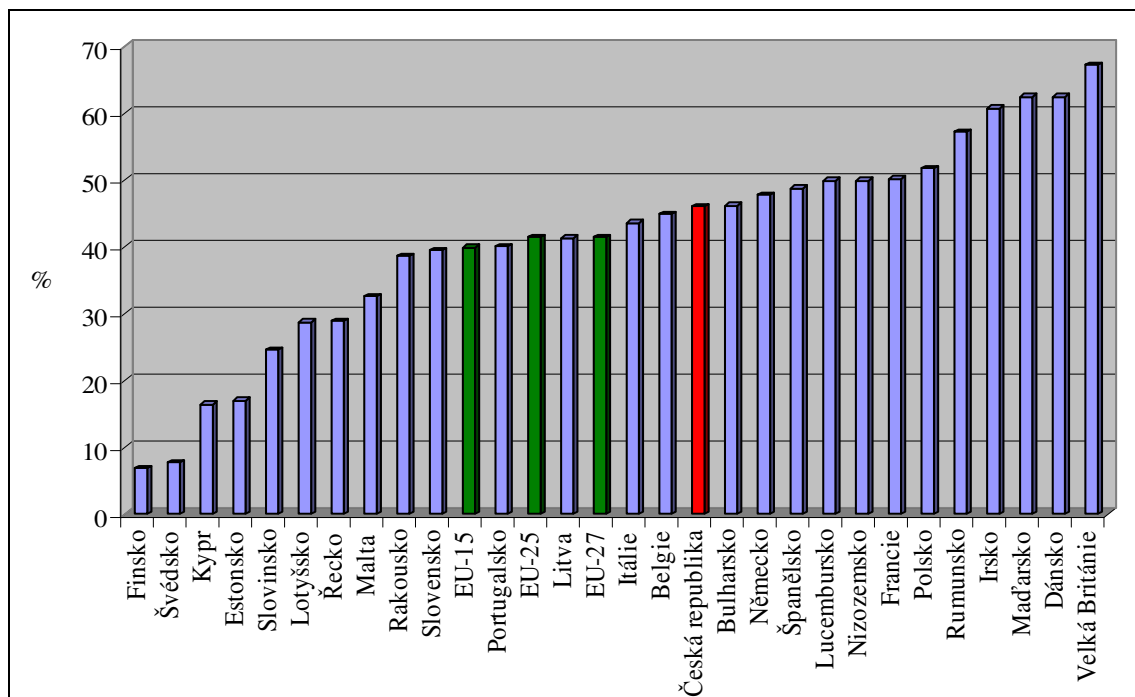
v hodnotě 2 389 mil. EUR v rostlinné výrobě a 1 670 mil. EUR v živočišné výrobě. Celkem tedy čeští zemědělci vyprodukovali výstup ve výši 4 059 mil. EUR, což je srovnatelné s Finskem (3 632 mil. EUR zemědělské produkce celkem) a Švédskem (4 319 mil. EUR zemědělské produkce celkem). Detailní přehled konkrétních hodnot zemědělské produkce je uveden v příloze C.

Srovnání jednotlivých států EU dle absolutních ukazatelů je vhodné k zjištění významnosti daného ukazatele jednotlivých států v rámci celé EU. Můžeme tak tedy zjistit, který stát má největší plochu zemědělské půdy, nejvíce pracovníků v zemědělství a největší zemědělskou produkci a podobně. Ovšem pro srovnání členských států EU z hlediska významnosti zemědělství v dané ekonomice, je třeba pracovat s relativními ukazateli, jako je podíl zemědělské půdy na celkové rozloze státu, podíl pracovníků pracujících v zemědělství na celkovém počtu pracujících osob a podíl zemědělství na hrubém domácím produktu. Obecně platí, že čím větší je hodnota daného ukazatele, tím větší význam má zemědělství v dané ekonomice. Ne vždy je ovšem toto pravidlo platné, jak je z následující analýzy možné zjistit. S rostoucím významem zemědělství v ekonomice je možné předpokládat nižší rozvinutost dané ekonomiky, což bude v na konci této kapitoly ověřeno statistickou metodou.

6.1.4 Podíl zemědělské půdy na celkové rozloze států

Následující obrázek 45 zachycuje srovnání jednotlivých států EU dle podílu zemědělské půdy na celkové rozloze států.

(r. 2007)

Obr. 45: Podíl zemědělské půdy na celkové rozloze států

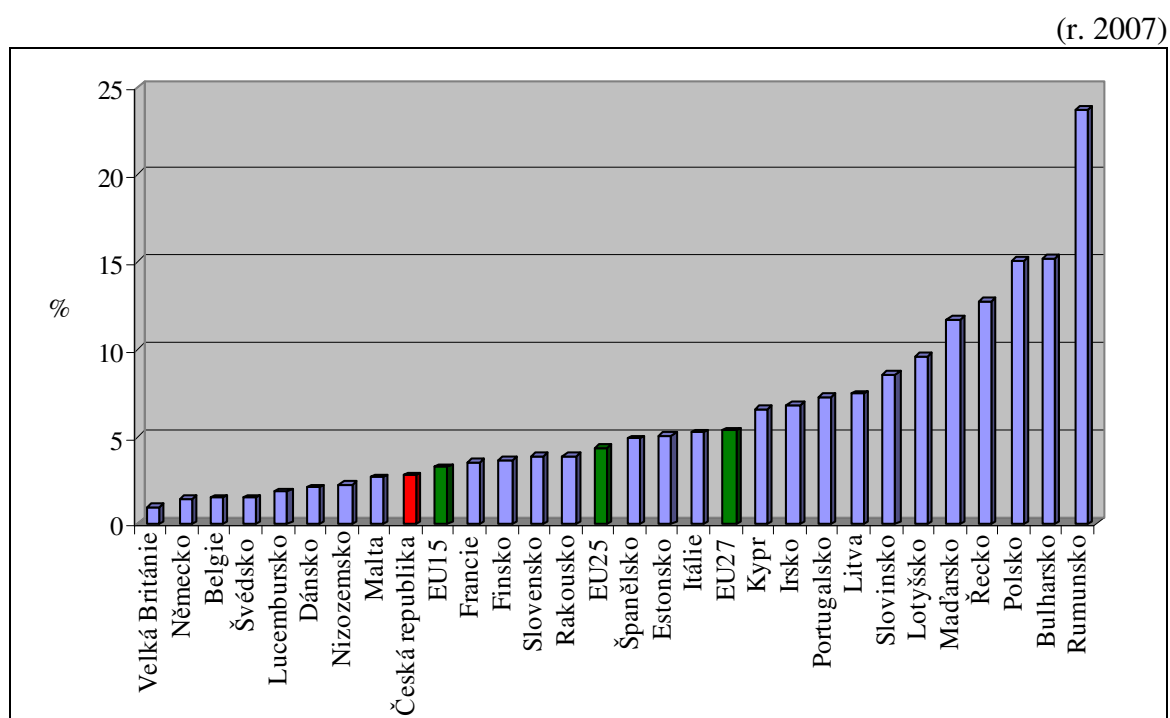
zdroj: Agriculture in the European Union - Statistical and Economic Information 2008, vlastní zpracování

Výše tohoto ukazatele je dána zejména geografickými a klimatickými podmínkami. Největší hodnotu tohoto ukazatele vykazuje Velká Británie, kde zemědělská půda tvoří 67,2 % celkové rozlohy tohoto státu. Velkou část této půdy tvoří úrodné nížiny a pastviny, kde je chován dobytek. Živočišná produkce tak převyšuje rostlinnou (viz obr. 44 – Zemědělská produkce). Rumunsko, Irsko, Maďarsko a Dánsko patří do skupiny států, která následuje po Velké Británii. Zemědělská půda v těchto státech pokrývá více než 57 % celkové rozlohy. Finsko a Švédsko tvoří k těmto státům protipól a z důvodu specifických geografických podmínek nevhodných pro zemědělskou půdu dosahuje její podíl na celkové rozloze 6,8 %, resp. 7,7 %. Česká republika je z hlediska tohoto ukazatele nad průměrem EU-27. Čeští zemědělci obhospodařují 46,6 % celkové rozlohy státu. Obrázek potvrzuje také skutečnost, že v později přistoupených státech je zemědělství významnější součástí ekonomiky. Hodnota sledovaného ukazatele pro EU-27 a EU-25 (41,4 %, resp. 41,1 %) je tak vyšší než pro EU-15 (39,9 %).

Detailní přehled konkrétních hodnot podílu zemědělské půdy na celkové rozloze států je uveden v příloze A.

6.1.5 Podíl pracovníků v zemědělství na celkovém počtu pracujících osob

Dalším z relativních ukazatelů vypovídajících o významnosti zemědělství v dané ekonomice je podíl pracovníků v zemědělství na celkovém počtu pracujících osob. Srovnání států EU dle tohoto ukazatele je graficky zachyceno na obrázku 46.

Obr. 46: Podíl pracovníků v zemědělství na celkovém počtu pracujících osob

zdroj: Agriculture in the European Union - Statistical and Economic Information 2008, vlastní zpracování

V méně rozvinutých ekonomikách je primární sektor, pod který spadá i zemědělství, důležitou součástí hospodářství a zaměstnává poměrně velkou část ekonomicky aktivního obyvatelstva. S růstem bohatství dané ekonomiky dochází k vyšší mechanizaci zemědělství a s tím souvisejícím poklesem počtu osob zaměstnaných v tomto odvětví. Rumunsko, kde z celkového počtu pracujících obyvatel je 23,7 % zaměstnáno v zemědělství, výrazně převyšuje ostatní státy EU. Jedná se o vysokou hodnotu indikující nižší rozvinutost dané ekonomiky. Následuje Bulharsko (15,2 %) a Polsko (15,1 %). Nově přistoupení státy (tj. vstup do EU v roce 2004 a 2007) zvyšují průměr EU-27 o 2,2 procentní body oproti průměru EU-15 (3,2 %). Nejnižší podíl pracovníků v zemědělství na celkovém počtu pracujících obyvatel má

Velká Británie (1,0 %), kde je zemědělství poměrně vysoce mechanizováno a velkou část půdy pokrývají pastviny, na kterých není zapotřebí využívat velkého množství lidské práce. Česká republika v zemědělství zaměstnává 2,8 % z celkového počtu pracujících obyvatel a patří tak mezi státy s relativně nízkou mírou zaměstnanosti v tomto odvětví. Detailní přehled konkrétních hodnot podílu pracovníků v zemědělství na celkové počtu pracujících osob je uveden v příloze B.

6.1.6 Podíl zemědělské produkce členských států na celkové zemědělské produkci EU

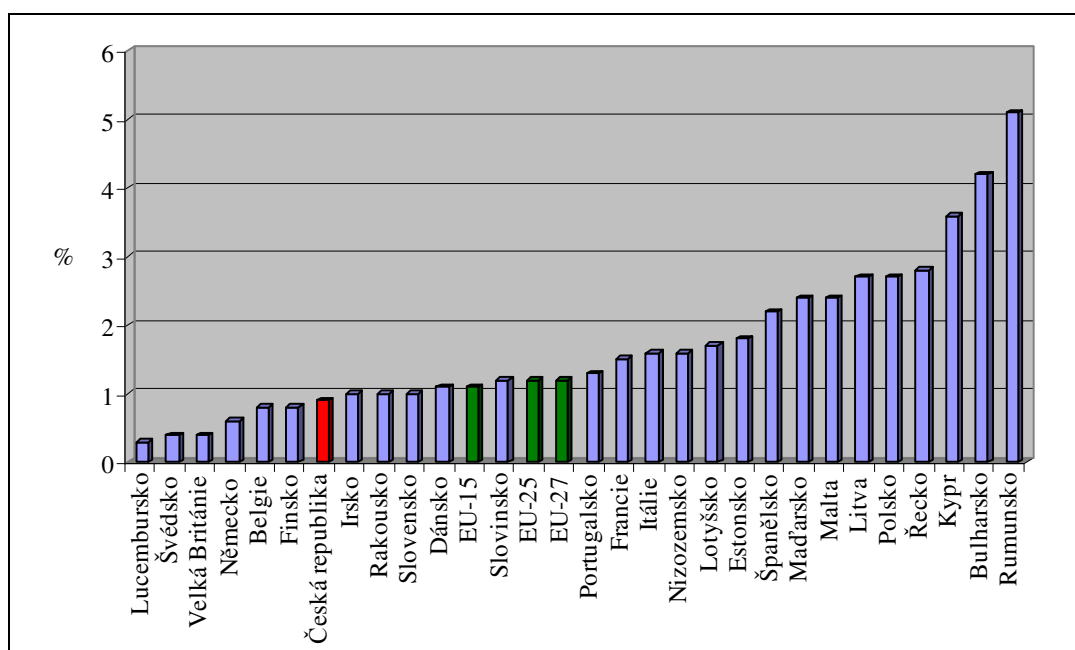
Srovnání členských států EU dle podílu jejich zemědělské produkce na celkové zemědělské produkci EU odpovídá obrázku 44, kde jsou státy uspořádány dle výše jejich zemědělské produkce. Největší podíl má Francie (18,7 %), která výrazněji převyšuje ostatní státy. Tato skutečnost je jedním z důvodů, proč má Francie hlavní slovo při diskuzích o zemědělské politice EU. Za Francií následují Německo (13,1%), Itálie (12,5 %), a Španělsko (11,4 %). Tyto čtyři státy dohromady tvoří 55,7 % z celkové zemědělské produkce EU. ČR se na zemědělské produkci podílí 1,2 %, stejně jako Finsko, což je velmi nízká hodnota odpovídající relativně nízké rozloze zemědělské půdy. Původní členské státy Evropské unie, tj. EU-15, vyprodukují 84 % celkové zemědělské produkce EU. Pořadí států seřazených dle podílu jejich produkce na celkové zemědělské produkci EU téměř odpovídá pořadí států seřazených dle rozlohy zemědělské půdy. Výjimkou je ovšem například Nizozemsko, které je z hlediska rozlohy zemědělské půdy až na dvacátém místě, ale z hlediska zemědělské produkce na místě šestém. Dáno je to moderním, vysoce rozvinutým, mechanizovaným a intenzivním zemědělstvím. Podobná situace je i v Dánsku, kde díky rozvinutému zemědělství dokáže vyprodukovat na poměrně malé rozloze zemědělské půdy velké množství zemědělské produkce. Detailní přehled konkrétních hodnot podílu zemědělské produkce členských států na celkové produkci EU je uveden v příloze D.

6.1.7 Podíl zemědělství na hrubém domácím produktu

Obrázek 47 srovnává členské státy EU z hlediska podílu zemědělství na hrubém domácím produktu (HDP). Obecně platí, že čím větší je tento podíl, tím je zemědělství významnější součástí ekonomiky daného státu a tím více je tento stát v porovnání s ostatními méně

rozvinutý. Například v Lucembursku je podíl zemědělství na HDP nejmenší (0,3 %), naopak rumunské zemědělství se na HDP podílí 5,1 %. Srovnáme-li tyto dva státy dle jejich rozvinutosti (ukazatelem může být výše HDP na obyvatele), zcela jednoznačně je Lucembursko rozvinutější zemí. V ČR je podíl zemědělství na HDP 0,9 %, což je ve srovnání s ostatními státy EU, resp. s průměrem EU-27 (1,2 %), relativně nízký podíl. Situace v ČR je srovnatelná s Belgií, Finskem, Irskem, Rakouskem či Slovenskem.

(r. 2007)

Obr. 47: Podíl zemědělství na hrubém domácím produktu

zdroj: Agriculture in the European Union - Statistical and Economic Information 2008, vlastní zpracování

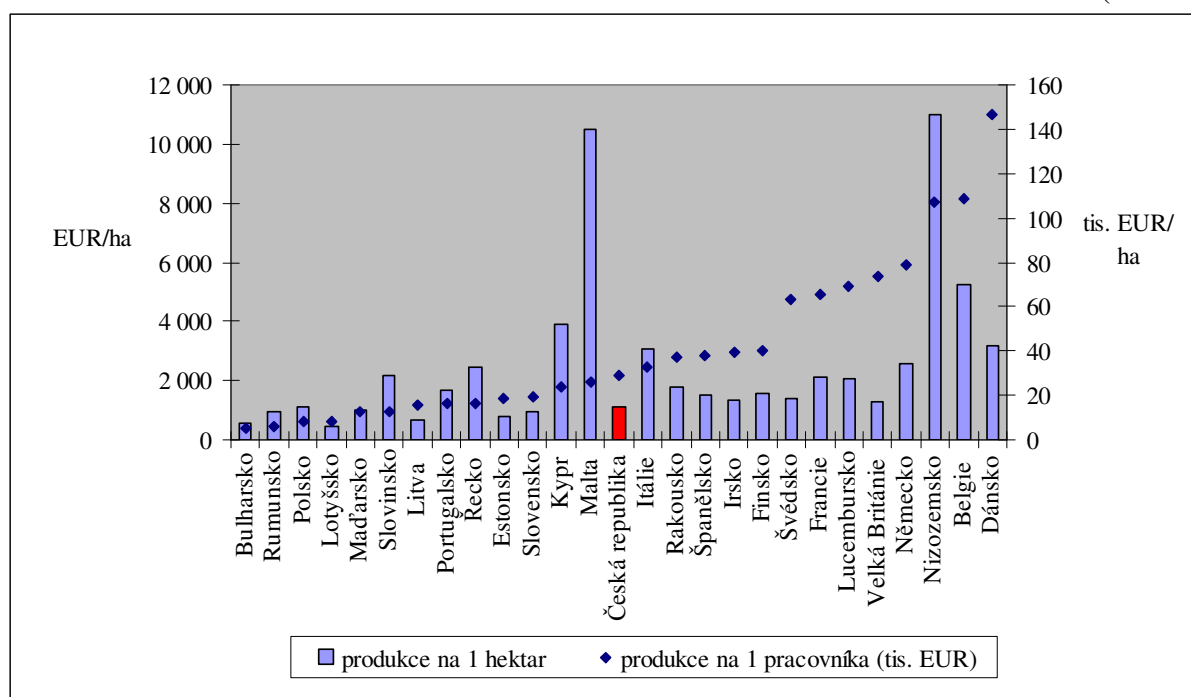
V rozvinutých zemích podíl zemědělství na HDP v posledních několika desetiletích klesal. Například ve Francii byl podíl zemědělství na HDP v roce 1980 4 %, v roce 1996 2 % a v roce 2007 1,5 %.¹⁰⁵ Detailní přehled konkrétních hodnot podílu zemědělství na hrubém domácím produktu je uveden v příloze E.

¹⁰⁵ EUROSTAT - Agriculture [online] Evropský statistický úřad. Dostupné z WWW:<<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/agriculture/data/database>>

6.1.8 Produktivita půdy a pracovníků

Pro porovnání zemědělských sektorů jednotlivých států EU je třeba také analyzovat výkonnost daného sektoru, což může být vyjádřeno pomocí produktivity půdy, tj. zemědělské produkce přepočtené na jeden hektar zemědělské půdy, a pomocí produktivity práce, tj. zemědělské produkce přepočtené na jednoho pracovníka (AWU) v zemědělství. Na obrázku 48 jsou státy EU seřazeny dle zemědělské produkce na pracovníka od nejmenší po největší hodnotu a současně je zobrazena hodnota zemědělské produkce na hektar.

(r. 2007)

Obr. 48: Zemědělská produkce přepočtená na hektar zemědělské půdy a na pracovníka v zemědělství

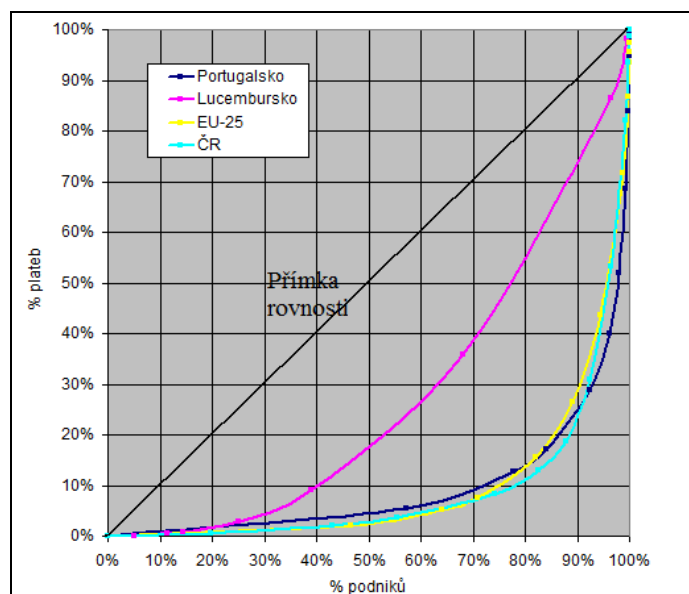
zdroj: Eurostat, Agriculture in the European Union - Statistical and Economic Information 2008, vlastní zpracování

Nejvyšší hodnota zemědělské produkce přepočtená na pracovníka je dosažena v Dánsku (146,9 EUR/pracovníka). Následuje Belgie (109,0 EUR/pracovníka) a Nizozemsko (107,0 EUR/pracovníka). Německo, Velká Británie, Lucembursko, Francie a Švédsko tvoří další skupinu států s poměrně vysokými hodnotami pohybujícími se okolo 70 EUR na pracovníka. Nejnižších hodnot dosahují méně rozvinuté státy, jako je Bulharsko (5,6 EUR/pracovníka), Rumunsko (5,7 EUR/pracovníka), Polsko (8,0 EUR/pracovníka) a Lotyšsko (8,2 EUR/pracovníka). Porovnáme-li tyto státy s těmi na předních místech v žebříčku, můžeme konstatovat, že stejný počet pracovníků vyprodukuje mnohem menší množství výstupu, resp.

na stejný výstup je třeba více pracovníků. Dáno je to zejména technikou, která je ve státech s nižší produktivitou poměrně zastaralá a právě dotace z EU by měly zemědělcům napomoci modernizovat své podniky. Při přepočtu zemědělské produkce na hektar zemědělské půdy získáme poměrně odlišné výsledky v pořadí států. Nejvyšších hodnot pak dosahují Nizozemsko (11 015,2 EUR/ha) a Malta (10 485,4 EUR/ha). Těchto vysokých hodnot je dosaženo prostřednictvím intenzivního způsobu zemědělské výroby, kdy je používáno moderních technologií a často také chemických hnojiv, díky kterým je produkováno větší množství produkce, ovšem dochází zároveň k negativním vlivům na životní prostředí. V České republice bylo v roce 2007 vyprodukováno 29,5 tis. EUR zemědělské produkce na pracovníka a 1 117,8 EUR zemědělské produkce na hektar zemědělské půdy. V rámci EU se jedná o podprůměrné hodnoty. Detailní přehled konkrétních hodnot je uveden v příloze F.

6.1.9 Lorenzova křivka

Lorenzova křivka zachycuje nerovnoměrné rozdělení plateb mezi zemědělské podniky. Na obrázku 50 jsou zachyceny Lorenzovy křivky v roce 2006 pro Českou republiku, EU-25 (tj. průměr EU), Lucembursko, které má vyspělé moderní zemědělství a kde je vysoká produktivita práce i půdy (viz obr. 48) a Portugalsko, kde je produktivita práce i půdy poměrně nízká. Zjišťována je rovnost rozdělení přímých plateb.

Obr. 49: Lorenzova křivka u vybraných států v roce 2006

zdroj: The agricultural situation in the EU 2008, vlastní zpracování

Na ose x je kumulativní procento podniků a na ose y kumulativní procento plateb. Přímka rovnosti, která vychází u počátku pod úhlem 45° vyjadřuje absolutní rovnost. Pokud by Lorenzova křivka daného státu splývala s přímkou rovnosti, znamenalo by to, že například 20 % podniků získává 20 % plateb, případně 80 % podniků získává 80 % plateb. Čím větší je plocha mezi přímkou rovnosti a Lorenzovou křivkou daného státu, tím je v daném státu větší nerovnost mezi rozdělováním plateb. Ve státech, kde je malé množství velkých zemědělských podniků (tj. podniků s velkou rozlohou zemědělské půdy) je plocha mezi Lorenzovou křivkou menší a tedy rovnoměrnější rozdělení plateb. A naopak. U států, kde je velké množství velkých podniků bude plocha mezi přímkou rovnosti a Lorenzovou křivkou větší.

Na obrázku 49 tedy můžeme vidět, že v Lucembursku obdrží 50 % podniků zhruba 18 % přímých plateb a 80 % podniků zhruba 54 % přímých plateb. V ČR je situace velmi odlišná – 50 % podniků obdrží zhruba 3 % přímých plateb a 80 % podniků zhruba 10 % přímých plateb. To znamená, že 20 % největších podniků, (na ose x umístěných zcela vpravo) obdrží 90 % přímých plateb. Způsobeno je to strukturou zemědělských podniků, která stále přetrvává z dob před rokem 1989. Velké podniky zaměstnávající velké množství lidí se po revoluci začaly transformovat, ovšem stále zde existují velká zemědělská družstva. Jejich efektivnost je diskutabilní. Velké podniky mají sice výrazně vyšší náklady, zejména absolutní fixní, ovšem velkou produktivitu práce, právě díky vyšší míře mechanizace provozů.

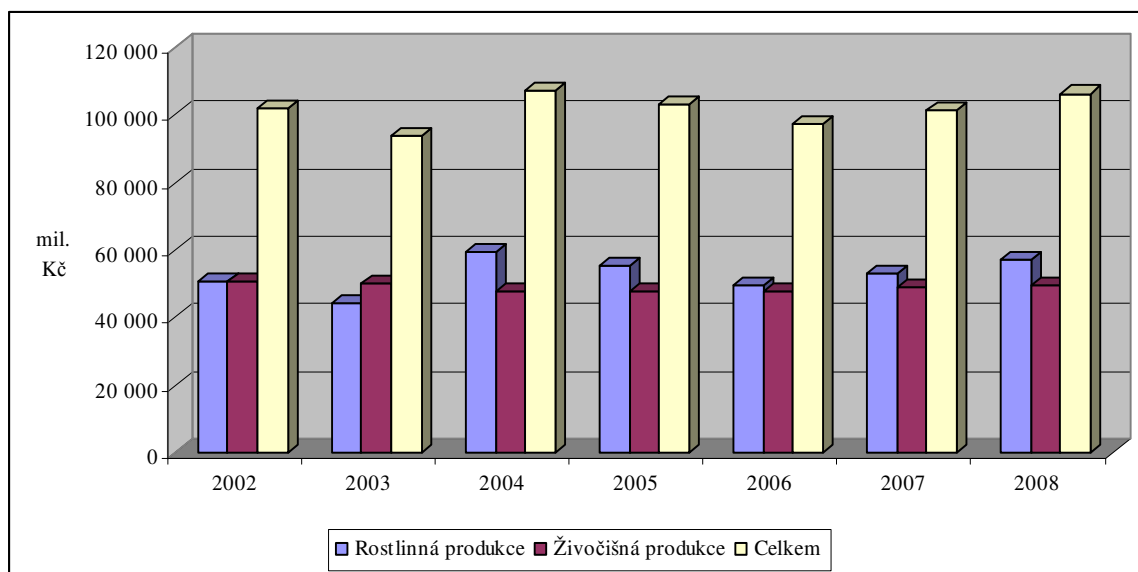
6.2 Vývoj ekonomické situace zemědělského odvětví v ČR

Cílem následující analýzy je potvrdit hypotézu, že **společná zemědělská politika EU a její dotační systém spolu s dotačním systémem ČR pozitivně ovlivňují český zemědělský sektor, resp. jeho ekonomické výsledky.** Zkoumán je vývoj mezd v zemědělství, produktivity, důchodu z faktorů, podnikatelského důchodu, míry zadluženosti, výnosnosti celkového kapitálu a zahraničního zemědělského obchodu v letech 2000 až 2008, resp. 2007, dle dostupnosti statistických dat.

T. Doucha hodnotí ekonomickou situaci v zemědělství po vstupu ČR do EU velice pozitivně. „*V kombinaci s příznivým vývojem počasí a se specifickým charakterem trhu práce a půdy*

*v zemědělství se všechny uvedené podmínky promítly po vstupu do EU do výrazného zlepšení ekonomické situace jak celého sektoru, tak většiny kategorií zemědělských podniků.*¹⁰⁶

Při hodnocení ukazatelů je třeba brát v úvahu skutečnost, že zemědělství je specifickým sektorem, kde působí faktor počasí, který není ovlivnitelný a významně se podílí na konečných výsledcích jednotlivých podniků i celého sektoru. V roce vstupu ČR do EU bylo počasí velice příznivé, což se projevilo zejména v rostlinné produkci, která zaznamenala meziroční růst oproti roku 2003 o zhruba 35 %. Hospodářské výsledky tak byly touto skutečností pozitivně ovlivněny. Naopak negativně bylo zemědělství a jeho hospodářské výsledky ovlivněny v roce 2006, kdy počasí bylo nepříznivé a došlo k poklesu zemědělské, zejména rostlinné produkce. Vstup ČR do EU se na produkci v podstatě nijak neprojevil. Zemědělci se již před vstupem do EU snažili využívat svých výrobních faktorů efektivně, což znamená osetí většiny zemědělské půdy, kterou mají k dispozici. Půdní fond zemědělské půdy není možné výrazně zvyšovat, ani urychlit reprodukční cyklus hospodářských zvířat. Vyšší dotace tedy nemohou výrazně ovlivnit úroveň zemědělské produkce.

Obr. 50: Zemědělská produkce v ČR v letech 2002 až 2008

zdroj: Zelené zprávy o stavu zemědělství v ČR za roky 2002 až 2008, Ministerstvo zemědělství ČR, vlastní zpracování

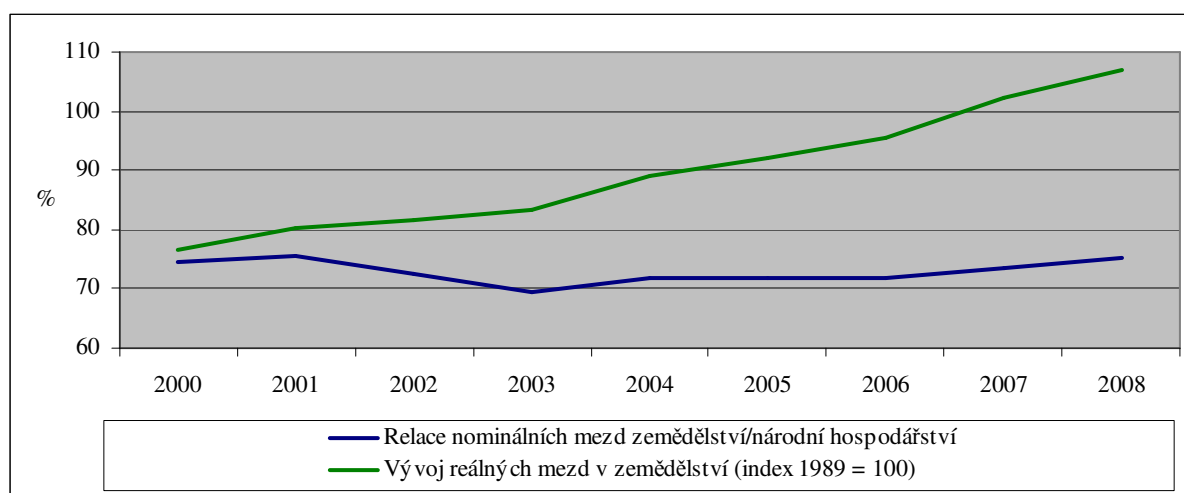
¹⁰⁶ DOUCHA, T. Ekonomická situace českého zemědělství po vstupu do EU. *Euromagazín*, 2006, č. 8, str. 22-25. ISSN 1213-7774

Mzdy

Mzdy v zemědělství se podílejí na sociální a ekonomické situaci pracovníků. Před rokem 1989 byly mzdy v zemědělství stanovovány státem a zemědělci patřili mezi skupiny obyvatel s vyššími mzdami. Průměrná měsíční mzda v zemědělství byla v roce 1989 3 455 Kč, zatímco v celém hospodářství byla průměrná měsíční mzda 3 170 Kč. Rok 1989 a následný proces transformace tuto situaci změnil, mzdová disparita se obrátila v neprospěch zemědělství a stále trvá.

I. Boháčková a M. Hrabánková uvádějí možné dimenze mzdové disparity v zemědělství. Základní rozdělení mzdové disparity je na externí, tj. odvětvovou, a interní, která dále člení dle různých podmínek podnikání na mzdovou disparitu dle typu vlastnictví podniku, orientace na produkci, regionu a přírodních podmínek.¹⁰⁷

Vývoj reálných mezd a relaci nominálních mezd v zemědělství k nominálním mzdám v národním hospodářství jako celku zachycuje obrázek 51.

Obr. 51: Vývoj reálných mezd a relace nominálních mezd zemědělství/národní hospodářství v letech 2000 až 2008

zdroj: Zelené zprávy o stavu zemědělství v ČR za roky 2000 až 2008, Ministerstvo zemědělství ČR, vlastní zpracování

Nominální mzdy v zemědělství se v současnosti pohybují pod hranicí 80 % průměrné nominální mzdy v národním hospodářství. Od roku 2000 nedošlo k výraznému zlepšení a ani vstup do EU tuto situaci neovlivnil. Reálné mzdy mají po celé sledované období rostoucí

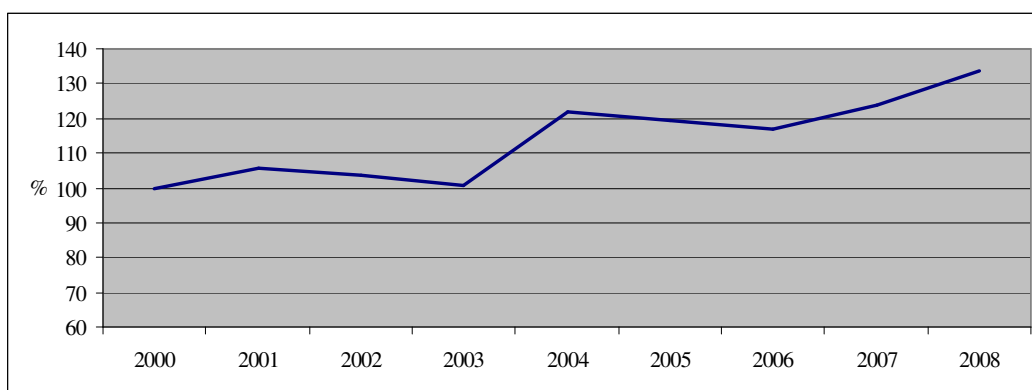
¹⁰⁷ BOHÁČKOVÁ, I., HRABÁNKOVÁ, M. Income disparity of Czech agriculture – selected aspects. *Agricultural Economics (Zemědělská ekonomika)*. 2008, vol. 5, str. 209-216. ISSN 0139-570X

trend. V letech 2000 až 2003 rostly reálné mzdy každoročně průměrně o 2,8 %, zatímco v letech 2004 až 2008, tj. po vstupu ČR do EU, se toto tempo růstu zvýšilo a každoročně vzrostou průměrně o 5,2 %. Reálné mzdy tedy vstupem ČR do EU byly pozitivně ovlivněny. I přes tento vyšší růst nedošlo v relaci nominálních mezd v zemědělství k nominálním mzdám v národním hospodářství k výraznému posunu, z čehož vyplývá, že v podstatě stejné tempo růstu reálných mezd, jako je zaznamenáno v zemědělství probíhá i v celém hospodářství. Nižší mzdy v zemědělství odrážejí kvalifikační strukturu zaměstnanců, kdy jsou zaměstnávání zejména manuální pracovníci s nižšími požadavky na kvalifikaci.

Produktivita práce

Produktivita práce je důležitým faktorem ovlivňujícím konkurenceschopnost podniku či odvětví. V podstatě se jedná o efektivnost, s jakou je využíván jeden z výrobních faktorů, a to práce. Úroveň produktivity práce je dána nejenom samotnou kvalifikační a znalostní vybaveností pracovníků, ale také úrovní ostatních výrobních faktorů (půdy a kapitálu).

Následující obrázek č. 52 zachycuje vývoj produktivity práce v zemědělství v letech 2000 až 2008. Vypočítána byla pomocí hrubé zemědělské produkce přepočtené na jednoho pracovníka. Hrubá zemědělská produkce je měřena v cenách roku 1989, čímž abstrahujeme od vlivu změn cen. Rok 2000 je výchozím rokem.

Obr. 52: Vývoj produktivity práce v letech 2000 až 2008

zdroj: Zelené zprávy o stavu zemědělství v ČR za roky 2000 až 2008, Ministerstvo zemědělství ČR, vlastní zpracování

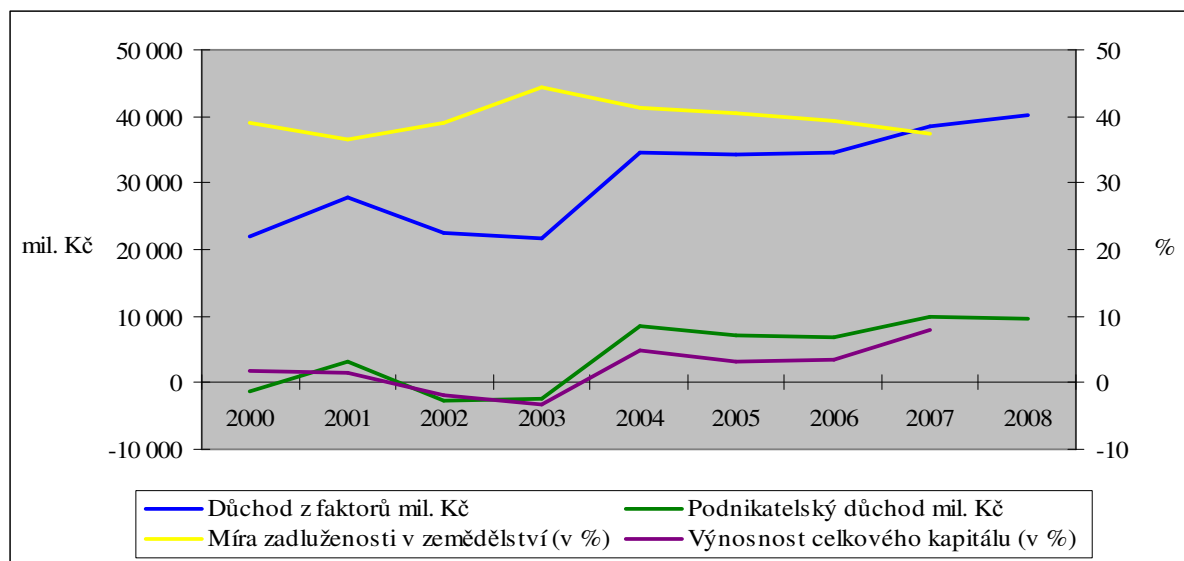
Poznámka: r. 2000 = 100

Jak je z obrázku patrné, produktivita má po téměř celé období rostoucí trend, což bylo způsobeno nejenom technologickým pokrokem, ale také snižováním počtu pracovníků v zemědělství. V roce 2004 byl zaznamenán poměrný výrazný růst produktivity, který byl

způsobený zejména velice příznivým počasím a velkou úrodou. V roce 2008 byla její úroveň o více než 30 % vyšší než na začátku sledovaného období.

Důchod z faktorů a podnikatelský důchod

Důchod z faktorů a podnikatelský důchod jsou jedním z ukazatelů souhrnného zemědělského účtu (viz příloha I), který eviduje a vypočítává Český statistický úřad. Vývoj obou ukazatelů je zachycen na obrázku 53.

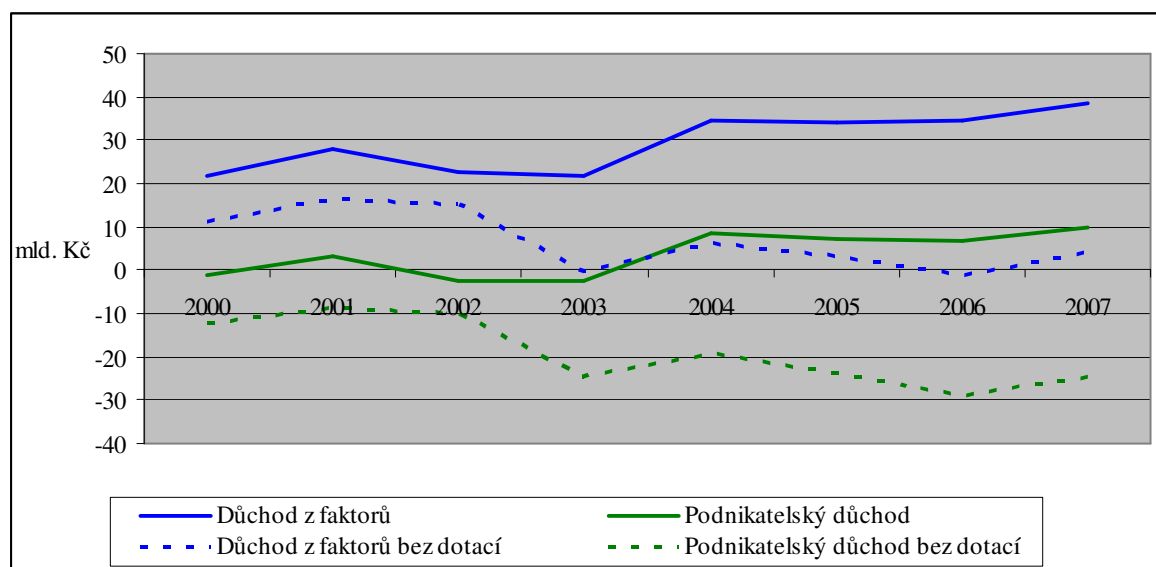
Obr. 53: Vývoj vybraných ekonomických ukazatelů v letech 2000 až 2008

zdroj: Zelené zprávy o stavu zemědělství v ČR za roky 2000 až 2008, Ministerstvo zemědělství ČR, vlastní zpracování

Důchod z faktorů je vypočítáván pomocí čisté přidané hodnoty odečtením daní na výrobu a přičtením dotací na výrobu. Jedná se tedy o důchod dosažený využitím výrobních faktorů (práce, půda a kapitál), tedy výrobní činností. Podnikatelský důchod je vypočítáván pomocí čistého provozního přebytku, což je důchod z faktorů po odečtení náhrad zaměstnanců (mzdy a jiné peněžní či naturální odměny), od kterého je odečteno pachtovné (nájemné půdy), nájemné za nemovitosti a nákladové úroky a přičteny výnosové úroky. Ve statistikách a publikacích vydávaných Ministerstvem zemědělství ČR se o podnikatelském důchodu hovoří jako o hospodářských výsledcích. Důchod z faktorů i podnikatelský důchod se v roce 2004 oproti předchozímu roku výrazně zvýšily. Důchod z faktorů vzrostl z původní hodnoty 21,8 mld. Kč na 34,5 mld. Kč a podnikatelský důchod z původní ztráty - 2,5 mil. Kč na zisk 8,5 mld. Kč. Od vstupu do EU je podnikatelský důchod v kladných číslech, tj. v zisku, což je způsobeno zejména dotacemi z EU.

Při zkoumání efektivnosti zemědělských podniků je třeba zaměřit se i na míru zadluženosti. Tento ukazatel vyjadřuje podíl cizích zdrojů, tj. dluhů, na celkových zdrojích. Čím menší je míra zadluženosti, tím více podnik své aktivity samofinancuje. Využívání cizího kapitálu a tedy určitá míra zadluženosti je pro podnik žádoucí. Dle zlatého pravidla vyrovnávání rizik by měl být poměr vlastních zdrojů k cizím zdrojům 1:1, případně vyšší podíl vlastních zdrojů.¹⁰⁸ To znamená, že míra zadluženosti by měla být maximálně 50 %. V případě zemědělských podniků v ČR se míra zadluženosti pohybuje po celé sledované období okolo 40 %. Jak je z obrázku 53 patrné, vstup do EU znamenal pro míru zadlužení začátek klesajícího trendu, který je způsoben rostoucím objemem dotací. Dalším důležitým ukazatelem ekonomické situace podniků či odvětví je výnosnost celkového kapitálu, který vyjadřuje podíl výsledku hospodaření, tj. zisku, na celkovém kapitálu. Jak je z obrázku zřejmé, jeho vývoj kopíruje vývoj podnikatelského důchodu a od vstupu ČR do EU se pohybuje v kladných hodnotách.

Následující obrázek 54 zachycuje vývoj důchodu z faktorů a podnikatelského důchodu při započtení dotací, které jsou jejich součástí, v porovnání se situací, kdy jsou dotace odečteny.

Obr. 54: Vývoj důchodu z faktorů a podnikatelského důchodu v letech 2000 až 2007 po odečtení dotací

zdroj: Zelené zprávy o stavu zemědělství v ČR za roky 2000 až 2008, Ministerstvo zemědělství ČR, vlastní zpracování

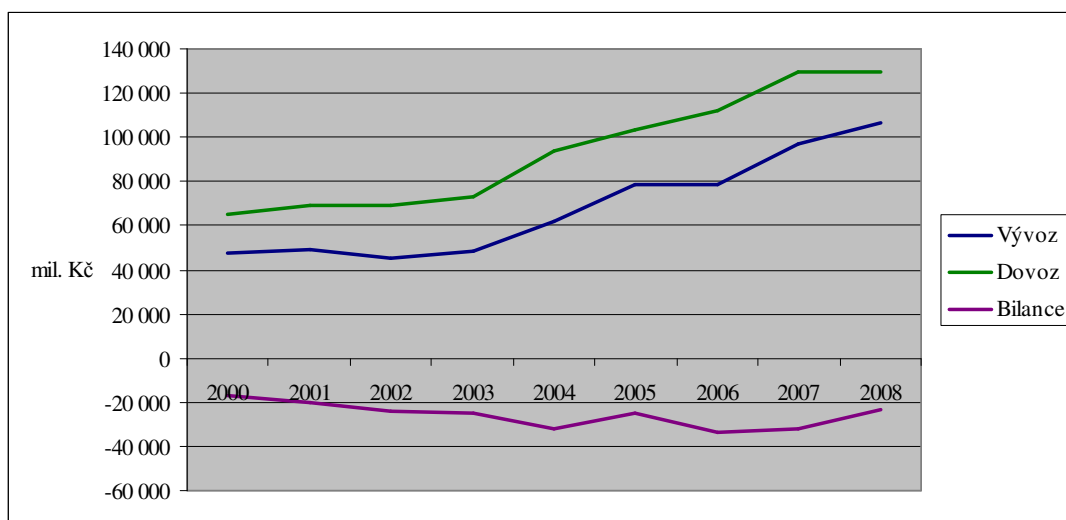
Jak je z obrázku patrné, bez dotací by byl podnikatelský důchod, neboli výsledek hospodaření zemědělského odvětví v ČR, v záporných hodnotách, tj. ve ztrátě. Dotace tedy ekonomickým

¹⁰⁸ SYNEK, M a kol. Manažerská ekonomika. 4. aktualizované vydání Praha: Grada Publishing, a.s., 2007. 452 s. ISBN 978-80-247-1992-4

výsledkům výrazně pomáhají a bez nich by podniky v tomto odvětví nemohly dlouhodobě provozovat svou činnost.

Zahranिční zemědělský obchod

Zahranिční zemědělský obchod zaznamenal po vstupu do EU nárůst, který byl způsoben odstraněním cel v rámci EU a společnou zahraničně obchodní politikou EU uplatňovanou vůči nečlenským státům. Vývoz do nových členských zemí EU-10 v roce 2004 meziročně vzrostl o 24,4 %, do tzv. starých členských států EU-15 vzrostl o 38,2 %. Dovoz z EU-10 meziročně vzrostl o 24,1 %, z EU-15 o 32,2 %. Výraznější změnu tedy zaznamenal vzájemný obchod se starými členskými státy. Jak je z obrázku 55 zřejmé, dovoz převyšuje vývoz a celková bilance zahraničního zemědělského obchodu je tak záporná.

Obr. 55: Vývoj zahraničního obchodu v letech 2000 až 2008

zdroj: Zelené zprávy o stavu zemědělství v ČR za roky 2000 až 2008, Ministerstvo zemědělství ČR, vlastní zpracování

Vstupem do EU se bilance oproti roku 2003 zhoršila, což bylo způsobeno vyšší meziroční změnou dovozu (růst o 17 805,9 mil. Kč) než vývozu (růst o 12 166,2 mil. Kč). V roce 2005 a 2006 docházelo ke změnám vývoje a bilance se střídavě zlepšovala a zhoršovala. Rokem 2006 nastoupil pozitivní trend zlepšování bilance.

Vstup na jednotný trh EU tedy jednoznačně zvýšil zahraniční zemědělský obchod, ovšem nedošlo ke změně poměru mezi dovozem a vývozem. Pokud by pokračoval trend zlepšování bilance a vývoz by dosáhl stejné hodnoty, jako dovoz, případně ho převýšil, znamenalo by to zvyšování konkurenceschopnosti českého zemědělství. Naopak při zvyšování dovozu dochází

k dovážení produkce, která zde není k dispozici, nebo je jí nedostatek, případně k dovážení levnější produkce ze zahraničí, která je konkurencí pro domácí výrobce. Do ČR je dováženo například levnější vepřové a hovězí maso z Polska, kterému nejsou čeští výrobci schopni cenově konkurovat. Vstupem do EU jsme přijali i jednotný unijní trh, který přináší výhody i nevýhody v podobě vyšší konkurence. Zásah státu v podobě omezení dovozu levnější produkce či vyšší podpory domácích producentů je proti pravidlům EU. Čeští výrobci tak nemohou spoléhat na pomoc státu a musí snižovat cenu, případně hledat jiné cesty, jak zvýšit konkurenceschopnost. Vhodným příkladem jsou producenti mléka, kteří začali prodávat čerstvé mléko pomocí automatů. Tento způsob prodeje je zajímavý zejména pro spotřebitele, kteří preferují kvalitu. I přes současnou hospodářskou krizi roste počet obyvatel, kteří rádi podpoří české výrobce a pokud si mohou vybrat mezi levnějším produktem z ciziny a dražším domácím výrobkem, sáhnou po domácím. Vhodnou cestou jak čelit levnější konkurenci je tedy zaměření se na propagaci českých výrobků s důrazem na jejich kvalitu a čerstvost.

6.3 Závislost mezi dotační politikou EU a ekonomickými výsledky zemědělského odvětví ČR

Pomocí statistické analýzy, konkrétně regresní analýzy je zkoumán vztah mezi dotacemi a ekonomickými výsledky českého zemědělství (důchod z faktorů a podnikatelský důchod) a je zjišťováno, zda mezi těmito proměnnými existuje závislost.

Za použití statistického programu Statgraphics Centurio XV byla zjištěna hodnota koeficientu korelace, indexu determinace a P-hodnota. Koeficient korelace slouží ke zjištění síly lineární závislosti číselných proměnných. Může nabývat hodnot v rozmezí $<-1, 1>$. Pokud je jeho hodnota 1, jedná se o přímou lineární závislost, v případě hodnoty -1 se jedná o nepřímou lineární závislost. Index determinace udává, kolik procent rozptylu zkoumané proměnné je vysvětleno použitým modelem. Může nabývat hodnot v rozmezí $<0 \%, 100 \%$. Čím vyšší je jeho hodnota, tím vhodnější je daný model. P-hodnota, neboli hladina spolehlivosti, slouží pro statistické testování. Je-li P-hodnota menší než 0,05, znamená to, že vztah mezi proměnnými je statisticky významný a potvrzuje se závislost.

Důchod z faktorů vs. dotace

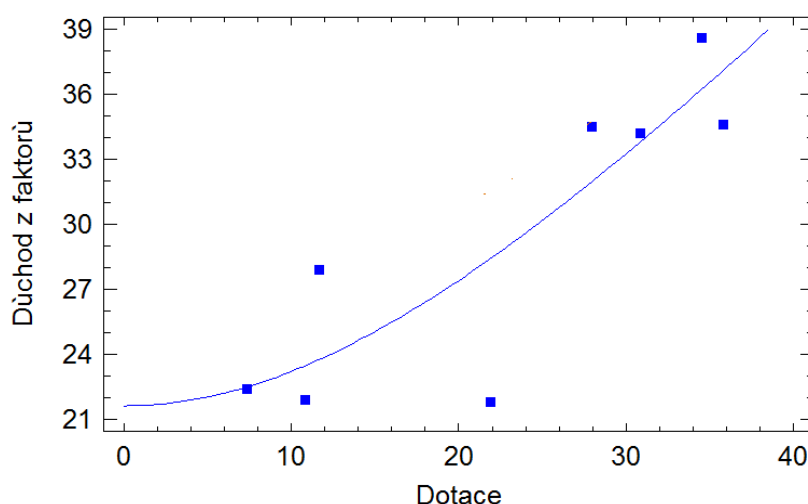
V této analýze je závisle proměnnou důchod z faktorů a nezávisle proměnnou výše dotací. Konkrétní hodnoty obou proměnných obsahuje tabulka 15. Vstupem ČR se důchod z faktorů výrazně zvýšil.

Tab. 15: Vývoj dotací a důchodu z faktorů v letech 2000 až 2007

	(mld. Kč)							
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Dotace	10,85	11,68	7,35	21,9	27,95	30,81	35,81	34,5
Důchod z faktorů	21,9	27,9	22,4	21,8	34,5	34,2	34,6	38,6

zdroj: Zelené zprávy o stavu zemědělství v ČR za roky 2000 až 2008, Ministerstvo zemědělství ČR, vlastní zpracování

Pomocí regresní analýzy bylo zjištěno, že hodnota koeficientu korelace je 0,879, hodnota indexu determinace je 77,302 % a P-hodnota u celkového F-testu je 0,004. Na základě těchto údajů můžeme říci, že důchod z faktorů je na dotacích závislý. Funkce, která tuto závislost nejlépe zachycuje je zobrazena na obrázku 56.

Obr. 56: Závislost důchodu z faktorů na dotacích

zdroj: vlastní zpracování

Podnikatelský důchod vs. dotace

V další analýze je závisle proměnnou podnikatelský důchod a nezávisle proměnnou výše dotací. Konkrétní hodnoty obou proměnných obsahuje následující tabulka 16. Jak je z tabulky patrné, vstupem ČR do EU se podnikatelský důchod výrazně zvýšil a ze záporných hodnot se dostal do poměrně vysokých kladných hodnot.

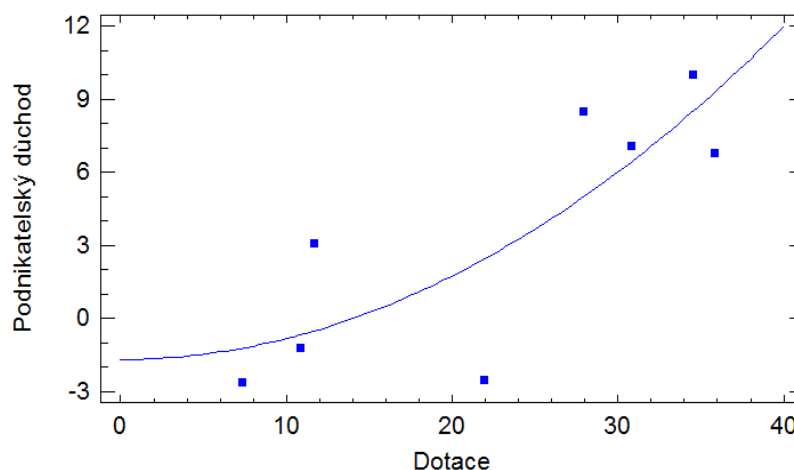
Tab. 16: Vývoj dotací a podnikatelského důchodu v letech 2000 až 2007

(mld. Kč)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Dotace	10,85	11,68	7,35	21,9	27,95	30,81	35,81	34,5
Podnikatelský důchod	-1,2	3,1	-2,6	-2,5	8,5	7,1	6,8	10,0

zdroj: Zelené zprávy o stavu zemědělství v ČR za roky 2000 až 2008, Ministerstvo zemědělství ČR, vlastní zpracování

Pomocí regresní analýzy bylo zjištěno, že hodnota koeficientu korelace je 0,822, hodnota indexu determinace je 67,494 % a P-hodnota u celkového F-testu je 0,0124. Na základě těchto údajů můžeme říci, že podnikatelský důchod je na dotacích závislý. Funkce, která tuto závislost nejlépe zachycuje je zobrazena na obrázku 57.

Obr. 57: Závislost podnikatelského důchodu na dotacích

zdroj: vlastní zpracování

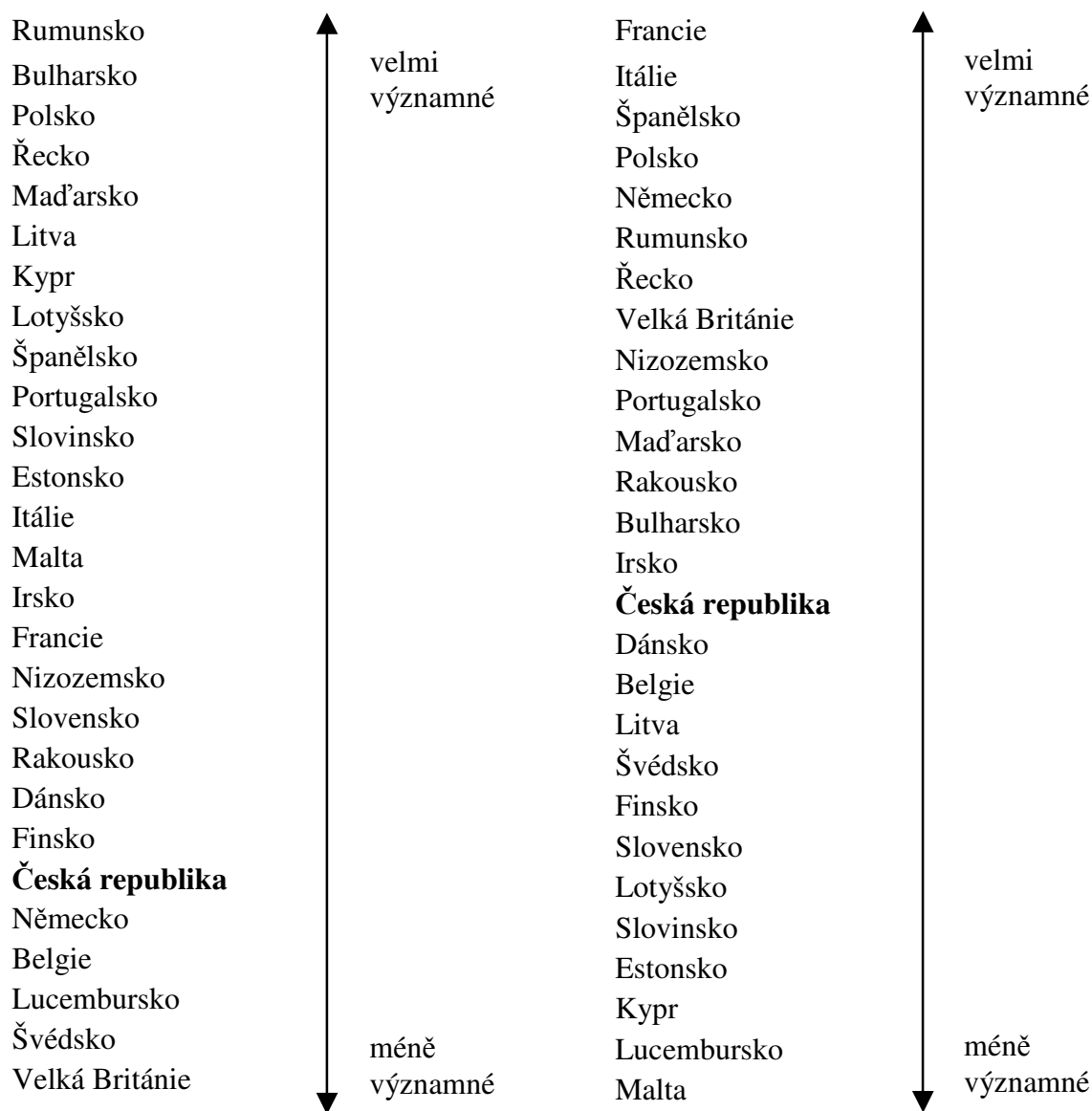
Jak bylo předcházející regresní analýzou dokázáno, mezi ekonomickými výsledky zemědělských podniků, zastoupenými důchodem z faktorů a podnikatelským důchodem, a dotacemi existuje silná vazba. Čím více finančních prostředků zemědělci získají, tím vyšší jsou hodnoty zkoumaných ukazatelů.

Zemědělci se tak dostávají do situace, kdy dotace výrazně ovlivňují jejich ekonomickou situaci. „Tyto finanční prostředky sebou ovšem nesou i rostoucí závislost zemědělců na nich a snižování konkurenceschopnosti podniků působících v zemědělství.“¹⁰⁹

¹⁰⁹ BARÁKOVÁ, B. a NEDOMLELOVÁ, I. České zemědělství v procesu integrace. In *E + M Ekonomie a management*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007, roč. 10., č. 4, str. 42. ISSN 1212-3609

6.4 Dílčí závěr

Na základě předcházející komparativní analýzy porovnávající absolutní i relativní ukazatele týkající se zemědělství v jednotlivých členských státech EU je možné tyto státy seřadit dle významu zemědělství v rámci hospodářství daného státu a také v rámci EU, což zachycuje obrázek 58.

Obr. 58: Významnost zemědělství v daném státu (vlevo) a významnost zemědělství daného státu v Evropské unii (vpravo)

Je důležité zdůraznit, že se jedná o srovnání na základě malého množství vybraných ukazatelů, čímž je vypovídací hodnota nižší. Pro seřazení států dle významu zemědělství

v ekonomice daného státu byl použit podíl pracovníků v zemědělství na celkovém počtu pracujících a podíl zemědělství na HDP. S využitím těchto ukazatelů je zemědělství v rámci hospodářství daného státu nejvíce významné v Rumunsku. V tomto státu je v porovnání s ostatními státy největší podíl pracovníků zaměstnaných v zemědělství na celkovém počtu pracujících a zemědělství má největší podíl na HDP. Následuje Bulharsko, které se v obou ukazatelích nachází bezprostředně za Rumunskem. Dalšími státy, kde je zemědělství v ekonomice významné jsou Polsko, Řecko, Maďarsko, Litva, Kypr a Lotyšsko. Na druhé straně žebříčku jsou státy, kde zemědělství má v hospodářství relativně menší význam. Jedná se o Velkou Británii, Švédsko a Lucembursko. Ačkoliv má Velká Británie vysoký podíl zemědělské půdy na celkové rozloze státu, pracovníků v tomto odvětví je relativně málo a podíl zemědělství na HDP je také nízký. Význam zemědělství v nových členských státech, které vstoupily do EU v roce 2004 a 2007, je relativně vyšší, než v původní EU-15, což je dáno zejména nižší rozvinutostí těchto států.

Významnost zemědělství daného státu v rámci celé EU zachycuje pravá část obrázku 58. Zde byly pro seřazení jednotlivých států použity také dva ukazatele, a to počet pracovníků v zemědělství a zemědělská produkce. Nejedná se tedy pouze o výstup zemědělství daného státu, ale také o množství lidí, kteří jsou v tomto sektoru zaměstnáni. Dle těchto ukazatelů je nejvýznamnějším státem v evropském zemědělství Francie, kde sice v zemědělství není nejvíce pracovníků ze všech členských států, ale zemědělská produkce je největší. Vliv Francie je zřejmý při vyjednávání o změnách ve společné zemědělské politice, kdy tento stát často dokáže prosadit své zájmy. Následuje Itálie, Španělsko, Polsko a Německo. Tyto státy mají vysoké hodnoty u obou ukazatelů. Naopak téměř nevýznamné z hlediska EU je zemědělství na Maltě, v Lucembursku, na Kypru a v Estonsku. Dáno je to zejména rozlohou těchto států, které jsou nejmenšími státy EU (kromě Estonska, kde ovšem nejsou příznivé přírodní podmínky pro zemědělství) a kde tedy ani nemohou být k dispozici dostatečné výrobní faktory (půda a práce), které by zajistily vyšší význam zemědělství v rámci EU.

Co se týče České republiky a postavení zemědělství v ekonomice, situace je srovnatelná s Dánskem, Finskem, Německem či Belgií, kde zemědělství není relativně významnou součástí ekonomiky. V rámci celé EU je význam zemědělství ČR srovnatelný s Bulharskem, Irskem, Dánskem či Belgií. Česká republika se nachází zhruba v polovině žebříčku, což znamená, že české zemědělské odvětví určitý význam v EU má, ovšem nejedná se o silnou pozici, z které by plynuly výhody při vyjednávání a diskuzích o podobě SZP.

Ačkoliv je v hospodářství daného státu zemědělství významné, z hlediska celé EU může být jeho příspěvek zanedbatelný. A naopak, pokud je zemědělství v daném státu méně významné, v rámci celé EU se může jednat o poměrně významnou součást. První popsanou situaci je možné pozorovat u Litvy, Kypru a Lotyšska, kde je zemědělství významnou součástí hospodářství, ovšem v rámci celé EU je jeho příspěvek méně významný. Druhá popsaná situace je pozorovatelná u Velké Británie a Německa. Zejména u Velké Británie je patrný kontrast mezi významností zemědělství ve svém hospodářství a mezi významem britského zemědělství v rámci celé EU.

Vstup České republiky do Evropské unie ovlivnil nejenom zemědělství. Nejedná se pouze o výrazně vyšší finanční možnosti, ale také jednotný vnitřní trh EU, který s sebou přináší výhody i nevýhody a je třeba tyto nové podmínky přijmout a přizpůsobit se jim tak, abychom byli konkurenceschopní. Jak z předcházejících analýz vyplývá, vstup ČR do EU měl na české zemědělství převážně pozitivní vliv a můžeme hypotézu, že **společná zemědělská politika EU a její dotační systém spolu s dotačním systémem ČR pozitivně ovlivňují český zemědělský sektor, resp. jeho ekonomické výsledky**, potvrdit.

Platové podmínky pracovníků v zemědělství se zlepšily a jejich reálná mzda začala růst téměř dvojnásobným tempem. Stále ovšem přetrvává mzdová disparita mezi zemědělstvím a hospodářstvím jako celek. Produktivita práce měřená jako zemědělské produkce přepočtená na jednoho pracovníka má rostoucí trend. Ačkoliv v roce vstupu do EU došlo k jejímu výraznému růstu, hlavním faktorem byla velká úroda a ne začátek členství ČR v EU. I přesto se předpokládá, že produktivita práce poroste, díky lepším technologiím zakoupeným za podpory EU, vyšším tempem, což je pro konkurenceschopnost odvětví pozitivní jev.

Ekonomické výsledky zkoumané prostřednictvím důchodu z faktorů a podnikatelského důchodu byly vstupem ČR do EU také pozitivně ovlivněny. Nejenom že došlo k jejich výraznému růstu, ale dokonce české zemědělství začalo vykazovat po dvou letech ztráty zisk. Výnosnost celkového kapitálu také výrazně vzrostla a míra zadluženosti naopak začala klesat. Nutné je ovšem říci, že vysokých hodnot bylo dosaženo zejména prostřednictvím samotných dotací a ne zefektivněním podnikatelských činností jednotlivých podniků. Účelem dotací ovšem není pouze rozdělení finančních prostředků mezi zemědělce, ale zejména zlepšení technologií, obnova kapitálu a další rozvoj podniků, tj. zvýšení konkurenceschopnosti, čehož

bude dosaženo s určitým časovým zpožděním. Již nyní, po šesti letech členství ČR v EU, jsou v zemědělství viditelné výsledky. Zemědělci za pomoci EU a národních zdrojů rekonstruují své budovy, nakupují lepší technologie a nové výkonnější zemědělské stroje. I přes to má zemědělské odvětví ČR v porovnání s ostatními státy menší konkurenceschopnost.

Závěr

Disertační práce se věnovala společné zemědělské politice EU a jejímu vlivu na české zemědělství, zejména jeho ekonomické výsledky. V úvodu byly stanoveny čtyři hypotézy, které byly pomocí literárních rešerší, statistických metod a analýz vývoje daných ukazatelů zkoumány a ověřovány.

První hypotéza, „Původní cíle společné zemědělské politiky již byly naplněny“, byla zkoumána v rámci kapitoly 3. Bylo zjištěno, že cíle SZP, které byly stanoveny Smlouvou o založení Evropského hospodářského společenství v roce 1957, již v podstatě byly dosaženy a hypotéza tak byla potvrzena. Konkrétně se jednalo o zvýšení produktivity, zvýšení příjmů osob pracujících v zemědělství, stabilizaci trhů, zajištění plynulého zásobování a cenově přijatelné potravin pro obyvatelstvo. Analýzou daných ukazatelů ovšem bylo zjištěno, že období 2006 až 2008 a s ním spojená tzv. potravinová krize ukázala, že potravinová soběstačnost, stabilita trhů, s tím spojené plynulé zásobování a také ceny potravin jsou výrazně ovlivněny počasím a nástroje SZP nemohou výkyvům v nabídce zabránit. Právě nepříznivé počasí způsobilo v roce 2006 celosvětovou neúrodu. Spolu s dalšími faktory, jako byl růst ceny ropy, zvyšování používání biopaliv a vyšší poptávka po potravinách v rychle se rozvíjejících ekonomikách, mělo vliv na vznik nerovnováhy na trhu v podobě nižšího nabízeného než poptávaného množství, což způsobilo prudký růst cen zemědělských komodit. Nelze tedy konstatovat, že dosažení cílů společné zemědělské politiky je trvale neměnné. Vzhledem ke strategickému významu zemědělství je v zájmu integračního uskupení, jakým je EU, zajistit a podporovat dobře fungující zemědělský sektor.

Kapitola 4 se věnovala financování společné zemědělské politiky, vývoji výdajů určených do zemědělství, fondům sloužícím k financování této politiky a změnám, ke kterým došlo v souvislosti tzv. simplifikací SZP. Druhá hypotéza, „Nové členské státy jsou v rámci dotačního systému společné zemědělské politiky znevýhodňovány“, nebyla v rámci analýzy finanční alokace výdajů na společnou zemědělskou politiku v letech 2007 – 2013 potvrzena. Při přepočtu poskytnutých finančních prostředků za celé toto období na jeden hektar zemědělské půdy byly zjištěny markantní rozdíly mezi novými a starými členskými státy. Ovšem vezmeme-li v úvahu i výši nákladů, která je u nových členských států naopak nižší, v relativním vyjádření dotační systém společné zemědělské politiky tuto skupinu členských

států neznevýhodňuje. Bude tedy třeba, aby ČR, resp. její představitelé, sledovali vývoj těchto diskuzí, vyjadřovali se k podávaným návrhům a na budoucí podobě se spolupodíleli.

V kapitole 5 byly ověřovány třetí hypotéza, „Míra čerpání nabízených podpor z fondů EU má rostoucí trend, který souvisí s postupným získáváním zkušeností a rostoucí informovaností českých zemědělců“. Ačkoliv mají čeští zemědělci poměrně velké množství informačních zdrojů (publikace, internet, přednášky a semináře) a dotace z EU máme možnost využívat již sedmým rokem, míra čerpání je poměrně nízká (celkové čerpání dotací se v letech 2007 a 2008 pohybovalo pouze okolo 50 %) a má klesající trend. Hypotéza tedy nebyla potvrzena. Způsobeno to bylo skutečností, že navyšování finančních prostředků určených na SZP rostlo rychleji než jejich samotné čerpání. Nedochozí tedy k poklesu čerpaných financí, ale k rozdílnému tempu růstu rozpočtu a jeho plnění. Důvodů nízkého čerpání je možné identifikovat více. Jedná se o nutnost splnit tzv. podmínky dobrého zemědělského a environmentálního stavu, dle kterých se musí zemědělec řídit, dále administrativní problémy při podávání žádostí o dotace, nezájem samotných zemědělců o dotace způsobený neznalostí dotačního titulu či nedostatkem času pro vypracování projektů. Zemědělci často nejsou z časových důvodů ochotni věnovat se sestavení projektu, ani nevyužijí služeb projektového manažera, který by projekt vypracoval.

Čtvrtá hypotéza, „Společná zemědělská politika EU a její dotační systém spolu s dotačním systémem ČR pozitivně ovlivňují český zemědělský sektor, resp. jeho ekonomické výsledky“, byla ověřována v kapitole 6. Zkoumán byl vývoj následujících ukazatelů před a po vstupu ČR do EU:

- mzdy, resp. vývoj reálných mezd v zemědělství a relace nominálních mezd v zemědělství ku národnímu hospodářství,
- produktivita práce,
- důchod z faktorů a podnikatelský důchod,
- míra zadlužení a výnosnost celkového kapitálu,
- zahraniční zemědělský obchod.

U všech ukazatelů došlo rokem 2004, tj. vstupem ČR do EU ke zlepšení ve vývoji. Ovšem míra vlivu společné zemědělské politiky, resp. dotací, je například u produktivity diskutabilní. Její růst souvisel spíše s příznivým počasím a vyšší úrodou, která se pozitivně projevila i

v ostatních ukazatelích. Vzhledem k vývoji podnikatelského důchodu a důchodu z faktorů je přesto možné konstatovat, že hypotéza byla potvrzena a vstup ČR do EU pozitivně ovlivnil ekonomické výsledky podniků i celého odvětví. Prostřednictvím regresní analýzy byla prokázána závislost mezi ekonomickými výsledky a dotacemi. Zjištěna byla poměrně vysoká závislost, která je vzhledem k záměru EU týkající se snižování výdajů na SZP negativním jevem. Zemědělci, resp. jejich ekonomické výsledky jsou nyní ovlivněny dotacemi a na jejich snižování budou muset reagovat. Z trhu tak pravděpodobně budou odcházet slabší a méně konkurenceschopné podniky.

Zemědělství je v ekonomice téměř každé země nezastupitelné a i přesto, že v některých státech je jeho podíl na hrubém domácím produktu nižší, vzhledem k jeho strategické úloze, zajištění potravin pro obyvatele, bude jeho podpora vždy v zájmu politiků i veřejnosti. Budoucí podoba společné zemědělské politiky a s tím související vliv na zemědělské odvětví v ČR je zatím nejasná a předpokládají se několikaleté diskuze. Co se týče finanční náročnosti této politiky, bude to pravděpodobně jedno z nejkomplicovanějších témat. Lze ovšem předpokládat, že společná zemědělská politika, resp. výdaje na ní, budou i nadále významnou kapitolou rozpočtu EU.

Bibliografické citace

- [1] „Zdravotní kontrola“ reformy společné zemědělské politiky [online]. Euroskop.cz. Dostupné z WWW: <<http://www.euroskop.cz/8451/1387/clanek/zdravotni-kontrola-reformy-spolecne-zemedelske-politiky>>
- [2] *Agriculture and Rural Development* [online] European Commission. Dostupné z WWW: <http://ec.europa.eu/agriculture/index_en.htm>
- [3] BALDWIN, R., WYPLOSZ, Ch *The Economics of European Integration*. Mc Graw-Hill, 2006. ISBN 0-077-103947
- [4] BALDWIN, R., WYPLOSZ, Ch. *Ekonomie evropské integrace*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2008. 480 s. ISBN 978-80-247-1807-1.
- [5] BARÁKOVÁ, B. a NEDOMLELOVÁ, I. České zemědělství v procesu integrace. In *E + M Ekonomie a management*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007, roč. 10., č. 4, s. 37 – 48. ISSN 1212-3609
- [6] Baráková, B. *Analýza financování zemědělství EU* [diplomová práce] Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2006. 121 s.
- [7] Baráková, B. *Analýza výdajové strany rozpočtu EU* [bakalářská práce] Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2004. 78 s.
- [8] BEČVÁŘOVÁ, V. *Koncepce a vývoj agrární politiky EU a USA*. 1 vydání. Brno: MZLU, 2007. 94 s. ISBN 978-80-7375-133-3
- [9] BEČVÁŘOVÁ, V. *Zemědělská politika*. 1. vyd. Brno: MZLU, 2001. 116 s. ISBN 80-7157-514-3
- [10] BEČVÁŘOVÁ, V. *Zemědělství v agrobiznisu*. 1 vydání. Brno: MZLU, 2005. 62 str. ISBN 80-7157-891-6
- [11] BERVIDOVÁ, L. Produktivita práce jako faktor udržitelného ekonomického rozvoje zemědělství ČR. In *Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference APX Sources of Sustainable Economic Growth in the Third Millenium: Globalisation versus Regionalism*. Praha, 2001. ISBN 80-213-0799-4
- [12] Boháčková I., Hrabánková M. Income disparity of Czech agriculture – selected aspects. *Agricultural economics*. 2008, roč. 54, č. 5, s.209-216. ISSN 0139-570X
- [13] DĚDEK, O. *Společná zemědělská politika* [online]. Institut ekonomických studií FSV UK. Dostupné z WWW: <<http://samba.fsv.cuni.cz/~dedek/European%20Economic%20Integration/>>
- [14] *Directorate-General for Agriculture and Rural Development* [online] European Commission. Dostupné z WWW: <http://ec.europa.eu/dgs/agriculture/index_en.htm>
- [15] DOUCHA, T. Ekonomická situace českého zemědělství po vstupu do EU. *Euromagazín*, 7 (2006), č. 8, s. 22-25.
- [16] *EU budget 2006: Financial Report*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2007. ISBN 978-92-79-05376-4
- [17] *EU budget 2007: Financial Report*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2008. ISBN 978-92-79-08496-6

- [18] *EU budget 2008: Financial Report*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2009. ISBN 978-92-79-12018-3
- [19] *European Agricultural Fund for Rural Development*. [online] Europa.eu, Sumaries of EU legislation. Dostupné z WWW: <http://europa.eu/legislation_summaries/agriculture/general_framework/l60032_en.htm>
- [20] *Evropské zemědělství na mezinárodní úrovni* [online] Univerzita Karlova v Praze, Centrum pro otázky životního prostředí. Dostupné z WWW: <http://www.czp.cuni.cz/info/EU/Zemedelstvi/evropsk_zem_na_mezi.htm>
- [21] FÁREK, J., KRAFT, J., NEDOMLELOVA, I. a SOJKOVÁ, L.: *Globalizační a integrační procesy ve specifickém ekonomickém prostředí Euroregionu NISA II. část*. Liberec: TU v Liberci, 2006, 150 s. ISBN 80-7372-154-6.
- [22] *Financial Programming and Budget* [online]. European Commission. Dostupné z WWW: <http://ec.europa.eu/budget/index_en.htm>
- [23] *Financing the common agricultural policy*. [online] Europa.eu, Sumaries of EU legislation. Dostupné z WWW: <http://europa.eu/legislation_summaries/agriculture/general_framework/l11096_en.htm>
- [24] FOJTÍKOVÁ L., LEBIEDZIK M. *Společné politiky Evropské unie*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008. 179 s. ISBN 978-80-7179-939-9
- [25] HARRISON, W. G., RUTHERFORD, T.F., WOOTON, I. *Liberalizing Agriculture in the European Union* [online]. South Carolina: University of South Carolina, 1999. Dostupné z WWW: <<http://www.sciencedirect.com/science/article/B6V82-3Y6PCNJ-P/2/7eecde8c31b321fce775fd880acf1b6c>>
- [26] HEALEY N.M. (ed.) *The Economics of the New Europe*. 1st ed. London: Routledge, 1995. 317 pgs. ISBN 0-415-10875-6
- [27] *Implementace uplatňování přijatého systému přímých plateb a související legislativy EU do zemědělské praxe v Královehradeckém kraji*. Jičín: Okresní agrární komora Jičín, 2004. ISBN neuvedeno
- [28] *Implementation and Vision of Common Agricultural Policy* [online]. Utrecht: Council for the Rural Area. Dostupné z WWW: <<http://www.rlg.nl/cap/analysis.html>>
- [29] ISPA - obecné informace [online] Ministerstvo financí ČR. Dostupné z WWW: <http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/pom_eu_ukonprogr_ispa.html>
- [30] JAKŠ, J. *Quo Vadis Evropská unie*. Praha: ETC Publishing, 1998, str. 73, ISBN 80-86006-57-3
- [31] JANÍČEK, L. *Evropská unie: instituce, ekonomická, bezpečnostní a sociální politika*. Praha: Computer Press, 2002. ISBN 8072268198 (brož.).
- [32] *Koncepce agrární politiky na období před vstupem do EU (1999 - 2003)*. Praha: Ministerstvo zemědělství ČR, 1999. ISBN neuvedeno
- [33] KÖNIG, P., LACINA, L., a kol. *Rozpočet a politiky Evropské unie*. Praha: C.H.Beck, 2004. 375 s. ISBN 80-7179-846-0

- [34] KUČEROVÁ, I. *Evropská unie: Hospodářské politiky*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2007. 347 s. ISBN 978-80-246-1212-6
- [35] LUKÁŠ, Z. Farmářům, těm je hej. *Ekonom*. 2010, č. 5, s. 38 - 41. ISSN 1210-0714
- [36] Národní strategický plán rozvoje venkova České republiky pro období 2007 - 2013. [online]. Praha: Ministerstvo zemědělství ČR, 2007. Dostupné z WWW: <http://www.mze.cz/UserFiles/File/EAFRD/PRV_oficiln_schvlen.pdf>
- [37] Nařízení Rady (ES) č. 1258/1999 ze dne 17. května 1999 o financování společné zemědělské politiky [online] Evropské právo online EUR-Lex. Dostupné z WWW:<<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:03:25:31999R1258:CS:PDF>>
- [38] NEDOMLELOVÁ, I. *Teoretické aspekty vybraných ekonomických politik Evropské unie a analýza jejich efektů* [doktorská práce] Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, 2002
- [39] NEUMANN P. *Společná zemědělská politika EU: vznik, vývoj a reformy, mezinárodní komparace*. Praha: Oeconomica. ISBN 80-245-0814-1
- [40] *Politiky Evropské unie* [online] Centrum evropských studií, Vysoká škola ekonomická v Praze. Dostupné z WWW: <http://ces.vse.cz/portal/index.php?page=view_chapter&kap=25>
- [41] Program rozvoje venkova České republiky na období 2004 - 2006. [online]. Praha: Ministerstvo zemědělství ČR, 2007. Dostupné z WWW: <<http://www.mze.cz/Index.aspx?deploy=649&typ=2&ch=74&ids=649&val=649>>
- [42] Reform of the CAP [online] The authoritative multimedia reference on the history of Europe. Dostupné z WWW:<<http://www.ena.lu/>>
- [43] *Reformy společné zemědělské politiky* [online] *EurActiv.cz*. Dostupné z WWW: <<http://www.euractiv.cz/zemedelstvi0/link-dossier/reformy-spolen-zemdlsk-politiky>>
- [44] Ritson Ch. and Harvey D. (eds) *The Common Agricultural Policy*. 2nd ed., New York: CAB International, 1997. 415 pgs. ISBN 0-85198-988-8
- [45] Říhová, Kateřina. Události formující podobu mezinárodního obchodu od druhé poloviny 19. století [online]. *E-polis.cz*. Dostupné z WWW: <<http://www.e-polis.cz/svetova-ekonomie/147-udalosti-formujici-podobu-mezinarodniho-obchodu-od-druhe-poloviny-19-stoleti.html>>. ISSN 1801-1438
- [46] *Společná zemědělská politika Evropské unie*. [online] *Businessinfo.cz*. Dostupné z WWW: <<http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/politiky-eu/spolecna-zemedelskapolitika-evropske/1000521/4234/>>
- [47] *Struktura dotačních zdrojů* [online]. Praha: Ministerstvo zemědělství ČR Dostupné z WWW: <<http://eagri.cz/public/eagri/dotace>>
- [48] SVATOŠ, M. *Vybrané problémy při vyjednávání o kapitole 7 - Zemědělství a reforma Společné zemědělské politiky*. [online] Institut pro evropskou politiku, 2002. Dostupné z WWW: <http://www.europeum.org/disp_article.php?aid=571>
- [49] SYNEK, M a kol. *Manažerská ekonomika*. 4. aktualizované vydání Praha: Grada Publishing, a.s., 2007. 452 s. ISBN 978-80-247-1992-4

- [50] *The common agricultural policy – 2002 review*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2004. ISBN 92-894-7513-7
- [51] *The Common agricultural policy explained*. European Commission Directorate General for Agriculture, 2004. 33 pgs. ISBN 92-894-8204-4
- [52] URBAN, L. *Společná zemědělská politika: jak dlouho vydrží?* [online]. Dostupné z WWW: <http://www.europeum.org/disp_article.php?aid=560>
- [53] *Vznik společné zemědělské politiky* [online] Praha: Ministerstvo zemědělství ČR, 2008. Dostupné z WWW:<<http://www.mze.cz/service.aspx?val=37129>>

Bibliografie

- [1] *Agriculture in the European Union: Statistical and economic information 2004*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2005. ISBN 92-894-9348-8
- [2] *Agriculture in the European Union: Statistical and economic information 2005*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2006. ISBN 92-79-01625-3
- [3] *Agriculture in the European Union: Statistical and economic information 2006*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2007. ISBN 978-92-79-05256-9
- [4] *Agriculture in the European Union: Statistical and economic information 2007*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2008. ISBN 978-92-79-08584-0
- [5] *Agriculture in the European Union: Statistical and economic information 2008*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2009. ISBN 978-92-79-11199-0
- [6] ARTIS, M. J. and LEE, N. (eds) *The Economics of the European Union - Policy and Analysis*. 2nd ed., Oxford: Oxford University Press, 1997
- [7] BACHE, I. And GEORGE, S. *Politics in the European Union*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2006. ISBN 0-19-927658-7
- [8] BEČVÁŘOVÁ, V. *Koncepce pilířů I a II SZP v dotační politice ČR*. 1 vydání. Brno: MZLU, 2008. 68 s. ISBN 978-80-7375-252-1
- [9] BEČVÁŘOVÁ, V. *Podstata a ekonomické souvislosti formování agrobyznysu*. Brno: MZLU, 2005. 68 s. ISBN 80-7157-911-4
- [10] BEČVÁŘOVÁ, V. *Vývoj českého zemědělství v evropském kontextu*. Brno: MZLU, 2005. 51 s. ISBN 978-80-7375-255-2
- [11] BLAAS, G. *Health Check a výhledy SZP po roce 2013*. [online] Praha: ÚZEI, 2009. Dostupné z WWW: <<http://www.uzei.cz/left-menu/publikacni-cinnost/bulletin-uzei/2009/bu0904.pdf>>
- [12] *Co přinese vstup do EU našemu zemědělství a venkovu*. Praha: Ministerstvo zemědělství ČR, 2003. ISBN neuvedeno
- [13] CYHELSKÝ, L. a SOUČEK, E. *Základy statistiky*. 1. vyd. Praha: Vysoká škola finanční a správní, o.p.s., 2009. 164 s. ISBN 978-80-7408-013-5
- [14] ČERNÁ, P. *Decentralizace, subsidiarita a partnerství: cesta, kterou nabízí Společná zemědělská politika* [online]. Dostupné z WWW: <http://www.europeum.org/dispatch_article.php?aid=666>
- [15] Český informační portál o dění v Evropské unii [online] *Euractiv.cz* Dostupné z WWW: <<http://www.euractiv.cz/>>
- [16] *Český statistický úřad*. [online] Dostupné z WWW: <<http://www.czso.cz/>>
- [17] DINAN, D. *Ever closer Union - An Introduction to European Integration*. 3rd ed. London, 2005.
- [18] *European Commission* [online] Dostupné z WWW: <<http://ec.europa.eu>>
- [19] *EUROSTAT - Agriculture* [online] Evropský statistický úřad. Dostupné z WWW: <<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/agriculture/data/database>>
- [20] *Expected impacts of the accession of the Czech Republic into the European Union on the Czech agriculture*. Praha: Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky, 1998. ISBN 80-8589-868-3.

- [21] FIALA, P., PITROVÁ, M. *Evropská unie*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003. ISBN 80-7325-015-2.
- [22] FIALOVÁ, Z. Podmínky se úplně nevyrovnají. [online] *Agroweb.cz*, 2009. Dostupné z WWW: <http://www.agroweb.cz/Podminky-se-uplne-nevyrovnaji__s43x33612.html>
- [23] FORET, M., ŠAŠINKA O., PROCHÁZKA, P. *Evropské marketingové prostředí*. Praha: Computer Press, 1999. 100 s. ISBN 80-7226-203-3
- [24] Jakš, J.: *Financování politik EU v letech 2004-2006 a tlak rozšíření: dopady zemědělské a strukturální*. Friedrich-Ebert-Stiftung, Praha, 2002
- [25] KOL. *České zemědělství v podmínkách reformy SZP a nástroje k její realizaci: přímé platby a cross compliance, zvyšování konkurenceschopnosti*. 1. vyd. Praha: IREAS, 2008. 84 s. ISBN 978-80-86684-52-9
- [26] KOL. *Kontrola zdravotního stavu SZP a přijatá opatření, reforma zemědělské politiky v podmínkách České republiky 2007 - 2013*. 1. vyd. Praha: IREAS, 2009. 80 s. ISBN 978-80-86684-55-0
- [27] LUKÁŠ, Z., NEUMANN, P. *Společná zemědělská politika EU – regionální a strukturální politika EU*. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze. Fakulta mezinárodních vztahů, 2000. ISBN80-245-0064-7
- [28] MOYO, D. *Dead Aid*. 1th ed. London: Penguin Books, 2009. 188 pgs. ISBN 978-1-846-14006-8
- [29] NEDOMLELOVÁ, I. Analýza efektů nástrojů intervence společné zemědělské politiky EU. In *Sborník II. mezinárodní konference studentů doktorských studijních programů*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, Hospodářská fakulta, 2002. ISBN 80-7083-606-7
- [30] NEDOMLELOVÁ, I. Exportní dotace jako faktor měnící podmínky světového obchodu se zemědělskou produkcí. In *Sborník z mezinárodní konference Globalizace versus regionalismus*. Konference konaná v rámci projektu realizovaného za finanční podpory ze státních prostředků Grantové agentury ČR s registračním číslem GAČR 402/05/2480. Liberec, 10. – 11. dubna 2006. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2006, str. 226 – 231. ISBN 80-7372-088-4
- [31] NEDOMLELOVÁ, I. Vývoj zemědělství v Libereckém kraji od roku 1993. In *Liberecké ekonomické fórum 2005*. Sborník z VII. mezinárodní konference Hospodářské fakulty Technické univerzity v Liberci. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2005. ISBN 80-7083-953-8
- [32] PĚLUCHA, M. a kol. *Rozvoj venkova v programovacím období 2007 - 2013 v kontextu reformy SZP EU*, 1. vyd. Praha: IREAS, 2006. 162 s. ISBN 80-86684-42-3.
- [33] PLCHOVÁ, B., LUKÁŠ, Z. a HRADOVÁ, M. *Česká republika a Evropská unie (vybrané kapitoly)*. 1. vyd. Praha: Vysoká škola ekonomická, 2005. 134 s. ISBN 80-245-0452-9
- [34] *Podpora zemědělství v rozšířené Evropě*. Praha: Ministerstvo zemědělství ČR, 2003. ISBN 80-7084-293-8
- [35] *Průvodce zemědělce podporami OP Zemědělství*. Praha. Ministerstvo zemědělství ČR. ISBN 80-7084-491-4.
- [36] *Rural development in the EU: Statistical and Economic Information Report 2006*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2006. ISBN 92-79-02990-8

- [37] *Simplification of the Common Agricultural Policy*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2006. 15 pgs. ISBN 92-894-9502-2
- [38] *Situation and prospects for EU agriculture and rural areas*. Brussels: European commission, Directorate-general for Agriculture and Rural Development, 2007
- [39] Smlouva o založení Evropského společenství. [online] Evropské právo online EUR-Lex. Dostupné z WWW: <<http://eur-lex.europa.eu/cs/treaties/index.htm#founding>>
- [40] *Státní zemědělský intervenční fond ČR*. [online] Dostupné z WWW: <<http://www.szif.cz/irj/portal/anonymous/uvod>>
- [41] STIGLITZ, J.E. *Some Theoretical Aspects of Agricultural Policies*. The World Bank Research Observer 2, Washington, D.C., 1987, p. 43 - 60. ISBN neuvedeno
- [42] SUMMER, D.A. *Agricultural Subsidy Programs*. [online] The concise encyclopedia of economics. Dostupné z WWW: <<http://www.econlib.org/library/Enc/AgriculturalSubsidyPrograms.html>>
- [43] SVATOŠ, M. Selected trends forming European agriculture. *Agricultural economics*. 2008, roč. 54, č. 3, s.93-101. ISSN 0139-570X
- [44] *The European Union budget at a glance*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2007. ISBN 92-79-03037-X.
- [45] ZÁHORKA, J. *Analýza vývoje cen v zemědělství v širších souvislostech*. Praha: Agrární komora, 2008. 33 s. ISBN neuvedeno
- [46] ZAHRADNÍK, P. *Vstup do Evropské unie – přínosy a náklady konvergence*. Praha: C. H. Beck, 2003. ISBN 80-7179-472-4
- [47] *Zpráva o stavu zemědělství České republiky za rok 1997 „Zelená zpráva“*. Praha: MZe, 2000. ISBN neuvedeno
- [48] *Zpráva o stavu zemědělství České republiky za rok 1998 „Zelená zpráva“*. Praha: MZe, 2001. ISBN 80-7084-146-X
- [49] *Zpráva o stavu zemědělství České republiky za rok 1999 „Zelená zpráva“*. Praha: MZe, 2000. ISBN 80-7084-165-6.
- [50] *Zpráva o stavu zemědělství České republiky za rok 2000 „Zelená zpráva“*. Praha: MZe, 2001. ISBN neuvedeno
- [51] *Zpráva o stavu zemědělství České republiky za rok 2001 „Zelená zpráva“*. Praha: MZe, 2002. ISBN neuvedeno
- [52] *Zpráva o stavu zemědělství České republiky za rok 2002 „Zelená zpráva“*. Praha: MZe, 2003. ISBN neuvedeno
- [53] *Zpráva o stavu zemědělství České republiky za rok 2003 „Zelená zpráva“*. Praha: MZe, 2004. ISBN 80-7084-366-7.
- [54] *Zpráva o stavu zemědělství České republiky za rok 2004 „Zelená zpráva“*. Praha: Mze, 2005. ISBN 80-7084-474-4
- [55] *Zpráva o stavu zemědělství České republiky za rok 2005 „Zelená zpráva“*. Praha: MZe, 2006. ISBN 80-7084-560-0
- [56] *Zpráva o stavu zemědělství České republiky za rok 2006 „Zelená zpráva“*. Praha: MZe, 2007. ISBN neuvedeno

- [57] *Zpráva o stavu zemědělství České republiky za rok 2007 „Zelená zpráva“*. Praha: MZe, 2008. ISBN neuvedeno
- [58] *Zpráva o stavu zemědělství České republiky za rok 2008 „Zelená zpráva“*. Praha: MZe, 2009. ISBN neuvedeno

Seznam příloh

Příloha A: Zemědělská půda a její podíl na celkové rozloze státu

Příloha B: Počet pracovníků v zemědělství a jejich podíl na celkovém počtu pracujících

Příloha C: Zemědělská produkce v jednotlivých státech EU

Příloha D: Podíl zemědělské produkce na celkové produkci EU

Příloha E: Podíl zemědělství na hrubém domácím produktu

Příloha F: Zemědělská produkce přepočtená na pracovníka a hektar zemědělské půdy

Příloha G: Finanční alokace výdajů na společnou zemědělskou politiku v ČR v letech 2004 až
2006

Příloha H: Finanční alokace výdajů na společnou zemědělskou politiku v ČR v letech 2007 a
2008

Příloha I: Souhrnný zemědělský účet

Příloha A: Zemědělská půda a její podíl na celkové rozloze států

(r. 2007)

	Zemědělská půda (tis. ha)	Celková rozloha států (tis. ha)	Podíl zemědělské půdy na celkové rozloze států (%)
Malta	10,3	31,6	32,6
Lucembursko	129,0	258,6	49,9
Kypr	151,4	925,1	16,4
Slovinsko	498,5	2 027,3	24,6
Estonsko	770,3	4 522,7	17,0
Belgie	1 370,3	3 052,8	44,9
Lotyšsko	1 855,3	6 458,9	28,7
Nizozemsko	1 865,7	3 736,7	49,9
Slovensko	1 930,6	4 903,4	39,4
Finsko	2 295,0	33 814,4	6,8
Dánsko	2 694,5	4 309,8	62,5
Litva	2 695,9	6 530,0	41,3
Švédsko	3 150,1	41 031,4	7,7
Rakousko	3 238,6	8 387,1	38,6
Česká republika	3 631,4	7 886,8	46,0
Portugalsko	3 678,8	9 191,0	40,0
Řecko	3 814,7	13 195,7	28,9
Irsko	4 275,9	7 027,3	60,8
Bulharsko	5 116,2	11 100,2	46,1
Maďarsko	5 807,1	9 303,4	62,4
Itálie	13 117,0	30 133,6	43,5
Rumunsko	13 629,8	23 839,1	57,2
Polsko	16 177,1	31 267,9	51,7
Velká Británie	16 374,8	24 382,0	67,2
Německo	17 020,4	35 703,1	47,7
Španělsko	24 656,2	50 536,5	48,8
Francie	27 541,2	54 908,7	50,2
<i>EU-15</i>	<i>129 245</i>	<i>323 729,4</i>	<i>39,9</i>
<i>EU-25</i>	<i>163 433</i>	<i>397 586,4</i>	<i>41,1</i>
<i>EU-27</i>	<i>177 496,1</i>	<i>428 465,1</i>	<i>41,4</i>

zdroj: Eurostat, vlastní výpočty.

Příloha B: Počet pracovníků v zemědělství a jejich podíl na celkovém počtu pracujících

(r. 2007)

	Počet pracovníků v zemědělství (tis.)	Podíl pracovníků v zemědělství na celkovém počtu pracujících (%)		Počet pracovníků v zemědělství (tis.)	Podíl pracovníků v zemědělství na celkovém počtu pracujících (%)
Lucembursko	3,8	1,9	Nizozemsko	192,0	2,3
Malta	4,2	2,7	Velká Británie	281,0	1,0
Kypr	24,7	6,5	Portugalsko	374,3	7,2
Estonsko	32,9	5,0	Maďarsko	459,3	11,7
Dánsko	58,4	2,1	Bulharsko	494,4	15,2
Belgie	66,0	1,5	Německo	554,2	1,5
Švédsko	68,5	1,5	Řecko	574,8	12,7
Slovinsko	84,0	8,5	Francie	900,8	3,5
Finsko	90,9	3,6	Španělsko	998,2	4,9
Slovensko	91,3	3,9	Itálie	1 215,0	5,2
Lotyšsko	107,4	9,6	Rumunsko	2 216,0	23,7
Litva	114,0	7,4	Polsko	2 299,3	15,1
Česká republika	138,1	2,8	<i>EU15</i>	<i>5 678,6</i>	<i>3,2</i>
Irsko	143,8	6,8	<i>EU25</i>	<i>9 033,7</i>	<i>4,4</i>
Rakousko	156,9	3,9	<i>EU27</i>	<i>11 744,1</i>	<i>5,4</i>

zdroj: Eurostat, vlastní výpočty.

Příloha C: Zemědělská produkce v jednotlivých státech EU

(r. 2007)

	Živočišná produkce (mil. EUR)	Rostlinná produkce (mil. EUR)	Zemědělská produkce celkem (mil. EUR)
Malta	64	44	108
Lucembursko	165	99	264
Kypr ¹⁾	306	284	590
Estonsko	293	309	602
Lotyšsko	377	500	877
Slovinsko	499	585	1 084
Slovensko	889	891	1 780
Litva	804	1 014	1 818
Bulharsko	1 242	1 511	2 753
Finsko	1 724	1 908	3 632
Česká republika	1 670	2 389	4 059
Švédsko	2 101	2 218	4 319
Irsko	4 101	1 598	5 699
Rakousko	2 788	2 995	5 783
Maďarsko	2 211	3 704	5 915
Portugalsko	2 333	3 783	6 116
Belgie	3 889	3 305	7 194
Dánsko	4 942	3 635	8 577
Řecko	2 754	6 650	9 404
Rumunsko	4 083	8 603	12 686
Polsko	8 930	9 463	18 393
Nizozemsko	8 906	11 645	20 551
Velká Británie	12 160	8 461	20 621
Španělsko	13 958	23 700	37 658
Itálie	14 310	25 784	40 094
Německo	20 382	23 293	43 675
Francie	22 299	36 780	59 079
EU-27	138 180	185 151	323 331
EU-25	132 548	174 752	307 300
EU-15	116 812	155 854	272 666

zdroj: *Agriculture in the European Union: Statistical and economic information 2008*.
Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2009. ISBN
978-92-79-11199-0

Poznámka:
1) rok 2006

Příloha D: Podíl zemědělské produkce na celkové produkci EU

(r. 2007)

	Podíl zemědělské produkce na celkové produkci EU (%)		Podíl zemědělské produkce na celkové produkci EU (%)
Malta	0,0	Maďarsko	1,9
Lucembursko	0,1	Portugalsko	1,9
Estonsko	0,2	Belgie	2,1
Kypr	0,2	Dánsko	2,6
Lotyšsko	0,3	Řecko	3,0
Slovinsko	0,3	Rumunsko	3,8
Litva	0,6	Polsko	5,7
Slovensko	0,6	Velká Británie	6,3
Bulharsko	0,9	Nizozemsko	6,6
Česká republika	1,2	Španělsko	11,4
Finsko	1,2	Itálie	12,5
Švédsko	1,4	Německo	13,1
Irsko	1,7	Francie	18,7
Rakousko	1,7	<i>EU-27</i>	<i>100,0</i>

zdroj: *Agriculture in the European Union: Statistical and economic information 2008.*

Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2009. ISBN 978-92-79-11199-0

Příloha E: Podíl zemědělství na hrubém domácím produktu

(r. 2007)

	Podíl zemědělství na HDP (%)		Podíl zemědělství na HDP (%)
Lucembursko	0,3	Nizozemsko	1,6
Švédsko	0,4	Lotyšsko	1,7
Velká Británie	0,4	Estonsko	1,8
Německo	0,6	Španělsko	2,2
Belgie	0,8	Maďarsko	2,4
Finsko	0,8	Malta	2,4
Česká republika	0,9	Litva	2,7
Irsko	1,0	Polsko	2,7
Rakousko	1,0	Řecko	2,8
Slovensko	1,0	Kypr	3,6
Dánsko	1,1	Bulharsko	4,2
Slovinsko	1,2	Rumunsko	5,1
Portugalsko	1,3	<i>EU-15</i>	<i>1,1</i>
Francie	1,5	<i>EU-25</i>	<i>1,2</i>
Itálie	1,6	<i>EU-27</i>	<i>1,2</i>

zdroj: zdroj: *Agriculture in the European Union: Statistical and economic information 2008*.
 Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2009. ISBN
 978-92-79-11199-0

Příloha F: Zemědělská produkce přepočtená na pracovníka a hektar zemědělské půdy

(r. 2007)

	Zemědělská produkce na pracovníka (tis. EUR)	Zemědělská produkce na hektar (EUR)		Zemědělská produkce na pracovníka (tis. EUR)	Zemědělská produkce na hektar (EUR)
Bulharsko	5,6	538,1	Itálie	33,0	3 056,6
Rumunsko	5,7	930,8	Rakousko	36,9	1 785,6
Polsko	8,0	1 137,0	Španělsko	37,7	1 527,3
Lotyšsko	8,2	472,7	Irsko	39,6	1 332,8
Maďarsko	12,9	1 018,6	Finsko	40,0	1 582,6
Slovinsko	12,9	2 174,5	Švédsko	63,0	1 371,1
Litva	16,0	674,4	Francie	65,6	2 145,1
Portugalsko	16,3	1 662,5	Lucembursko	69,5	2 046,5
Řecko	16,4	2 465,2	Velká Británie	73,4	1 259,3
Estonsko	18,3	781,5	Německo	78,8	2 566,0
Slovensko	19,5	922,0	Nizozemsko	107,0	11 015,2
Kypr	23,9	3 897,0	Belgie	109,0	5 249,9
Malta	25,7	10 485,4	Dánsko	146,9	3 183,2
Česká republika	29,5	1 117,8			

zdroj: *Agriculture in the European Union: Statistical and economic information 2008.*

Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2009. ISBN 978-92-79-11199-0

Příloha G: Finanční alokace výdajů na společnou zemědělskou politiku v ČR v letech 2004 až 2006

(mld. Kč)

	Bilance v mld. Kč/rok	2004	2005	2006	Celkem za tři roky
Přímé platby	EU	5,6	7,1	8,9	21,6
	ČR	7,6	8,2	9,4	25,2
	platby celkem	13,3	15,3	18,3	46,9
Společné organizace trhu	EU	4,3	4,9	5,5	14,7
Horizontální plán rozvoje venkova	EU	4,5	4,8	5,1	14,4
	ČR	1,1	1,2	1,3	3,6
	platby celkem	5,6	6	6,4	18
OP Rozvoj venkova a multifunkční zemědělství	EU		4,7		4,7
	ČR		1,2		1,2
	platby celkem		9⁽¹⁾		9
Celkem	EU	16	18,4	21	55,4
	ČR	9,1	9,8	11,1	30,0
	CELKEM	28,7	29,2	33,1	91,0

zdroj: Implementace uplatňování přijatého systému přímých plateb a související legislativy EU do zemědělské praxe v Královehradeckém kraji, Okresní agrární komora Jičín, 2004. vlastní zpracování.

Příloha H: Finanční alokace výdajů na společnou zemědělskou politiku v ČR v letech 2007 a 2008

(mld. Kč)

	2007	2008
Přímé platby	24,0	27,8
Společná organizace trhu	6,8	7,7
Horizontální plán rozvoje venkova	5,4	3,6
Program rozvoje venkova	10,8	27,8
Celkem	47,0	67,0

zdroj: MZe

Příloha I: Souhrnný zemědělský účet

1	rostlinná produkce
2	živočišná produkce
3	zemědělské služby
4	nezemědělské vedlejší činnosti
5	PRODUKCE ZEMĚDĚLSKÉHO ODVĚTVÍ (1+2+3+4)
6	mezispotřeba
7	HRUBÁ PŘIDANÁ HODNOTA (5-6)
8	spotřeba fixního kapitálu
9	ČISTÁ PŘIDANÁ HODNOTA (7-8)
10	náhrady zaměstnancům
11	daně na výrobu
12	dotace na výrobu
13	DŮCHOD Z FAKTORŮ (9-11+12)
14	čistý provozní přebytek (9-10-11+12)
15	pachtovné a nájemné z nemovitostí
16	nákladové úroky
17	výnosové úroky
18	PODNIKATELSKÝ DŮCHOD (14-15-16+17)